Aurel Vodicean

Destinele unor iobagi

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

VODICEAN, AUREL
Destinele unor iobagi : monografia comunei Birchiş / Aurel Vodicean;
ed.: Ioan Matiuţ. - Arad : Mirador, 2008
ISBN 978-973-8484-98-6

I. Matiuţ, Ioan (ed.)

908(498 Birchiş)

Editura ***MIRADOR***
e-mail: miradorul@hotmail.com

ISBN 978-973-8484-98-6

Aurel Vodicean

Destinele unor iobagi

roman monografic al comunei Birchiş

Arad, 2008

PREFAȚĂ

Am scris despre evenimente îndepărtate ca timp, despre oameni cunoscuți sau mai puțin cunoscuți, în dorința de a mai adăuga o aură în constelația curcubeului care consfințeşte aceste locuri.

Dacă am mers pe o cale batătorită a stilului literar, a fost în dorința ca eroii cărții să se identifice cât mai bine cu modelele acelor vremi.

Să-mi fie iertat abuzul floral de nectar romanțios pe alocuri, alternând cu stările tensionale, lacrimogene. Dacă sunt prea stufoase întâmplările, este pentru a se înlănțui cât mai pregnant între ele, precedând evenimentele.

Iobagii din acest segment geografic al Văii Mureşului, şi nu numai, ei şi-au găsit un corespondent de marcă nobilă în reprezentanții familiei macedo-române Mocioni. Destinele lor s-au împletit în lupta pentru libertate şi credință în Dumnezeu. Viața satului se derulează în contextul evenimentelor istorice de la 1784, 1848, 1914-1918.

Prin ochii şi năzuințele iobagilor de atunci şi ai descendenților lor am dorit să privim ca într-un album răsfoind cartea de istorie. Unul din înaintaşii familiei Mocioni a căzut sub zidurile Timişoarei. A luptat sub sabia lui Eugeniu de Savoya împotriva ocupației otomane. Altul a fost împuşcat pe geam în casa administratorului de moşie. Lucian Mocioni şi-a găsit moartea în pădurea Vârşețului. Petru a fost înjunghiat la proprietatea din Pesta, pentru că a refuzat titlul de baron oferit de împărat.

Avram Iancu, citind „Telegraful Român", a exclamat: „Încă un asasinat politic. A căzut pumnul şi sabia naţiunii."

Alexandru Mocioni a imprimat străluciri astrale pe firmamentul politic al vremii ca preşedinte al Partidului Naţional Român pentru Banat şi Crişana.[1]

Napoleon Bonaparte a definit geniul ca un meteorit menit să lumineze veacul în care a trăit, neştiind că mai târziu el însuşi va deveni o asemenea personalitate.

Sclipirile de geniu ale lui Petru şi Alexandru Mocioni au constat în acurateţea gândirii, a mânuirii „sabiei" oratorice cu artă de spadasini.

În cercul elitei nobiliare un grof s-a exprimat: „Nu înţelegem şi nu găsim raţiunea pentru care aceste vlăstare ale unei familii nobile, având latifundii, fiind încuscriţi cu unii dintre noi, respectaţi pentru cultura lor europeană, se identifică cu aspiraţiile ţăranilor români."

Locotenentul Petru Mocioni (junior) şi-a dat jertfa de sânge pe frontul rusesc în primul război mondial[2]*, alături de cei 35 de fii ai Birchişului*[3] *care nu s-au mai întors la vetrele lor. În iarba şi mugurii primăverilor, ca şi în flacăra lumânărilor de pe morminte, în Joia Mare pâlpâie din adâncuri peste vreme sufletul lor.*

Ion Ardelean, unul dintre eroii principali ai cărţii, care îşi va trimite descendenţii de-a lungul a peste două secole, este tipul iobagului român, dăltuit parcă în roca munţilor în apropierea cărora a trăit. Hăituiţi de sărăcie şi legile inumane ale unui Imperiu Dualist, ia vremelnic drumul codrului. Îl are ca idol pe temutul haiduc Petru Baciu, care l-a luat ostatec pe vicecomitele Aradului, Andrei Foray din Săvârşin. Nu îl eliberează până nu i se acceptă revendicările cerute împăratului.

Reîntors din împărăţia codrului, Ion, alături de sătenii din Pirchiş şi Jeieni, sunt loviţi fără milă de alt duşman: „stihiile naturii", puhoaiele de apă dezlănţuite de pe versanţii munţilor, care, negăsindu-şi loc în albia Mureşului, măturau totul în calea lor.

Satele surori Pirchiş şi Jeieni, prin mutarea lor, după ce s-au tăiat pădurile seculare de la poalele dealurilor, au dat naştere orăşelului câmpenesc Birchiş, reşedinţă de plasă, atestat documentar din anul 1785.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Căpâlnaş, Birchiş şi Bulci, fraţii Mocioni, Ecaterina, Gheorghe şi Anton, îşi ridică trei elegante castele. Liniile arhitectonice le situează în prim plan printre clădirile de marcă ale Banatului! Lăstarii din arborele genealogic al familiei Mocioni au ocupat funcţii, de la cele de deputaţi ai cricumscripţiilor electorale şi până la cele de senatori ai Curţii Imperiale de la Viena.

După Marea Unire, Antoniu este deputat în Camera Română, ministru de stat în guvernul Averescu, apoi mare maestru al vânătorilor regale. Ionel Mocioni, deputat şi el în Cameră, şi-a încheiat cariera politică în funcţia de prefect al judeţului Severin. Moare în 1930, dispărând o dată cu el ramura armalistă pe linie bărbătească a familiei Mocioni.

Zeii Olimpului i-au trimis în Munţii Pindului, prefigurându-le destinul, spre a scrie file de istorie pe pământ românesc, unde au plecat strămoşii lor, în vremuri îndepărtate, care se pierd în negura timpului.

Autorul

* * *

Este păcat ca timpul să estompeze, pierzându-se în anonimat, trecutul acestor locuri, încrustate în rafinamentul artistic al datinelor şi obiceiurilor, transmise din generaţie în generaţie. Nestematele folclorice şi etnografice, măiestria obiectelor artizanale, pitorescul izvoarelor, al văilor flancate de codri seculari, păstrători ai cântecelor haiduceşti, întregesc dimensiunile spirituale ale oamenilor care au trăit pe aceste meleaguri. Martori şi participanţi la evenimentele istorice, birchişenii, harnici truditori ai pământului, cu o înaltă ţinută moral-creştină, vitregiţi de soartă sub dominaţiile străine, şi-au păstrat verticalitatea printr-o continuă regenerare.

Mutarea satelor Pirchiş şi Jeieni sub domnia Mariei Tereza, a fost impusă de repetatele inundaţii. Curtea Imperială se implica prin reprezentanţii ei în problemele de organizare şi modernizare a Principatului Transilvănean, la care Imperiul Habsburgic alipise şi Banatul ca provincie imperială.

Valea Mureşului, din cele mai vechi timpuri, şi-a recomandat meleagurile ca pe adevărate oaze de confort şi civilizaţie. De la descoperirile arheologice şi până la aşezările de azi, prin istoricul lor, timpul le echivalează cu o adevărată filozofie a vieţii, prin care s-au perpetuat momente de înalte trăiri ţesute în evoluţia generaţiilor de oameni.

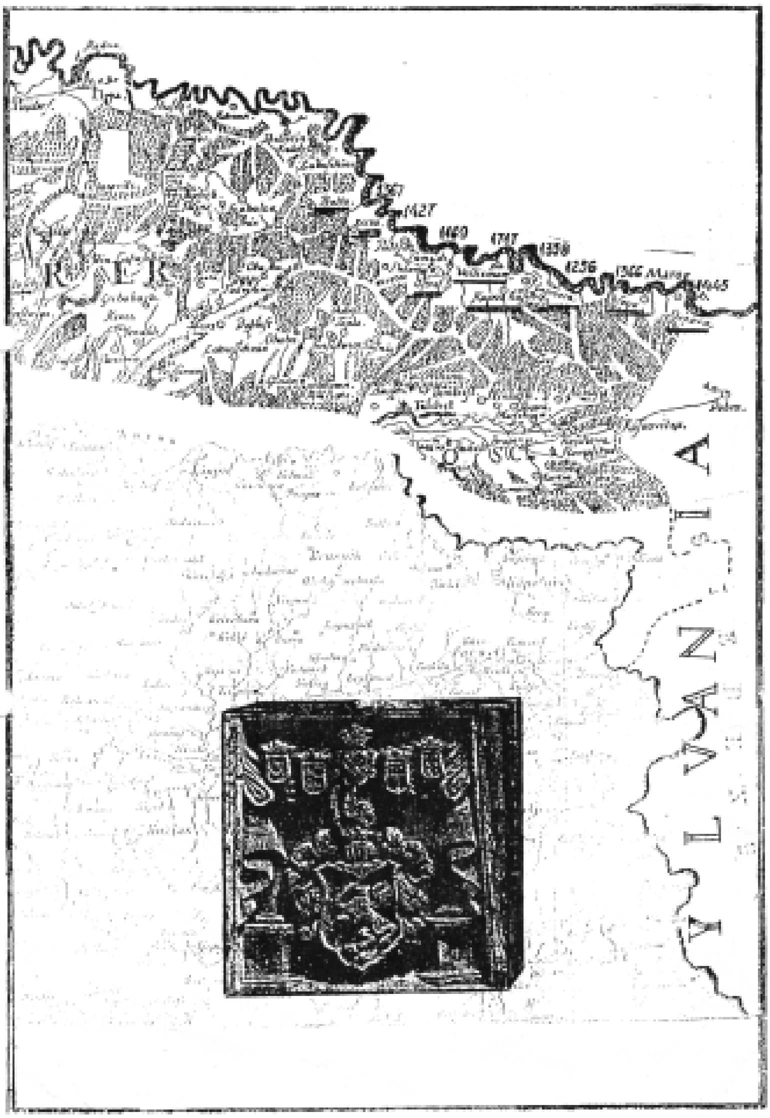
Din capătul de nord al satului Valea-Mare şi până la Bata, Marele Arhitect, care a fost Natura, prin erele ei geologice, a zidit aici, pe

străvechea vatră a Mării Pontice, una dintre cele mai desăvârşite Cetăţi. În Nord este apărată de zidul Munţilor Zărand, care îşi trimite dealurile în întâmpinarea Mureşului. De aici şi le continuă pe partea sudică, sub podoaba pădurilor seculare, într-un semicerc de 20-25 de kilometri. Semicercul închide, în comuna Bata, tot pe malul apei, zidul impunătoarei cetăţi.

În acest spaţiu multicolor al grădinilor, livezilor, ţarinilor şi pădurilor îşi duc viaţa câteva localităţi atestate documentar din secolele XI, XII, XVI şi XVII. Încă din neolitic, până la aşezătile daco-romane, apoi la epoca feudală a primelor aşezări administrative, în cnezate, voievodate, apoi comitate şi domenii, săpăturile arheologice ne vorbesc despre existenţa Strămoşilor. Plai mioritic de cântec şi legendă. Dinspre Zărand, foşnetul pădurilor poartă fluierul lui Horea şi al lui Avram Iancul. Localitatea Birchiş şi-a înscris reprezentanţii generaţiilor şi în mişcările revoluţionare ale vremii. Pădurile limitrofe au fost un bun adăpost pentru iobagii refugiaţi în urma răzmeriţei din anul 1778, precum şi pentru cetele de haiduci, care şi-au scuturat vremelnic jugul iobăgiei prin glasul armelor.

Momente de răscruce ale istoriei au avut loc şi în anul 1848, prin Răscoala lui Avram Iancul, care au alimentat curentele revoluţionare şi în rândul ţăranilor de pe Valea Mureşului. La Socodor, Şiclău, Pecica, Semlac, sătenii au asaltat primăriile, manifestând pentru introducerea Limbii Române în administraţia locală, desfiinţarea robotei, alungarea notarilor şi primarilor aflaţi în slujba „Domeniului”.[4] O astfel de manifestare a avut loc şi în Birchiş. Nici la intervenţia armatei, nici în urma anchetelor, nu au fost descoperiţi capii revoltei.

În noiembrie 1918, locuitorii s-au răzbunat pe foştii stăpânitori. Au fost devastate locuinţele notarului Rambonski Pavel, precum şi a fratelui său, Rambonski Carol. Nici pretor Wecherle nu a scăpat de furia oamenilor.[5] Aceşti funcţionari şi-au acumulat averi mari în

Aşezări pe Valea Mureşului

urma secetei şi a războiului... Au mai fost devastate casele şi prăvăliile celor trei evrei, dintre care unul deținea moara şi Fabrica de Spirt. Şi ei şi-au rotunjit averile cumpărând suprafețe mari de pământ arabil, pe un preț de nimic, de la văduvele de război şi de la alți săraci strâmtorați de seceta ce a lovit în multe familii nevoiaşe. Castelul boierului Gheorghe Mocioni de la marginea satului, în apropierea Fabricii de Spirt, a ars până în temelii, incendiat de un grup condus de Cizmaş Vichente. Tentative de incendiere au mai fost şi la castelele de la Căpâlnaş şi Bulci. Grupul de „revoluționari", veniți de pe frontul rusesc, martori la asaltul Palatului de Iarnă şi la exilul Țarului Nicolae, au încercat să copieze ceea ce văzuseră acolo. Dezorientați politic, oameni simpli, nu cunoşteau rolul Mocioneştilor, jucat cu prețul vieții, pe scena politică a vremii pentru independența neamului.

Prima clădire ridicată după mutarea satului a fost biserica. Renovată de mai multe ori de-a lungul vremii, a devenit una dintre bijuteriile de mare valoare arhitectonică, prin înfățişarea ei în stil baroc. Interiorul atrage privirea şi prin iconostasul din 1848, sculptat în lemn, precum şi prin colecția de icoane care provin din secolul al XIII-lea.[6]

Şcoala, atestată documentar din anul 1811, s-a înscris printre primele şcoli ale comitatului unde predarea s-a făcut în limba română.[7] Dascăli, preoți şi funcționari ai comunei, au sădit, ca o amintire simbolică a satului, gorunii din apropierea primăriei, dându-le numele lor. Aceşti giganți ai înălțimilor, monumente ale naturii, sunt arborii care poartă şi azi, cu mândrie parcă, şirurile generațiilor ce s-au succedat în aure de legendă pe aceste meleaguri.

Vechea structură administrativă a localității ne-o aminteşte şi pe aceea de „plasă", centru care deservea mai multe localități prin instituțiile înființate aici.

Pentru problemele economice, sociale, juridice funcționau pretura, notariatul şi un birou de jurişti ai Tribunalului din Lugoj.

În 1870, comuna a primit titlul de „privileghiatul oraş Birchiş". Privilegiul a fost câştigat pe spesele bisericii de la stăpânirea austro-ungară.[8]

Căpâlnaşul, sat aparţinător comunei Birchiş, se remarcă prin frumoasele trimiteri în istoria locului, a castelului Mocioneştilor, ridicat la jumătatea secolului al XVIII-lea în mijlocul unui frumos parc de opt hectare. Este cel mai elegant castel din judeţul Arad, prin stilul lui neo-clasic. Aici a petrecut un timp Alexandru Mocioni (1849-1909), preşedintele Partidului Naţional Român pentru Banat şi Crişana.[9]

În partea de est, peste deal, coborâm printre stâncile golaşe de calcar în satul Căprioara, a cărui primă atestare documentară o găsim în secolul al XIV-lea. Cartea de vizită a Căprioarei o constiuie cele două cariere de calcar şi marmură, precum şi cele două peşteri: Peştera lui Linesie şi Peştera lui Duţu, după spusele legendelor, un renumit haiduc.[10] La vest, pe drumul judeţean, călătorul va descoperi cătunul Virismort, putând asculta povestirile bătrânilor transmise din generaţie în generaţie. Prin ţarina vechii vetre a satului, în anii 1787-1792 a avut loc o sângeroasă bătălie între trupele armatelor maghiare şi ruse, în timpul războiului ruso-habsburgic. Ruşii, inferior numeric, au lăsat mulţi morţi în urmă. Cadavrele au fost aruncate în „Balta Mare", „Balta fără Fund", cum i-a rămas numele de atunci. Legenda spune despre unele întâmplări foarte îndepărtate. Aici îşi avea domeniul groful Cenan. La o vânătoare, câinele Viriş a fost împuşcat din greşeală. De atunci se presupune că a rămas denumirea de Viriş-Mort[11]. Al treilea sat aparţinând comunei Birchiş este Ostrovul, stabilit pe actualul loc din anul 1900. Urmele fostului sat sunt la doi kilometri de Mureş. În 1918, ostrovenii au incendiat clădirea notarială, alăturându-se revoluţionarilor.[12] În apropiere, pe malul Mureşului, încărcat de istorie, a înfruntat veacurile satul Bulci, atestat documentar din anul 1225. în anul 1971, cu ocazia demolării unei clădiri medievale, s-au găsit cărămizi cu ştampila „Legiunii a XIII-a Gemina". Se

presupune existenţa unui castru, care străjuia graniţa daco-romană pe linia Mureşului. În clădirea medievală, ale cărei terasamente se văd şi astăzi, au lucrat copişti, scriitori de condice cu texte din istoricul roman Titus Livius. În 1551-1552, castelul, transformat, a jucat un rol important împotriva năvălirii otomane. În 1838, domeniul Bulci a fost luat în arendă de baronul Fechtenberg, devenind proprietarul acestuia. În 1856, proprietatea este vândută lui Antoniu Mocioni.[13]

Urmând firul apei în amonte, după patru kilometri, întâlnim satul Vărădia. Pe dealul din apropiere a existat o cetate fortificată, datând din secolul al XIV-lea. În 1595, garnizoana otomană din acest punct strategic a fost complet distrusă de armatele ardelene. În anii războiului anti-habsburgic (1703-1711), castelul, refăcut, a fost martorul ocular al luptei Coruţilor împotriva garnizoanei imperiale stabilite la Vărădia.[14] Trecând Mureşul cu brodul spre ţarina Birchişului, ne întâmpină o zonă de pământ arabil şi cu fâneţe, limitată în partea opusă de apa Moltăreţului, fost cândva albia Mureşului. Pe aici, el, bătrânul Mureş, inundă ţarinele când îşi descătuşează furia apelor, adunate în anii ploioşi de pe versanţii Zărandului.

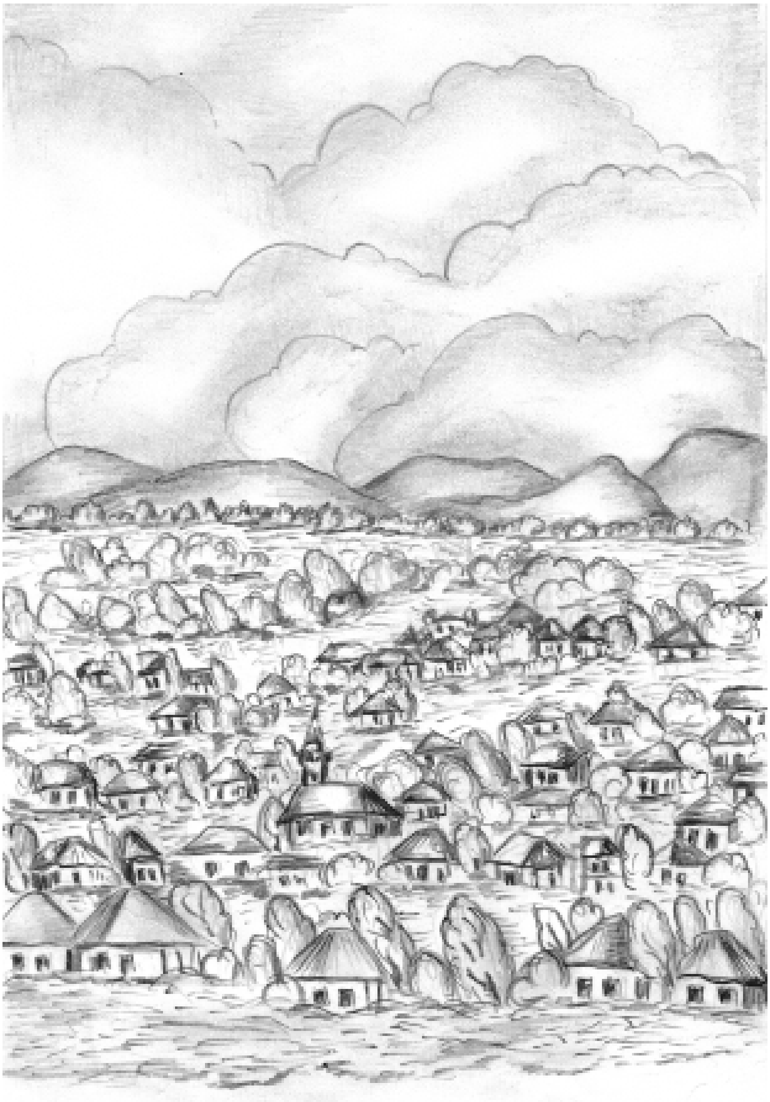
Această insulă, numită „Hada", cu brâul gros de trestii şi sălcii, din care raţele sălbatice săgetează înălţimille, cu puful de iarbă şi florile fâneţelor, cu scaunele de pescari, ne trimite prin pitorescul ei spre minunatele povestiri ale Marelui Sadoveanu. Pe cât de mirific, pe atât de blestemat a fost pământul Hadei, prin procesele justiţiare interminabile, purtate de-a lungul vremii, pentru revendicarea lui, a pământului, de către birchişeni şi vărădieni în secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. A doua insulă, la fel de bine înzestrată de natură, este încercuită ceva mai sus de către Mureş. Zona acestui al doilea Moltăreţ este numită „Ungiul Hălălişului", legat prin brod de satul Hălăliş, aparţinător Săvârşinului. Săvârşinul se învecinează cu localitatea Birchiş, în

partea de nord-est şi prin satul Valea-Mare. Nu încheiem itinerarul prin comunele învecinate înainte de a prezenta câteva date de importanţă istorică ale Săvârşinului. În această zonă, viaţa este atestată arheologic începând cu neoliticul, epoca bronzului, a fierului, precum şi de-a lungul Evului Mediu. Menţiunea documentară datează din anul 1479 sub numele de Săwâsin, iar în 1851 – Soborssin. În perioada traficului cu sare, prin apropiere fiinţa un şopron pentru depozitatea sării şi a vinului, de la care provine numele aşezării. Tradus, acest cuvânt reprezintă: so = sare; bor = vin, szin = şopron. Comuna a fost donată de Maria Tereza în secolul al XVIII-lea familiei Delesschpacher, şi ajunge prin căsătorie în stăpânirea familiilor: Foray, Nadajdi şi Hunyadi. Castelul s-a construit între anii 1650-1680. De aici a fost răpit în 1784 vicecomitele Foray de haiducii lui Petru Baciu.[15] În anul 1943, castelul, domeniul şi pădurea Mocioni devin proprietatea Regelui Mihai de Hohenzollern.[16] Gara a fost inaugurată în anul 1868, iar podul de peste Mureş s-a construit între anii 1906 şi 1909.

Cetatea naturală a Văii Mureşului, Valea Mare – Bata, bogat segment de istorie, ornat cu flori şi sânge, pieptănat de cântecele codrilor, strigătele revoltei şi scâncetele mormintelor.

Retrospectiva acestei cărţi, „Destinele unor iobagi”, chiar dacă scormoneşte cu degete palide sub colţul ierbii, nu vrea să tulbure somnul celor contopiţi cu neantul. Trimiterea în timp, prin veacurile îndoliate de tăvălugul războaielor, al revoluţiilor şi al dominaţiilor străine, este un omagiu adus celor vitregiţi de soartă. Temerari luptători, cu piepturile scrijelite de ororile vieţii, care prin ţinuta lor fizică şi morală au multiplicat frumuseţile acestor meleaguri.

PIRCIŞ-JELENI 1769. În urma Revoluţiei din anul 1703 împotriva stăpânirii habsburgice, condusă de Francisc Rakoczy, care devine apoi Principe al Transilvaniei în anul 1711, nobilimea

Pirciş şi Jeieni sub furia apelor

semnează Pacea de la Satu-Mare, preferând dominația habsburgică pentru a li se asigura dominația. Îngrijorată, Curtea Imperială de la Viena ia o serie de măsuri pentru protejarea Principatului. Printre aceste măsuri de protecție se numără şi organizarea a două batalioane de grăniceri în Ardeal şi unul în Banat. Iobagii angajați în aceste batalioane îşi câştigau astfel libertatea şi o bucată de pământ, alături de posibilitatea construirii unei case. Grănicerii liberi, alături de iobagii care reuşeau să fugă de pe moşiile nobililor de dincolo de munți, se alipeau micilor cătune de pe Valea Mureşului, populându-le numeric sau înființând altele noi. Printre astfel de aşezări se numără şi aceste două sătulețe al căor trecut se pierde în negura îndepărtată a istoriei. Mulți fugari au fost înghițiți de hăurile munților, înghețați de asprimea iernilor sau sfârtecați de fiarele flămânde ale codrilor seculari. Mulți au reuşit însă să ajungă la apele line sau învolburate ale Mureşului, trecându-l prin vaduri sau înot. Au păşit fericiți pe acest pământ al făgăduinței, un Eldorado al acelor vremuri de nesiguranță şi pribegie. Nobilii şi boierii la care au ajuns i-au primit pe ascuns. Era doar în interesul lor ca aceştia să le muncească întinsele suprafețe de pământ moştenit de la înaintaşii lor sau câştigate pentru faptele de arme pe câmpul de luptă, în cele patru războaie purtate de Imperiul Habsburgic.

Visul celor veniți se destrăma încetul cu încetul. Un mare „blestem", o cruntă şi permanentă amenințare plana peste Pirchiş şi Jeieni – „blestemul apelor". În anii ploioşi, Mureşul îşi umfla cele două Moltărețe, fosta-i albie cândva, demult, întâlnindu-se cu văile şi pâraiele ce coborau vertiginos de pe coastele împădurite ale satelor din partea opusă Zărandului. Totul era o oglindă imensă de ape. Casele, acoperite cu trestie sau paie, erau părăsite în grabă de lumea îngrozită. Marea învălmăşeală de oameni şi animale, încercarea de a mai salva ce se mai putea, urletele câinilor, mugetul vacilor, creea un sinistru tablou de Apocalips.

Pe „Şuhai" sau „Sub Dâmb", sinistrații îşi improvizau colibe şi bordeie, până la retragerea apelor şi potolirea stihiilor naturii

Ion Ana şi Iacob Ardelean
Pirciş arborele genealogic 1600- 1930

deslănţuite. Apoi... iar trudă şi sudoare. Casele ieşite de sub ape trebuiau curăţate, dacă mai aveai ce curăţa. Multe erau dislocate, plutind aiurea peste ţarini. Altele erau pur şi simplu spulberate de loviturile viiturilor şi ale copacilor plutitori.

Peste trista imagine a satelor un zvon s-a răspândit binefăcător, ca o caldă adiere de încurajare şi speranţă, îndulcind puţin amarul din sufletul oamenilor. La Curtea Imperială de la Viena s-a discutat despre modernizarea Principatului, despre satele înşirate de-a lungul apelor, restaurarea Bisericii Ortodoxe, organizarea învăţământului, construirea de şosele şi poduri pentru a lega localităţile cu pondere economică, favorizând schimburile de produse şi mărfuri. „Maria Tereza va face o vizită pe Valea Mureşului". Toată lumea satelor avea pe buze aceeaşi întrebare: Oare când vine Împărăteasa?

Dealurile şi ţarina sunt acoperite de asimetrii geometrice. Petice de zăpadă, tot mai puţine, contrastează cu verdele neclar al ierbii. Poieniţele şi-au pus salbe de brânduşe şi ghiocei, sub sărutul pătimaş al lui Mărţişor. Pomii îşi ţin cu greu în frâu explozia tinerească a mugurilor. Soarele retează cu sabia razelor ultimii ţurţuri ai streşinilor. Pe lângă pereţi, tezaurul de diamante, cioburile de gheaţă, reflectă razele primăverii, topindu-se încet.

Satele şi-au descoperit de sub omăt basmalele acoperişurilor. Cremul ruginiu al trestiilor şi al paielor alternează cu roşul maroniu al ţiglelor. Mai în jos, Bătrânul Mureş scrâşneşte din dinţi, eliberându-se din corsetul de iarnă al gheţurilor. Bălegarul din carele descărcate punctează cu negru ţinuta sobră a holdelor. Sătenii îşi duc ultimele cantităţi de gunoi. Atunci când vânturile şi gerurile îţi congelau faţa, cine se aventura peste ţarini? Ei, oamenii nu se tem de ger. Îi doare sufletul de bietele animale, crescute şi îngrijite cu atâta afecţiune şi sacrificii în toată sărăcia lor. Gospodarii din partea locului au un adevărat cult, îndeosebi pentru animalele de tracţiune. Muncesc doar în rând cu ele, rezolvându-şi toate nevoile casei.

La arat

Au ieşit oamenii la arat în ţarini cu plugurile de lemn sau fier. Acei oameni care au pluguri şi cine să tragă le ele. Cei care nu au decât puterea braţelor, muncesc cu ziua la cei înstăriţi sau la boier, pentru câştigarea existenţei de azi pe mâine. Trudesc din greu visând la vremea când doar, doar şi-or putea înjgheba o mică gospodărie cu plug şi trăgători, luând în arendă pământ de la boier sau de la cei bătrâni, care nu mai pot munci. Soarele îmbrăţişează ţarina cu razele-i calde de april. Holdele, până înspre Mureş, s-au transformat într-

un imens furnicar cu mulțimea plugarilor din satele surori Pirchiş şi Jeieni. Mugurii au început să plesnească pe ramuri. Pe cer, dinspre miazăzi se conturează în formă de V-uri cârduri de cocori, care revin la cuiburile părăsite în toamnă. Ion Ardelean apasă coarnele plugului, tras de boii tineri. În fața lor, până îi învață să meargă, păşeşte feciorul lui, Iacob. Ion se gândeşte de ce numele lui este Ardelean, căci, după cum povestea Bunicul şi străbunicul, ei s-au născut aici, dincoace de Mureş, pe pământul Banatului.

Îi mulțumeşte în gând lui Dumnezeu pentru bunurile pe care le are: casă destul de arătoasă (chiar dacă deocamdată e acoperită cu paie), boi, vaci, porci, oi şi hoară câte vrei. Şi pământ are destul. Cinci lanțe în cele mai bune locuri.

– Cea Dumănel!... Cea măă... Iacobe, trage boul pe brazdă. Iacob, copilul lui, are paisprezece ani. Merge la joc în fiecare duminică sub teiul ăla gros din „Balta Bisericii". Este aproape amiazul. La capătul obratului se desprinde tot mai clar silueta unei femei, venind cu o coşarcă aşezată pe cap. Este nevasta lui, Ana. Le aduce de mâncare.

– Bună ziuă! Mă, harnicii lu' mama. Iar ați plecat cu noaptea în cap de acasă. Nici nu am auzit când ați ieşit cu carul din ocol. – Ioane, tu nu ai minte, mă!... Bagi copilul în pământ cu zile. N-aveți voi timp de arat cătă-i ziua de mare? Boii-s supți de foame. Mai lasă-i, Ioane, să mânânce din fânul ăla adus între loitrele carului.

Ana le aşază masa pe un frumos cingeu înflorat: şonc şi cârnat, scoase de acasă din oala aia mare de pământ. Alături puse ouăle fierte, brânză de oaie şi o jumătate de mălai cu coaja rumenă, copt în cuptorul de la capătul ocolului. Făina de grâu s-a terminat. Mureşul a fost prea mare. Nu au putut trece cu brodul la moara de la Hălăliş pentru măcinat.

Boii înfulecă lacomi din car. Ana îşi priveşte cu duioşie copilul. Pe Iacob. O fi obosit săracul. Doar e încă crud osul în el. Doamne! Cum mai trec anii. Ea era de vârsta lui, a copilului, când o luase Ion de nevastă. Se cunoscuseră în satul ei, la Jeieni. Acolo o căuta

Ion la joc, în fiecare duminică. Se şi bătuse Ion pentru ea, cu unul, Pătru a lui Suciu. Este rău la mânie. A umplut de sânge atunci vreo patru feciori ca bradul, care ţineau cu Pătru. Îi este frică de el când ridică tonul, cu toate că nu ridicase mâna asupra ei niciodată.

– Bună ziua şi poftă bună.

– Bună, vecine, dar unde pleci aşa de unul singur?

– Mă duc la „Scăiuşu" să văd dacă s-a uscat pământul, să bag şi eu plugul în el. Era vecinul lor, Nicu Sandru de la capătul uliţei.

Toată suflarea satelor, bărbaţi, femei, copii, au muncit zi-lumină la biserica nouă, care s-a născut pe aceeaşi vatră, ca pasărea Phoenix din propria cenuşă. Pentru pângărirea bisericilor au avut loc mişcări revoluţionare. În martie 1761 generalul Bucow a înăbuşit în sânge răscoala lui Sofronie, din apropierea Făgăraşului.[17] Husarii lui Bucow[18] au incendiat biserici şi mănăstiri pentru a impune dogmele Bisericii Unite. O noapte de coşmar au trăit şi sătenii de aici, acum opt ani. Un grup de călăreţi au dat foc bisericii, dispărând în noapte.

Spre deosebire de alte localităţi, soldaţii grăbiţi nu au mai umilit şi schingiuit oamenii, obligându-i să se ascundă prin păduri şi mănăstiri. Pentru evitarea tulburărilor sociale, Maria Tereza a legiferat reorganizarea Bisericilor Ortodoxe.

Pe uliţa ce coteşte către biserică păşesc fără grabă, ca în zi de sărbătoare, Ion, Ana şi Iacob. Alături i-a ajuns din urmă Dumitru Cătănescu, împreună cu cele două fete şi nevasta.

– Bună ziua, frate Ioane!

Aşa-i zicea, „frate Ioane". Într-adevăr, se înţelegeau ca fraţii încă din copilărie.

– Bună să-ţi fie inima, Mitre dragă. La biserică?

– Da. La biserică. Ne-a ajutat Bunul Dumnezeu să avem şi noi bisericuţa noastră. Pe cea veche ne-o arseră păgânii, nu i-ar ajunge Dumnezeu ziua de mâine!

Au intrat. Bărbații în față, femeile mai în spate. Îngenunchează. Ana şi Lena, nevasta lui Mitru, cu cele două fiice ale ei. Nemişcate cum stăteau în genunchi, cu mâinile împreunate a rugăciune şi ochii ridicați spre icoanele de pe iconostas, păreau un sfânt grup statuar dăltuit în marmură albă.

Biserica din Pirciş-Jeieni – sec. XVII

Cu gândul la rugile înălțate spre Dumnezeu, la bucuriile şi necazurile lui, Ion nu simți când preotul Iosif Popovici[19] încheie slujba în biserică. Îşi reveni la cuvintele meditative, pline de sfaturi, adresate cu ton cald, duhovnicesc, lor, enoriaşilor: „Iubiții mei credincioşi! Să ne lepădăm de noi înşine... Să urmăm lui Christos, purtând crucea... Religia ne arată două lucruri: Ne arată mizeria noastră şi ne arată vindecarea ei... Ziua veşniciei şi noaptea acestei vieți... Cei dintâi vor fi cei de pe urmă, iar cei de pe urmă vor fi cei dintâi." Lumea din biserică savura predica. Vorbea frumos părintele Iosif. El nu venise de mult în această parohie. Cu doi ani în urmă a terminat Seminarul Teologic de la Blaj, înlocuindu-l pe bătrânul părinte Ion Glodău[20] , care timp de treizeci de ani le-a fost mesagerul lui Dumnezeu, întru slujirea altarului...

Conul Tică Macedoneanul. Aşa îl ştia lumea de când a venit în sat. Aici, în mijlocul comunității între Pirchiş şi Jeieni. Birtul lui

vechi este acoperit cu şindrilă. În interior, o cameră lunguiață te primeşte cu două mese dreptunghiulare şi câteva scaune desperecheate. Tejgheaua te îmbie, plină de căni, ulcioare, sticle şi pahare. Vizavi de uşa dinspre uliță este uşa spre camera musafirilor, pentru fețe mai alese. Când vin în control cei de la Comandamentul Grănicerilor, vicecomitele Foray[21] de la Săvârşin sau alți boieri, doar nu i-o pune la masă cu desculții şi prostimea asta de aici. Mai avea în ocol, către grădină, domnul Tică, o cameră dormitor. Treceau din când în când pe aici negustori şi alți oameni mai puțin cunoscuți. Conul Tică Macedoneanul face comerț cu băuturi. Asta au făcut şi Tatăl şi Bunicul lui. A prosperat mult în ultimul an. Are grădină cu pomi fructiferi la „Livadă". În „Valea Podului" – vie. La locul numit „Sub Dâmb", cinci iugăre de pământ. În birtul lui, pe lângă băuturi găseşti şi dulciuri, sare, chibrituri, ba chiar şi lămâi, portocale. Ocolul este plin de găini şi gâşte, cocinele, de porci. De la afumătoare nu se termină niciodată şuncile, slăninile, cârnații şi alte bunătăți. Preparatele lui culinare sunt foarte apreciate de cei care poposesc aici.

Este apreciat de grofii Zicky, cei patru frați cu mari domenii pe Valea Mureşului. Vicecomitele Farray din Săvârşin i-a trecut de multe ori pragul... Se are bine cu multă „lume bună" de pe aproape.

În camera din curte, trei oaspeți de seamă i-au sosit azi noapte, din „Împărăția Codrului": Haiducii Ptru Baciu[22], Ion Lepădat[23] şi Ioan Cucu. Ei sunt „Cei trei Crai" din pădurile Căprioarei, Săvârşinului şi Birchişului. Tică îi cunoaşte de mult şi le da găzduire. Nu poate să-i toarne. Petru Baciu i-a spus de la început, destul de clar: Tică, dacă ne dai pe mâna poterei, din tot ce ai aici va rămâne doar cenuşa. Dacă vei scăpa viu din mâna oamenilor mei va trebui să părăseşti aceste locuri. În caz de pericol, îi va anunța spre a fugi pe uşa din spate. Uneori îşi procură şi provizii alimentare de la el, ca oricare alți clienți, cu banii grămadă.

– Fraților, le zice Baciu. Săptămâna trecută am fost la târgul

din Lugoj. M-am întâlnit cu oameni osândiți de soartă ca şi noi, veniți din Munții Poiana Ruscăi. La hanul din apropierea podului de pe Bega am tras cu urechea la discuțiile unor surugii şi călăreți de poştalioane.

Veştile veneau din marginea Imperiului, zona Făgăraşului. Vorbeau despre boierul Teleki, despre cruzimea cu care bate şi umileşte oamenii satelor.[24] După ce primesc 10-25 de lovituri de bețe, sunt obligați să joace prin zăpadă. Călugărul Sofronie scoală satele împotriva cârmuirii. Femeile prestează aceleaşi lucrări în locul bărbaților luați la oaste. Teleki pune stăpânire şi pe averile unor boieri.

O ciocănitură în uşă întrerupe şirul vorbelor.

– Baciule! Dinspre Jeieni vine un grup de jandarmi.

Toți trei îmbrăcară în grabă şubele, fugind pe uşa dinspre grădină.

Nobilimea trebuie să contribuie şi prin țăranii de pe moşiile lor la consolidarea şi propăşirea Imperiului Habsburgic. Ei, țăranii, lucrează trei-patru zile de robotă pe moşia boierului, afară de feluritele dări ce se adună la curtea acestuia. Cotărcile de la curte se umpleau de produse. Grajdurile, cocinile, stânele erau pline de animale obținute atât prin creşterea proprie, cât şi prin contribuția sătenilor. Cei care se sustrăgeau zilelor de robotă sau plății la timp a „dărilor" erau pedepsiți cu 25 lovituri de băț, bărbați, şi 25 lovituri de bici pe spate, pentru femei.

A plouat toată noaptea, ca şi acum dimineața. Streşinile de paie sau trestii plâng şi ele necazurile oamenilor. Trebuie săpat cucuruzul, grădina de legume. Trebuie făcute şi zilele de robotă pentru boier. După ce-şi termină lucrul de dimineață în gospodărie, mulți vin de-şi mai îneacă necazul, cu o fracă** ori două de răchie la domnul Tică.

La o masă stau Ion Ardelean, Semian Bâlcu şi Moş Todor a lui Grecu, Moşu Todor, puțin aburit, iar se laudă cu strămoşii lui, care

se trag, zice el, din negustori grecii stabiliți mai demult pe aceste meleaguri. Din vorba în vorbă, discuția alunecă, ca de obicei, spre necazurile zilei:

– Ce mai facem, măi Ioane, cu robota asta? Până terminăm la conac, cucuruzul nostru așteaptă. Îi înecat până acuma în burean, zise Semian, privind trist pe fereastră, picurii mici de ploaie. Ion tresare din gândurile lui, privindu-și palmele bătătorite de coarnele plugului.

– Trei zile sunt trei zile, răspunse Ion. Ne-om descurca noi, dacă nu s-or porni iar ploile, ca acum patru-cinci ani, când am rămas cu cotărcile goale. O zi sau două pe săptămână trebuie să robotim și la drumul care duce de la conac la brodul Hălălișului. Aceste două zile ar trebui să ni le scadă din cele trei de robotă, Dumnezeul mamii lui de boier. Ion trânti cu pumnul în masă. O venă la tâmplă i se umfla parcă gata să plesnească. Fraca de răchie se răsturnă într-un sunet sec pe masa de brad.

– Taci dracului, măi Ioane! îl apostrofă Bâlcu. Se aude la conac și mânci bătaie cu bâta la fund.

– Euuu? Încerce numai, dacă vrea să fug cu încă câțiva la Petru Baciu și Lepădat[25] din pădurile Căprioarei sau a Zărandului. Când iau drumul codrului, voi discuta altfel cu Domnia Sa.

Ion era cunoscut în sat și la curte ca un om periculos, iute la mânie, mai ales când bea câte un pahar. Nu de el se temea boierul, ci de oamenii din sat care îl ascultau admirându-i curajul. Nu dorea răzmeriță pe moșia lui, ca în alte zone ale Principatului. Clopoțelul de deasupra ușii sună strident. Își făcu apariția Iosif, administratorul moșiei. Un munte de bărbat, cam la treizeci de ani. Avea ochii negri scăpărători și o mustață ca pana corbului, răsucită în stil unguresc.

– Bună ziua, mă bețivanilor. Era un om glumeț Iosif, da' iute la mânie, ca și Ion. Mai lovea, ici, colo, pe câte unul, mai în glumă, mai în serios. Când desfăcea palma, parcă era mai lată ca lopata de rânit grajdul.

– Bună ziua, domnu' Iosif, îi răspunse Ion la salut, arătându-şi dinții printr-un zâmbet, cum şi-i arată Osman, câinele lui, când vede pisica prin apropiere. În el n-a dat nici aşa în glumă. Ce mult ar vrea să o facă şi cu el măcar o dată. Cum l-ar trânti la pământ, cum făcuse cu ani în urmă cu cei patru feciori din Jeieni, pentru Ana. Administratorul se aşeză lângă tejghea, comandând o cană de vin...

Conacul sau castelul, cum îi mai zicea lumea, era o clădire din lemn, impunătoare față de căsuțele dimprejur. Avea şi un foişor, de unde boierul Ştefan Iosică îşi admira moşiile aliniate de-a lungul Mureşului. În spatele curții, ca o anexă a clădirii, sunt camerele argaților. Mult mai în spate, spre malul Mureşului, sunt grajdurile şi hambarele în care se adună renta feudală prevăzută de la iobagi. Boierul priveşte din foişor unduirea valurilor de grâne. Iobagii în miniatură, ca un mare roi de albine, au ieşit de câteva zile la secerat. Dacă nu trebuia să treacă Împărăteasa prin această zonă, el era poate pe la alte proprietăți, unde are castele şi domenii mult mai întinse.

Pe drumul dinspre Bulci se apropie o trăsură. Este boierul de la Bulci, Fechtenberg, care de mai mulți ani luase în arendă Domeniul Abației, devenind apoi proprietarul acestuia.[26]

– Iosif, deschide poarta, vine boierul Fechi.

Fechi este diminutivul cu care este răsfățat de prieteni şi cunoscuții mai apropiați. Iosif dă câteva ordine scurte, repezite, printre slugile care se animă aproape fugind printre treburile curții de ei ştiute. Boierul coborî din foişor, în casa mare din capătul clădirii, luminoasă, încăpătoare, special amenajată pentru musafiri.

– Multă sănătate, Ştefane!

– Să ai noroc, vecine Fechi. Bine ai venit la noi! Ne întâlnim aşa de rar, parcă am sta la capetele pământului.

Fechi, înalt, plesnind de sănătate, cu fața roşie de arşița zilei, îi zâmbi ironic:

– De ce să vin la tine? Cu cine să vorbesc? Cu pereții? Două săptămâni le-ai petrecut la prietenii din Transilvania, iar o

săptămână ai hoinărit prin munți la vânătoare şi petreceri, cu suita ta.

Iosif, cunoscându-le gusturile, îşi făcu apariția cu o cană de vin şi o tavă plină cu pastramă şi alte afumături.

– Unde-i Erji cu fata?

– S-au dus de dimineață cu trăsura la târgul din Săvârşin. Nu le ştii obiceiurile? Trece vreun târg sau piață fără prezența lor?

– Tu ce mai faci, Ştefane?

– Mai întâi şi mai întâi trebuie să trimit vreo douăsprezece căruțe cu cereale pentru Curtea Imperială. O mică restanță rămasă de anul trecut.

– Mda. Şi eu am o datorie de cincizeci de tăuraşi, dar a început secerişul şi n-o fi foc dacă mai întârzii vreo lună.

– Am început lucrările şi la moara aia de pe Mureş, despre care ți-am mai vorbit. Oamenii de pe moşia mea au cam început să vocifereze, îmi reproşează că sunt prea multe zile de robotă. Au pe dracul ăla de Ion Ardelean. Cum au scăpat puțin de sărăcie, cum îşi iau nasul la purtare. Pun eu şeaua într-o zi pe el.

– Cu mare atenție, Ştefane. În Ardeal iobagii au început să se mişte. Eu am lăsat-o moartă cu haiducii din pădurile Bacamezăului, renunțând la oastea imperială. Am închis ochii, lăsându-i să-şi sape bordeie acolo, la marginea pădurii. Au pus numele cătunului Țela.[27] Zic şi ei că Țela ar fi fost numele unui strămoş de-al lor. Un lotru care s-a luptat vitejeşte cu oamenii lui împotriva tătarilor pe vremea aceea, măcelăriți prin Munții Zărandului.

– Sunt fugiți de mai mulți ani de pe moşiile grofilor din Ardeal, luând drumul codrilor. Lucrează pe pământul meu pe care îl am la Bata şi Bacamezău. Până acum sunt mulțumit de ei. Le-am dat o sfoară de pământ sub deal. Sunt liniştiți şi execută ca şi ceilalți zilele de robotă. Vreo zece parcă, i-am dat pe mâna administratorului spre a-i angaja la grajdurile de vite.

– Ştii care-i noutatea cea mare? Săptămâna viitoare şi-a anunțat vizita în Comitatul Aradului Maria Tereza. Va trece prin multe din

satele şi oraşele Principatului, cu mult trâmbiţatul ei „Program de Organizare şi Modernizare a Principatului”. De mâine încep să sosească trupele imperiale care îi asigură securitatea drumului.

Drumurile de la Bata la Săvârşin sunt pline de călăreţi şi grăniceri. La curte, zarvă mare. Peste tot străluceşte de curăţenie. Argaţii s-au retras la locuinţele lor din calea Marilor Oaspeţi. Iosif aleargă lac de sudoare, dintr-un colţ în altul al curţii, prin încăperile anexe, pentru a pune mereu câte ceva la punct. În faţa curţii, boierul, stresat de emoţia aşteptării, discută aprins cu cei care au venit în întâmpinarea Împărăresei: Reprezentanţi ai Comandamentului, printre care şi vicecomitele Farray de la Săvârşin cu soţia, precum şi vecinii boieri de prin apropiere. Dinspre Scăiuşu se apropie caleaşca omperială în goana celor şase perechi de cai albi, cu garda de călăreţi în faţă şi în spate, plus câte doi călăreţi pe laterale. Boierii din faţa curţii trăiesc momente de maximă încordare. Au ajuns. Caii îşi muşcă nervoşi zăbala. Zmucesc frâul, bătând pământul din picioare. Un cavaler în ţinută imperială descalecă, deschizând uşa trăsurii. Cu mâna întinsă spre Împărăteasă, ajutând-o să coboare. Într-un strai lung, auriu, ţesut parcă din razele solare, Maria Tereza coboară în toată splendoarea şi măreţia ei de Împărăteasă a Imperiului Habsburgic. Toţi cei de faţă cad în genunchi, înclinându-se adânc, ca semn de supunere şi adâncă consideraţie. Boierul o invită în curte. Maria Tereza îi răspunde că este grăbită şi mai are mult de mers. Arată cu mâna înspre Mureş, apoi înspre ţarini, spunând că ştie mai de mult despre necazurile oamenilor cu marile inundaţii. Cu mâna spre pădure, ordonă ca până în primăvară locul să fie defrişat, spre poalele dealurilor. Un inginer de la curte, adaugă în continuare, va măsura noile vetre ale satelor. Fiecare locuitor primeşte în mod egal suprafaţă de teren şi lemne pentru casă. Boierul îşi valorifică cum doreşte lemnul rămas, fiind pădurea lui.

– Care-i situaţia pe moşia ta, boierule?

– Este bună, Măria Ta. Toți cetățenii sunt mulțumiți şi respectă legile imperiale.

– Nu-i chiar aşa, Măria Ta!

Pe Iosică îl trecură apele. Îngălbeni la față. Aproape nu-l mai țin picioarele. Un nod i se puse în gât ca înaintea morții. De după un colț de gard apăruse Ion strigând în gura mare. Cum dracu ajunsese ăsta aici, se întrebă boierul. Doar asigurase pază zdravănă, ca o centură împrejurul conacului. Două cătane îl înhățară pe Ion de brațe. Împărăteasa le făcu semn să-l aducă înaintea sa. Ceru tălmaciului să-i traducă.

– De ce ai strigat că nu-i chiar aşa?

– Măria Ta, i se adresă Ion, căzând în genunchi. Noi respectăm legile Măriei Tale. Cele trei zile de robotă şi dările ce le datorăm Imperiului. Pe lângă acestea, boierul ne mai cere două zile pe săptămână. Ba la pietruirea drumului, ba la lucrările de la moară sau de la castel. Noi când mai putem, Măria Ta, să ne muncim pământul? Doar trebuie să achităm şi renta feudală.

Împărăteasa discută aprins cu cei ce o însoțesc, făcând semn să-l elibereze. Boierul face fețe-fețe, privind cu ciudă în urma lui Ion, care se retrage în pas normal dincolo de cercul cătanelor. Împărăteasa îi aruncă o privire plină de reproş boierului.

– Boier Iosică! Mai slăbeşte frâul. Nu vreau răscoale în Principat. O să aveți mult de lucru la tăierea acestor păduri. Dă-le răgaz de a-şi munci şi pământul lor, aşa cum am stabilit prin legile care vi le-am dat.

– Iertare, Măria Ta. Drumurile şi moara sunt un bun comun. Mă supun ordinelor Măriei Tale, rezumându-mă la cele trei zile de robotă.

Împărăteasa, ajutată de acelaşi cavaler, se urcă în caleaşcă, făcând cu mâna în semn de salut. Caii, marcați de neastâmpărul aşteptării, porniră în goană mai departe, spre satul vecin Căpâlnaş.

Ana a plâns toată noaptea. Cum să nu plângă biata de ea? Omul

ei este închis de câteva zile în beciul castelului din Bulci, cu încă câțiva de prin satele învecinate. O dată cu el au mai fost luați noaptea de la casele lor Dehelean şi Semian, pentru instigație la revoltă. Azi după slujba de la biserica vor fi pedepsiți fiecare în satul lui. Sătenii vociferează şi privesc cu ură spre conac. Ce mare greşeală făcuse Ion că se strecurase ajungând în fața Împărătesei? El îi spusese numai adevărul. Adevăr care este pe buzele tuturor din sat. Cu gândul la Ion, Ana nu simți cum timpul se scurse în biserică. Iat-o în rând cu ceilalți, mânați ca vitele din urmă de jandarmi spre conac. În fața curții, „răzvrătiții" sunt înconjurați de câteva cătane. Boierul priveşte gânditor mulțimea anunțând:

Consiliul boieresc, reprezentat aici de vicecomitele Farray, pedepseşte vinovații cu câte 25 de bâte la fund. Dacă instigă în continuare lumea la revoltă şi la nesupunere față de legile Principatului, vor fi întemnițați suportând ani grei de ocnă. Ion este împins în față. Îşi face apariția Dodu, țiganul de la curte, cu bâta de corn în mână. Lui îi încredințase boierul această sarcină, care trebuia îndeplinită, fără milă sau remuşcare. Odată nu lovise cum trebuie pe un osândit. Boierul se supărase foc şi poruncise lui Iosif să-i aplice lui loviturile. Ion se sbate, ținut strâns de brațe. Dacă nu erau jandarmii de față, ăştia doi care îl țin erau de mult la pământ. Nu de bătaie îi pasă. În încrâncenarea lui, durerile sunt un felac. Îl doare umilirea la care este supus, în fața satului. Plânsetul Ancuței şi lacrimile din ochii lui Iacob. La un semn al boierului, loviturile se succed rar şi cu putere, numărate de țiganul Dodu. Fesele lui Ion au luat o culoare vânătă-sângerie. Câteva firişoare de sânge se preling încet pe picioare.

– Nuuu, nuuu! Nu mai da! Țipă Ana, cu ochii ieşiți din orbite, căzând pe jos leşinată. Toate femeile plâng. I se aruncă apă pe față. Iacob, ca un arc de tânără panteră dezlănțuită, țâşni străpungând rândul jandarmilor. Este prins repede şi imobilizat. Îşi primesc şi ceilalți pedeapsa, cu aceeaşi încrâncenare şi tărie sufletească, cu aceeaşi privire în care mocnea ura anilor de iobăgie

şi dorinţa febrilă a răzbunării.

A venit toamna. Se apropie culesul cucuruzului. Viaţa oamenilor se înrăutăţeşte pe zi ce trece. La moară, la drumuri, la cotărci, s-a muncit nu numai trei zile pe săptămână ci patru, ba chiar cinci uneori. Lui Pătru Sârbu din capătul satului i-au luat vaca din grajd, pentru restanţă la renta feudală. Cu lacrimi în ochi s-a rugat amărâtul să-l mai păsuiască măcar o lună. Lui Păiuşan de lângă biserică i-au luat porcul de Crăciun. L-au bătut în faţa ocolului că s-a opus puţin, cerând o amânare. Fata lui Florea a fost violată de un jandarm pe câmp unde păştea vacile. Ion, într-o seară, cu mai mulţi săteni, şi-au spus necazurile unul altuia la birtul lui Tică, aşa, pe un ton de amărăciune şi revoltă. A doua zi i-a chemat Iosif la castel. Nu s-au dus, ştiind ce îi aşteaptă. Paharul se umpluse. Au luat drumul codrului, în căutarea cetelor de haiduci din satele învecinate. A plâns Ana de spaimă şi durere la pieptul lui Ion. Era după mirzul nopţii când a plecat. Ion a mângâiat-o, zicându-i cu duioşie: „Nu plânge, Anuţă. Trebuie să ne facem dreptate. Rămâi cu acest munte de flăcău”, îi zâmbi Ion, punând mâna pe umărul lui Iacob, după care dispăru în noapte.

Zilele treceau încet, negre ca norii zdrenţuiţi de pe cerul îndoiliat al toamnei. Un zvon şoptit cu teamă merge din gură în gură pe la colţurile uliţelor. Oameni din Pirchiş şi Jeieni s-au întâlnit cu ceata de haiduci a căpitanului Cucu din Pădurile Pietrarului. Un pluton de jandarmi, veniţi din zori, răscoleşte toate casele, ameninţând cu cele mai crunte pedepse tăinuitorii, care îi vor ajuta sau ascunde pe „lotrii din pădure”. Aşa le ziceau ei: lotri, hoţi, tâlhari de drumul mare. Pe Ana a înghesuit-o comandantul într-un colţ al camerei, apoi a trântit-o pe pat cu poalele-n cap. Era o matahală de om. Curgeau slăninile pe el de gras. Puţea de la o poştă a duhan şi a răchie. Ana şi-a eliberat o mână şi, cu oala de pe masă l-a pocnit în moalele capului, reuşind să sară spre uşă. A fost prinsă, pălmuită şi dată cu capul de pereţi. La ţipătul ei, oamenii s-

au adunat în fața casei. Iacob era în țarină...

Cad frunze multicolore, luate de rafalele vântului ce se joacă printre coroanele gorunilor. Ion a îndrăgit pădurea din povestirile Bunicului, ca şi din anii copilăriei, când mergea cu vacile la păscut, prin poienile din marginea satului. Într-o zi ca asta o cunoscuse pe Anuța lui.

– La ce te gândeşti, Ioane?

Îşi reveni, privind spre Cucu, căpetenia lor.

– La zilele care trec, căpitane, ca frunzele astea fluturate printre ramuri.

Cucu era un om potrivit de statură. Privirea-i blândă, ironică uneori, era însoțită la mânie de vocea puternică, ca un tunet prevestitor de furtună. Şi numele ăsta al lui era parcă predestinat să se înfrățească cu freamătul pădurii, cu murmurul izvoarelor.

– Lasă visele, Ioane. Legile codrului sunt aspre. Trebuie să trăim cu picioarele pe pământ. Azi îți mai vin câțiva oameni din Ostrov. Săpați-vă încă un bordei. Mâine dimineață ne întâlnim cu cei din Bacamezău, Căpâlnaş, poate şi cu oamenii lui Petru Baciu, dacă nu s-or fi alăturat cu cei din grupul lui Lepădat din Munții Zarandului. Ne întâlnim sus, la Bisericuță. Nu veniți pe vale prin Strâmtoare. Ocoliți pe la Dâmbul Izvorului, este mai sigur. Sănătate şi voie bună, „leii lu' Tata". Dintr-un salt, puțini îl puteau egala, sări în spatele calului, pornind-o în trap pe poteca ce duce la Doldora, spre a se întâlni cu alt grup de haiduci.

Aici, în Pârâul Viezurimii, Ion are patruzeci de oameni, cu zece puşti şi treizeci de cai. Îşi săpaseră patru bordeie în malurile înalte ale văii, mâncate de vremea şi intemperiile naturii. Râpele erau mascate de tufişurile mari şi de muri şi aluni. Oamenii de bună credință îi mai aprovizionau cu ce puteau, la o ascunzătoare specială de la poalele dealurilor. În sat nu puteau coborî decât în grupuri mici, în nopți târzii, fără lună, bântuite de ploi şi furtuni. Plutonul de jandarmi era peste tot. Când la Bulci, când la Pirchiş-Jeieni,

când la Căpâlnaş.

Este o dimineaţă răcoroasă. Toamna şi-a aruncat primul voal alb de brumă peste verdele palid al poienelor. De sub cojoacele lungi de oaie din bordeie apar oamenii lui Ion. O pornesc spre Bisericuţă. Cei fără cai au plecat din timp. Au urmat cei care aveau cai, în frunte cu Ion, încălecat pe frumosu-i armăsar negru, cu numele de Corbu. Pe Corbu îl dresase de mic. Când striga: „Hai, Corbule”, calul o pornea în goană şi îl găsea oricât se ascundea de el. Au ajus la Dâmbul Izvorului. Coboară să îşi adape caii în pârâiaşul de cleştar ce se scurge din ochiul izvorului. Urcară dealul din faţă spre bisericuţă. În această poiană, povestesc bătrânii, a existat o bisericuţă cu colibe în jurul ei. Aici se ascundeau oamenii când năvăleau tătarii peste ei. Sunt aşteptaţi de mulţi oameni înfrăţiţi cu pădurea ca şi ei, bătuţi de soartă şi de Dumnezeu. Ion, de pe o ridicătură de pământ, priveşte peste cetele adunate. Dinspre hotar mai apăru un grup călare. Ion făcu un semn din mână, adresându-li-se:

– Ioane, sunteţi toţi?... şi voi, Pavele?... Mitre, ziceai că-ţi vin oamenii din sat. Ţi-au venit?

– Da, căpitane, încă doisprezece. Unde este căpitanul Cucu?

– De data asta va lipsi, are întâlnire cu grupurile din Munţii Zărand. M-a ales pe mine să conduc această lovitură ce o vom da boierului Fechi din Bulci. Ascultaţi-mă. Numărul nostru a ajuns la şaptezeci şi încă o să mai vină. Niciodată în bătrânii noştri codri nu au existat un număr aşa mare de haiduci adunaţi la un loc. Suntem mulţi, puternici, dar nu avem toţi cai şi arme. Mâine boierul de la Bulci a organizat cu un grup de invitaţi o vânătoare departe în munţi. Jumătate din plutonul de jandarmi îl va însoţi pentru siguranţa oaspeţilor. Cealaltă jumătate va rămâne de pază la castel. Unul din voi, deghizat în negustor, va alarma garda de la castel. Va povesti despre trei necunoscuţi beţi care au năvălit în birtul lui Tică de la Pirchiş, spărgând butoaiele de băuturi şi ameninţând că

vor da foc birtului. Pe jandarmii care pleacă spre Pirchiş îi aşteptăm prin tufele de la Cisâg, unii, iar alţii urcaţi în plopii şi sălciile de pe marginea drumului. La castel avem omul nostru, care ne va deschide uşa din spatele grădinii şi uşa de la beci. Din pivniţă se poate intra în coridorul castelului. Totul trebuie făcut fulgerător: Dezarmarea, luarea cailor şi armelor. Să nu uităm de provizii şi ceva îmbrăcăminte groasă, dacă vom găsi. Comandantul nu participă la întrecerile vânătoreşti. Va fi ostatecul nostru până la marginea pădurii.

Întorcându-se spre Pârâul Viezurimii, Ion avu o mare surpriză. Îl întâlni pe Sandu, vărul lui primar, care îl căuta din zorii zilei, străbătând câteva dealuri împădurite. Pârâul Viezurimii era ţinut în mare secret pentru securitatea lor. Nici cei din familie, absolut nimeni nu ştie locul unde s-au aşezat. Mai demult, o ceată de haiduci a fost descoperită. Nu din trădare, ci, pur şi simplu, din prostie şi slabă organizare. Poterele au venit pe urmele celor care îşi căutau rudele şi prietenii. Povestea s-a sfârşit prin lupte sângeroase şi pierderi de vieţi omeneşti.

Parola lor acum este cântecul de cucuvea, la ascunzătoarea din marginea Pietrarului, sau în locurile unde îşi aveau straja, care urmăreşte mişcările din împrejurimi.

Ion primi vestea ca un topor în moalele capului. Comandantul, grăsunul, a bătut-o, vrând să se culce cu Ana. Ce mult ar fi vrut să zboare cu Corbul până acasă. Îl oprea porunca lui Cucu, care a sunat aspru: Nimeni, indiferent ce se întâmplă, nu are voie să coboare în sat. Trebuie să fim odihniţi pentru atacul de mâine.

Numai odihnă nu se mai putea numi asta. n-a închis ochii toată noaptea... Cum a bătut-o? Cu ce a lovit-o? O fi durut-o tare pe Anuţa lui? Aceste întrebări i-au ars creierul, împăienjenindu-i vederea până în zorii zilei.

Din spatele tufişurilor şi al pomilor, haiducii priveau nerăbdători plecarea la vânătoare. În frunte călărea boierul cu invitaţii. Urmau

jandarmii, care le asigurau paza. Alaiul este încheiat de „gonaci", care aduc vânatul în bătaia puştii. Câinii împung strident pânza încă neclară a dimineţii, prin lătratul haotic în zeci de tonuri, aşteptând plecarea, cu boturile în vânt, spre codri, adulmecând parcă prada sângerândă. Pomii respiră rece, sub dantela de brumă. Cornul dădu semnalul de plecare.

Un negustor mustăcios anunţă garda de la poartă despre scandalul din Pirchiş-Jeleni. Comandantul înghiţi momenala. La ordinul lui, cincisprezece jandarmi plecară călare spre Birtul lui Tică. Silaghi, comandantul, se retrase în cămăruţa lui spre a-şi continua odihna. Participa foarte rar la vânătoare. Dimineaţa dormea până târziu, măcinat de oboseala beţiilor, a petrecerilor, la care participa noapte de noapte. Ion cu grupa lui se târâră prin iarba rece a dimineţii, până la pivniţă. Intrară. Omul lor le deschise uşa, aşa cum s-au înţeles.

S-au strecurat printre două rânduri de butoaie cu vin. Butoaiele întreceau în înălţime statura lor. Din pivniţă intrară într-o cameră spaţioasă, plină cu de toate: şoncuri, slănini, pastrame, lung metraj de cârnaţi înşiraţi pe rude de lemn, căzi cu brânză şi cine mai ştie câte alte bunătăţi. „De aici ne vom aproviziona cu alimente" – gândi Ion în trecere. De acum venea partea cea mai grea a deplasării. Din coridorul în care intrară trebuia să ajungă repede şi fără zgomot la prima uşă din partea opusă. Acolo era comandantul, cine ştie, poate se culcase sau poate mai era cu cineva. În paşi de pisică ce-şi urmăreşte prada, iată-i în faţa uşii. O izbitură scurtă, cu umărul. Cu un zgomot sec, uşa se izbi de perete. Comandantul, în ciuda grăsimii depuse, sări neaşteptat de repede în picioare şi întinse mâna după armă. Era prea târziu – Ion lovi cu patul armei ceafa lată a jandarmului, care se prăbuşi la picioarele patului. Ciulea şi Drăgan îi legară mâinile la spate. După ce-i băgară căluşul în gură, îl rostogoliră sub pat. La zgomotul făcut de uşa trântită de perete, îşi făcu apariţia un jandarm. Când deschise uşa, pumnul lui Drăgan

ca un baros îl lovi cu sete în moalele capului. Comandantul îşi reveni. Îl traseră afară. Ion i se adresa pe un ton poruncitor:

– Dacă nu spui oamenilor de afară să arunce puştile, te găuresc. Castelul este înconjurat de oamenii mei. Trase un foc pe fereastră. Aşa cum se înţeleseseră, din locuri diferite îi răspunseră zeci de focuri. Îl scoaseră în curte. Ion îi ţinea arma la tâmplă. Silaghi, cu ochii tulburi de insomniile şi orgiile nopţilor, îşi scălda slăninile în sudorile spaimei. Cu vocea guturală, tremurândă de spaimă, ordonă scurt:

– Aruncaţi armele.

De după copacii grădinii, cercul haiducilor se strânse tot mai mult spre ei. Legară jandarmii cu mâinile la spate, luându-le armele şi caii. Argaţii de la curte stăteau ascunşi. Nu le era frică de haiduci. Erau doar oameni necăjiţi ca ei. Stăteau ascunşi ca să nu creadă boierul că sunt în legătură cu hoţii, cu banditii, cum erau numiţi de stăpâni. Ion cu câţiva oameni găsiră în camerele de jos trei dulapuri cu şube şi haine de blană. La etaj erau dormitoarele. Urcară şi acolo. În salon îi surprinse un grup de cocoane în genunchi. Palide şi tremurând de spaimă le cereau îndurare. Erau soţiile celor plecaţi la vânătoare. Ion le privi cu milă, gândindu-se la Ana lui. Oare ei cât i-a fost frică atunci când a lovit-o Silaghi de pereţi? Privea ameţit puţin, în acest amestec al nuanţelor, al buclelor revărsate pe umeri. Nepieptănate, sculate atât de dimineaţă, ca într-un vis de groază. Ochii le măsurau dimensiunile coşmarului, cu lumini stranii, ca ciutele pădurii înghesuite în fundături fără scăpare. Una mai durdulie, destul de tânără, îl privea aşa... mai nu ştiu cum, parcă îmbietoare, zâmbind forţat. Avea în albastrul ochilor aşa, ca o chemare. În suflet pentru o clipă îi încolţi păcatul. Îşi reveni repede. Dacă ar fi fost puţin băut... cine ştie... Poate ar fi chemat-o la taifas în dormitorul ei. Nu se poate! Încercă să îndepărteze gândul acesta păcătos. Ţinea prea mult la Anuţa lui. Cucu le poruncise tăios: „Femeile să fie lăsate în pace.” Zâmbi în sinea lui, zicându-şi: „Bine, bine, căpitane Cucu... Ce rău i-aş face eu la aceea cu ochi albaştri? Doar mă chema din priviri.”

Le spuse pe un ton blând:

– Cu voi nu avem nimic. Pe boier l-am fi scărmănat puțin pentru promisiunile făcute reginei. Ştie el care şi cum. Dacă nu încetează, iar ne vom întoarce. Aşa să-i spuneți.

Plecară de la conac cu jandarmii legați pe cai şi trei căruțe cu provizii şi haine de iarnă.

În țarina Cisâg, la marginea satului Ostrov, lupta a fost scurtă şi neaşteptată de jandarmi. Căpitanul Cucu i-a aşteptat aici. Organizase o isteață strategie de luptă, pentru capturarea jandarmilor plecați la Pirciş-Jeieni să-l apere pe Tică. Când cei din față au deschis focul oprind fuga călăreților jandarmi, luptătorii din pomi le-au sărit în spate. Cei care au scăpat au fugit înapoi, fiind capturați de grupa care îi aştepta. Singurul jandarm care se bucura că a scăpat, fugind spre Bulci, a dat după primul colț de ceata lui Ion. Ei, haiducii, nu au țintit. Au tras aşa, pentru sperietură. Cu prizonierii la mijloc, o porniră prin desişurile sălcilor spre Balta Mare. Tot alaiul de învingători şi învinşi s-a oprit la bordeiul părăsit de la marginea pădurii. Cucu dădu ordin jandarmilor, după ce la dezlegară, mâinile să se dezbrace până la izmene. Dezbrăcați şi fără încălțăminte, îi lăsară liberi să meargă unde vor. Cu capetele descoperite, desculți şi în izmene, o porniră în fugă la vale, ca iepurii speriați de gonaci şi hăituiți de vânători. Tresăreau la focurile trase în aer, în hohotul de râs al haiducilor. Câte unul mai întorcea capul de teamă să nu cadă în ținta armelor. Comandantul Silaghi, cu fața de cadavru, îşi aştepta osânda, gândindu-se la moarte. El era eroul din actul doi al comediei, o scenă gândită dinainte de Cucu şi oamenii lui. Ion intră cu Silaghi în bordei, pentru a-i aduce la cunoştință condamnarea. Ca într-un cleşte îi apucă gâtul cu amândouă mâinile, izbindu-i capul de lutul rece al pereților.

– Măi, porcule... ce ai tu cu muierile noastre, mă?

Cu ochii ieşiți din orbite şi limba scoasă aproape de leşin, jandarmul căzu împins de Ion pe patul cu şovar de alături.

– Dezbracă-te până la piele... Executarea! Nu auzi?

Cu mâinile tremurânde se dezbrăcă, rămânând în picioare. Burta enormă, lăbărțată, se profila caraghioasă peste picioarele păroase şi subțiri.

– Stați, domnule comandant, îl ironiză Ion, arătându-i patul. Măria Ta, vezi cuțitul acesta? Cu el am să-ți tai ouăle. Ştii de ce? Noi cocoşi avem destui în sat. Ai cocoşit destul. La anii ăştia trebuie să te mai odihneşti. Îți ajunge cât ai asudat. La grăsimea ta nu este o muncă uşoară. Zic bine, Măria Ta?

Cei din uşa bordeiului se prăpădeau de râs. Pe fruntea comandantului apărură stropi de sudoare cât boabele de mazăre.

– Ioane, nu face asta. Îmi cer plecarea din satele voastre.

– Nu eu te-am condamnat. Ortacii mei de afară. Scoală-te.

Hohotele de râs, cioburi sonore, se amplificară în lungi ecouri peste dealurile împădurite. O haină zdrențuită era întinsă peste o grămadă de frunze, care improvizau masa de operație. Doi haiduci îl trântiră pe frunze. Ion încercă lama cuțitului cu degetul.

– Nu prea taie, Măria Ta. Ciulea! Adu cureaua din nădragii Măriri Sale să mai ascuțim cuțitul. Ține bine de curea, domnule comandant. Ion îi dădu un capăt al curelei în mână. De celălalt ținea el, simulând ascuțirea cuțitului. Silaghi tremura din toate încheieturile. Scăpă cureaua din mână.

– Nu face asta, Ioane, îndurare. Căpitane Cucu, gemu osânditul, îmbrățişând picioarele căpitanului de haiduci.

Din marea mândrie şi îngâmfare a comandantului de jandarmi nu mai rămăsese decât masa informă de grăsime care cerea îndurare.

– Ridică-te sus, Măria Ta! Tună glasul lui Cucu, abia stăpânindu-şi râsul.

Urma să-i spună ceva foarte serios:

– Întoarce-te la boieri şi spune-le că dacă mai hărțuiesc oamenii satelor, înrobindu-i cu „dările” şi „zilele de robotă”, multe dintre

ele în afara legilor imperiale, castelele cu tot venitul lor vor arde până în temelii. Eşti liber!

Silaghi întinse mâinile după pantaloni. Ion îl călcă pe mână.

– Nu, comandante. Nădragii rămân aici. Ai văzut tu cocoş îmbrăcat? Şi acum, valea! Nu mai sta. S-ar putea să ne răzgândim.

Cobora pe coasta dealului, când fugind, când încetinind pasul spre a-şi mai trage răsuflarea.

Trei plutoane de jandarmi au tăiat de-a lungul şi de-a latul desişul pădurilor, pe mari întinderi. Două săptămâni şi-au întretăiat căile cu sălbăticiunile „imperiului" de verdeață. „Lotrii", „hoții" de drumul mare, nicăieri; Mama Pădure îi ocroteşte. I-a dosit undeva sub aripa ei protectoare. Unde, cum? Nu ştie nimeni. Parcă i-a înghițit pământul. Gurile bordeielor din Pârâul Viezurimii păstrează marea taină, cu uşile intrărilor dispărute sub masca crăcilor şi a buturugilor. Din când în când, pe alocuri, prin boltele verzi ale coroanelor, sulițează sinistru, cântec de cucuvea. Sunt ei? O fi parola lor? Cine poate şti.

Au trecut trei săptămâni. Hambarele boierului stau să plesnească de roadele toamnei. Şi oamenilor le-a mai răams să plesnească câte ceva. Acum muncesc la tăiatul pădurii cu trudă şi mult drag, ştiind că asudă pentru pământurile şi viitoarele lor case. Din ierbăritul de pe luncă, au tăiat toți spinii şi tufele mai mari, lăsând ici, colo, câte un pom pentru la vară, când vor veni cu vacile la păscut. Au ajuns la marginea pădurii mari. De aici va fi mai greu, dar se bucură că-şi vor alege lemnul pentru case. Trunchiurile ce rămân le va lua boierul. Vor fi duse tot de ei cu căruțe şi care pe malul Mureşului.

La castel, în pădure, la biserică, peste tot se vorbeşte despre isprava haiducilor. Satele şi împrejurimile sunt pline de jandarmi. Caută peste tot. În zadar. Ion, împreună cu ceilalți care s-au înfrățit cu pădurea, şi-au anunțat pe cei dragi să nu-i mai caute, fiind plecați

în altă parte până ce s-or mai limpezi apele. Unii zic că ar fi trecut hotarul în codrii Făgetului. Alții spun că se ascund o vreme prin munți. Ana cu celelalte femei ale oamenilor plecați au fost chemate de mai multe ori la castel. Le-au bătut cu biciul jandarmii pentru a spune unde se ascund oamenii lor. Viața este din ce în ce mai grea. În Ardeal iobagii o duc şi mai greu. Pământul este sărăcăcios. Deal şi piatră. Mulți lucrează în minele grofilor. Alții îşi duc viața ca vai de lume. Vând ciubere prin târguri. Plătesc impozite mari, nealegându-se cu nimic. Se vorbeşte că au trimis pe unul de-al lor, Nicola Ursu, zis Horea, de mai multe ori la Curtea Imperială. Împăratul le-a promis dreptate. Atât. Le-a promis. Vorbe, iluzii deşarte. Fețele oamenilor, dăltuite în roca Apusenilor, se încrâncenesc. De sub frunțile brăzdate adânc de cute, ochii fulgeră săgeți de foc peste piscuri. Acolo undeva, departe, spre Împărăția jugului habsburgic.

Pădurea a fost tăiată până sus, lângă coastele dealurilor. Inginerul austriac le-a trasat satul, împărțindu-l pe ulițe şi numere de case. Va fi un sat frumos, cu şapte ulițe paralele, tăiate pe mijloc de „Drumul Mare”, cu biserica şi şcoala aşezate la mijloc. Tot aici, pe partea opusă, lângă drum, va fi primăria, cu cătanele domnilor de la administrație. Fiecare a primit un iugăr de pământ pe lângă casă. Locul de păşune le-a rămas tot în luncă şi prin pădurile de pe dealuri. Boierul Iosică, după ce şi-a lansat la apă plutele, a vândut domeniul unuia dintre cei patru frați grofi Ziky. Peste bucuria de scurtă durată, fâlfâi în curând aripa groazei. A sărăciei, bolilor, secetei şi a inundațiilor... Dările mari în natură, pentru renta feudală, le golea grajdurile şi cotărcile. Zilele de robotă se înmulțeau după nevoile boierului.

Ca în fiecare duminică, oamenii s-au împărțit la fel: Cei tineri la joc sub teiul din Balta Bisericii. Cei mai bătrâni, unde altundeva, decât la birtul lui Tică Macedoneanu. Printre cei de la birt, într-un

grup de afară, Mitru, vărul lui Ion, le aduse vestea care a băgat spaima în sufletele grofilor şi boierilor de pe Valea Mureşului.

– Aţi auzit, măi fraţilor, despre isprăvile haiducilor din Munţii Zărandului conduşi de Petru Baciu? Ziua de ieri, 9 iunie, va intra în istoria Săvârşinului. A fost răpit pe vicecomitele Farray.

– Bine i-au făcut! scrâşni din măsele Sandu Simidrescu. Ce o ducem noi rău, dar cei din Săvârşin, cu satele dimprejur, duc o viaţă cruntă de robie. Nu mai pot suporta bieţii oameni dările. Au pământ puţin. Îi pedepsesc şi îi bat fraţii Forray ca pe hoţii de cai. Dat dracului, Baciu ăsta... Auziţi voi, mă... Ce curaj! Au trimis vorbă Împăratului că nu îl vor elibera până nu le va îndeplini ceea ce ce au cerut. Se mişcă iobagii din Ardeal. Cer desfiinţarea iobăgiei. Am auzit zilele trecute despre Nicola Ursu, ăla care a mers la împărat. Oamenii îi zic Horea. Doineşte tare frumos din fluier. Are două ajutoare, căpetenii ale iobagilor, pe Giurgiu, zis „Cloşca" şi pe unul Crişan. Şi-au format adevărate armate din iobagii satelor. Dau foc castelelor. Fug din calea lor pe unde apucă grofii, cu toată suita lor boierească. La Gurahonţ, ne mai povestea negustorul acela, chiar prefectul Ion Buteanu[28] a chemat satele să se ridice împotriva stăpânirii. Au dat foc castelului din Hălmăgel.[29] Castelele din Petriş şi Conop au fost ocupate. Boierii s-au adăpostit prin cetăţile Devei şi Hunedoarei. Mulţi s-au ascuns în cetatea Aradului.

Răscoala s-a întins ca o vijelie în cea mai mare parte a Transilvaniei. Câteva grupări armate ale nobililor au fost învinse. Răsculaţii au ajuns şi la Săvârşin. De aici li s-au alăturat iobagii de pe domeniu. A ars până în temelii castelul fraţilor Farray, ca şi biserica catolică. La Cuiaş şi Toc au dat foc curţii şi crasmei domneşti. Judele Săvârşinului, George Branişcan, s-a pus în fruntea iobagilor, zicând că este ordinul Împăratului şi al lui Horea ca toţi nobilii unguri să fie nimiciţi. Înarmaţi cu bâte, furci, securi şi două

puşti, trei zile şi trei nopţi au devastat castelul, berăria, şoproanele, magaziile cu cereale, grajdurile, biserica ungurească. Un iobag a îmbrăcat odăjdiile preotului catolic, jucând în bătaie de joc prin mijlocul satului. Bunurile care nu au fost arse le-au adunat femeile şi copiii. Din sat în sat, tăvălugul răsculaţilor, îngroşat pe traseu, a ajuns la Şoimuş. Spre a nu se extinde spre Seghedin, Sigismund Koppenzoller organizează atacuri militare împotriva răsculaţilor.[30]

Fraţii Zeky au plecat şi ei, ascunzându-se din faţa „uraganului" dezlănţuit. Răscoala se desfăşura, de fapt, în Ardeal, dar se temeau de scânteia revoltei, care ar putea incendia peste Mureş şi zona Banatului. La conac, nu au mai rămas decât argaţii şi Iosif. După câteva zile, Iosif a dispărut de teamă. Sătenii au fost la un pas de a pune foc conacului.

Este o iarnă geroasă. Mureşul a îngheţat din mal în mal. Iacob sparge lemne în şopru. Ana toarce. Iar a scăpat fusul din mână. A câta oară? Priveşte jocul fulgilor de afară, cu gândul la Ionul ei. După căutările plutoanelor de jandarmi, şi-au pierdut urma. Umbla un zvon că s-au ascuns în Munţii Poiana Ruscăi, alăturându-se altor haiduci bănăţeni. Oare mai trăieşte...? o fi prins şi schingiuit prin ocnele de sare?... „Doamne, adu-mi-l acasă" se trezeşte zicând tare Ana. Cade în genunchi, murmurând cu mâinile împreunate o rugăciune. Din ochi îi curg pârâiaşe de lacrimi, ca pârâiaşele din florile de gheaţă ce se topesc pe fereastră. Iacob a intrat pe uşă cu braţul plin de lemne. Le pune încet după şpohert. Rămâne în picioare împietrit, cu sufletul sângerând de durerea mamei şi a lui.

Visul de libertate şi dreptate ce se conturase în gândurile oamenilor săraci se transformă într-un coşmar ce-i urmărea peste tot. Răscoala iobagilor a fost învinsă de oştirile numeroase şi bine înarmate ale nobilimii. Birtul lui Tică este iarăşi plin. Aici vin ştirile din lume şi se transmit prin viu grai mai departe. Un negustor

povesteşte: „Trecând prin apropierea oraşului Alba Iulia, am fost în mulţimea unui val de mii de oameni, împinşi de cordoanele jandarmilor spre locul unde urma să fie traşi pe roată Horea şi Cloşca. Crişan s-a spânzurat în închisoare cu curelele de la opinci. Pe capul lui Horea se pusese un premiu de 3000 de galbeni. Un pădurar l-a trădat."

În birt era o linişte desăvârşită. Niciun scârţâit de scaun, nicio şoaptă. Parcă nu mai respira nimeni, furaţi şi terorizaţi sufleteşte de cele auzite.

„Aşa cum vă spuneam, continuă negustorul, lume multă. În viaţa mea nu am văzut atâtea suflete la un loc. Horea şi Cloşca au fost plimbaţi în lanţuri prin faţa noastră. I-a urcat apoi pe un pod înalt unde li s-au zdrobit oasele. De pe podul acela special construit pentru osândă, Horea privea dârz peste mulţime ca un adevărat „Rege al Daciei", aşa cum era numit de mulţimea iobagilor. Noua lui denumire l-a speriat şi pe Împăratul Iosif al II-lea, care a trimis oştiri cu multe tunuri în ajutorul grofilor. Dragii mei, mă va urmări până în mormânt grozăvia celor văzute acolo! Împins de valurile mulţimii, nu ştiu cum am ajuns până în apropierea podului. Horea era răstignit pe spate, legat de mâini şi de picioare. Un călău zdravăn, cu o roată îi zdrobea plin de cruzime oasele. De durere, respiraţia îi umfla şi desumfla pieptul din ce în ce mai repede. Din gemetele lui înăbuşite cu dârzenie a tunat un strigăt: „Mor pentru popor!" Nu am putut privi în continuare chinurile de dinaintea morţii. Mi-am lăsat privirea înlăcrimată peste vârfurile munţilor, acolo, de unde înaintaşul lui, Decebal, a murit cu aceeaşi dragoste pentru libertatea poporului său. Nori negri străfulgerau de ură şi mânie în ochii celor din jur. Fălcile mestecau scrâşnete, ochii lacrimi. Macabru tablou al neputinţei. Blestem ce-l poartă peste veacuri, ei, oropsiţii soartei, iobagii..."

La Săvârşin, martirii s-au îmbăiat în sânge... Mureşul a oftat din valurile roşii. De atunci, pădurile de pe dealuri în fiecare toamnă

îşi îmbracă straiul de sânge-arămiu. Vicecomitele Farray, cu fratele alături, în fruntea unei armate a nobilimii transilvănene, au reprimat revolta, trecând prin foc şi sabie iobagii de pe domeniul lor participanţi la răscoală. Două săptămâni codrii au replicat prin ecouri glasul tumultos al morţii. Al puştilor.

Cu arme puţine, iobagii hărţuiţi de călăreţi, împunşi sau retezaţi de săbii, au fost o pradă uşoară. Adunaţi la un loc, a început măcelul. Capete, mâini, picioare retezate în zgomotul sec al săbiilor, înroşeau pământul. Ţipetele de groază ale Mamelor, copiilor, soţiilor, corpurile inerte, leşinate, agonizând între viaţă şi moarte, flăcările ce ardeau, cadavrele ciuntite, era o imagine zguduitoare de Apocalips. Pământul mirosind a carne arsă s-a îmbibat de sânge, cum s-a îmbibat cu sudoarea lor şi a strămoşilor lor, pentru marile domenii şi castele ale acestor încornoraţi ai infernului – fraţii Farray.

Îngrijorat de mişcările iobagilor, care au culminat cu Răscoala lui Horea, Împăratul a promis desfiinţarea iobăgiei prin răscumpărare. Boierii au trimis vorbă haiducilor de pe moşiile lor să se întoarcă acasă, garantându-le liniştea şi libertatea. Unii s-au reîntors. Alţii, mai neîncrezători, nu. Printre cei întorşi s-a numărat şi Ion. A venit primăvara. În curând vor începe muncile câmpului. Prea puţini din sat au reuşit să-şi ridice casele pe noua vatră a satului. Ion s-a înţeles cu câţiva maistori din sat, pricepuţi în asemenea lucrări. Grinzile, talponile, coarnele, sunt gata cioplite. Peste câteva zile vor începe ridicarea hăilaşului. S-a întunecat de mult. Sunt la cină. Ana mulţumeşte lui Dumnezeu pentru întoarcerea lui Ion. Parcă îl vede într-o seară tot ca asta cum a deschis uşa. A crezut că inima îi va sparge pieptul. Aşa bătea de tare. S-a aruncat la pieptul lui, cu gâtul sugrumat de emoţie: „Ioaneee”. Atât a mai putut să zică, înecată de hohotele plânsului. Iacob nu era acasă. Când a venit din sat, faţa lui Iacob se luminase ca un soare, îmbrăţişându-şi tatăl. Nu se auzeau decât lingurile

atingând pereții de lut ars al blidelor, într-un ritm parcă muzical. Da. Aşa le simțea Ana acum. Ca o muzică odihnitoare de fericire, după lungile nopți de spaimă, de veghe şi de plâns. Ion priveşte şuvițele rebele din părul Anuței. Pe la tâmple au dat în alb. Şi Anuța mea îmbătrâneşte, gândi Ion într-un lung şi neaşteptat oftat. Privirea i se fixă pe fața lui Iacob. La chip semăna aşa frumos ca mamă-sa, dar firea este toată a lui. Nu prea poți să-l contrazici. Îi sare repede țandăra. Auzise încă de când plecase în pădure că este îndrăgostit de o fată din Ostrov. Fata lui Ilie Florea. Prieten de-al lui. Deodată, aşa, pe neaşteptate, Ion sparse tăcerea:

– Ia zi-i, măi fiule. Când facem nunta?

– Care nuntă, măi Tată? De care nuntă vorbeşti?

– Ei hai, hai, nu te mai preface. Ce crezi că dacă am rătăcit atâta prin pustietățile pădurilor nu am auzit de fata lui Florea de la Ostrov? – Uspățul îl facem când ne vom muta în casa nouă, îi sări Ana în ajutor.

– Ia mai lăsați-o cu uspățul. Nu poate omul povesti cu o fată, că voi, gata cu uspățul. Aşa gândiți voi ăştia mai bătrâni.

– Dacă ți-e drag de ea şi ei de tine... Ce mai aştepți? Eu aşa m-am luat cu Mamă-ta. Chestia asta cu „povestitul”... A povesti cu o fată are mai multe înțelesuri. Şi Pătru a lui Zamian a povestit cu Tinca lu’ Iancu. Atât de mult au povestit, până ce biata fată i-a venit plângând acasă cu burta mare. La uşa mea, dragă Iacobe, nu vreau să se întâmple aşa ceva. Dragostea este un lucru sfânt, iar lucrurile sfinte nu trebuie pângărite.

– Hooo, opreşte-te, Tată. Nu vedea totul aşa în negru. Pentru uspăț trebuie să ne pregătim. Dacă ne-or rodi prunii de la „Grădina Doamnei” şi din „Livadă”, să adunăm mai multă răchie. Trebuie să îngrăşăm un porc, un vițel, şi câte alte cheltuieli o să se mai adune. Avem atâtea neamuri aici şi în satele învecinate.

– Ne-om descurca noi, fiule. După legea pământului, trebuie să mergem în pețit. Când o vom face?

– Mai întâi să terminăm casa, Tată, şi apoi vom face şi peţitul. Acolo, mai spre toamnă.

Feştila lămpii de-abia mai alimentează o flacără din ce în ce mai mică, din petrolul pe teminate. Ana suflă în lampă, anunţând ora de culcare. Luna sta parcă agăţată în parul din colţul ocolului. Un cocoş dădu un lung semnal, urmat de alţii. Era mizul nopţii. Cum mai trece timpul!

Clopotul din turnul micuţ al bisericuţei plângea iarăşi plecarea unuia din sat, pe drumul fără de întoarcere. Plânge în felul lui. De două ori grăbit, de două ori mai rar, repetându-se un timp oarecare. Tânguirea lui imprimă semne de întrebare pe chipul oamenilor

– Mneaţa, Leană. Mâni vacile?

– Da, Anuţă. Cine-o fi murit?

– Moşu Amvrosie a lui Cătună.

– Bine că l-o luat Dumnezeu! Ce să mai aştepţi de la viaţă când ai împlinit optzeci de ani?

– Mergem la privegie?

– Mergem un pic astară. După ce mulgem vacile şi aşezăm hoarele.

O dată cu umbrele serii s-a umplut şi casa lui Moşu Amvrosie. Cei mai în vârstă povestesc întâmplări trăite sau auzite despre răposatu. Cei tineri fac glume şi se ţin de znoave. Aşa se obişnuieşte la priveghiile celor mai bătrâni de când se ştiu ei. Moş Amvrosie a fost un om vesel, petrecănos, glumeţ. Era invitat la toate nunţile şi la diferite petreceri. Aşa îl cunoscuse toată lumea, ba i se dusese vestea şi în satele învecinate. Scobise odată un ludai mare şi îl trăsese pe cap, lăsând găuri pentru nas şi ochi şi gură. A luat o pânză lungă pe spate, cu un opaiţ în mână a bătut la uşa unuia mai slab de înger. Câteva zile a stat omul în pat. A chemat preotul să-i facă slujbe în casă, pentru alungarea satanei. Şi baba Sofia, decântătoarea satului, trei zile i-a stins cărbuni, bolborosind descântece pentru alungarea necuratului.

Bun om, Moşu Amvrosie. Dumnezeu să-l odihnească. Se mândrea mult, povestea unul, cu bunicul lui, care îşi amintea de cei de demult din viaţa lor. Sătenii au înconjurat odată mai mulţi turci, foşti prizonieri scăpaţi cine ştie cum de sub escortă, aciuaţi prin stufărişurile din Balta Mare. Cu coase, furci şi topoare i-au grupat, împingându-i în gropoiul ăla mare din „Cisâg", unde i-au înecat. Printre cei scăpaţi, unul s-a ascuns în fântâna de la marginea satului. De spaimă, a alunecat de pe pietrele fântânii, înecându-se şi el. De atunci i-a rămas numele de „Fântâna lu Turcu".

Într-un colţ, cei trei tineri, printre care se număra şi Ion, vorbesc în şoaptă, privind spre mort. Ies în uliţă, lângă fereastră, după care revin în apropierea mortului. Este trecut de miezul nopţii. Cele două fete ale lui Moş Amvrosie, aplecate de spate, bătrâne şi ele, plâng şi se cântă după Tatăl lor. Nepoţii şi strănepoţii sunt împrăştiaţi printre grupurile celor adunaţi. Una dintre bătrânele surori şi-a rezemat braţul şi capul pe marginea sicriului. Cealaltă, Sida, se cânta, aşa cum este moştenit obiceiul aici în sat:

Tată, te plângem cu toţii...
Şi copiii şi nepoţii...
Tată, şi tu ni te-ai dus,
În ceruri la Mama, sus
Plânge-n casă lume multă
Scoală Tată şi-i ascultă...

Deodată, o mână de-al lui moşu se mişcă lateral, atingând uşor capul Sidei aplecat deasupra. Amândouă săriră îngrozite înapoi, cu o viteză care nu se potrivea cu vârsta lor. Văzură şi câteva femei mişcarea, care stăteau mai în faţă. Unele în picioare, altele pe scaune. Se produse o mare învălmăşeală călcându-se pe picioare între ele, în fugă spre uşă. Li se alăturară şi câţiva bărbaţi, sărind aşa, la grămadă, fiecare cum putea, pragul casei, în bezna nopţii. Cei rămaşi în casă, făcură ochii cât pumnul. Mortul îşi mişca şi

cealaltă mână. Capul i se ridică la vreo trei degete de pernă. În ocol, lângă pragul casei se zvârcoleau femei şi bărbaţi în toate poziţiile, peste troacele de apă din timp pregătite. Cei tineri se prăpădeau de râs. Ei erau autorii trăznaiei puse la cale. Legaseră încă din timpul zilei două sfori de mâinile lui moşu, pe sub pumnarii laţi de la cămaşă. La fel legaseră şi de gulerul cămăşii de la ceafă pe sub pernă. S-au dumirit oamenii repede despre ce era vorba. Femeile, mult mai speriate, îşi făcură cruce fugind cât le ţineau puterile spre casă. A râs lumea multă vreme, amintindu-şi de cele întâmplate. Şi Moşu Amvrosie s-ar fi veselit, dacă trăia, doar a fost de neîntrecut în asemenea snoave.

Aproape toţi Pircişenii şi Jeienii şi-au ridicat casele pe noua vatră a satului. S-a hotărât ca noua aşezare să ia denumirea satului care a avut mai mulţi locuitori – Pirciş. Nu prea au fost de acord Jeienii. Ultimul cuvânt l-a avut boierul, înregistrându-l sub această denumire, în evidenţa administraţiei austro-ungare. Cu aceste gânduri privea Iacob împrejurimile, cocoţat pe cornişele de miazăzi ale casei. Aici, după tradiţie, legă cingeul, colacul şi uiaga cu răchie, ca un simbol al belşugului şi veseliei în viaţă. Îmbrăţişă cu privirea bogăţia de culori a toamnei împrăştiate peste bătrânii codri de la marginea satului. Văzu dealurile Căpâlnaşului, după care ştia că se află, frumosul sat Căprioara, cu vestitele cariere de piatră şi marmură. Şi Valea Mare se vedea acolo unde dealurile se întâlnesc cu apele Mureşului, cu cele câteva sate aşezate ca într-o imensă căldare, ferite de vânturile reci ale iernilor. Cercul călătoriei lui Iacob se încheie la Ostrov. Şi ei sunt înconjuraţi de ape. Poate de aceea le-a rămas numele de ostrov. Oare de ce nu se mută încă? Şi satul lor a fost trasat pe noua vatră de acelaşi inginer. Acolo, mai spre mijlocul Ostrovului, este casa unde stă Aurica lui Florea. Aleasa inimii lui. Din acest cuib pe care îl clădeşte acum vor porni împreună în viaţă, cu focul dragostei ce le arde în suflet, pe drumul hărăzit de soartă.

– Iacobeee! De ce ai rămas acolo ca un cocostârc? îi strigă din uliță taică-su. Hai jos că a venit maistorul să tăiem scânduri pentru grindă.

Începe o zi istovitoare. De câteva zile taie scânduri. Îl dor mâinile din umăr. Ce să facă? Maistrului îi este uşor acolo sus pe lemn. El mai mult dirijează firezul lui cu patru mânere. Munca de ocnaş este jos, sub grinda de unde trage el cu tăişul de firez. Mai spre seară, cu ajutorul lui Dumnezeu, o să termine. Vor bate apoi scândurile pe grinzi. După ce băgă şi groşii în peretele dinspre ocol, le mai rămâne acoperişul, pentru care au şi trestia pregătită. O să-i cumpere ei şi țiglă cât de curând. Peste două săptămâni se vor muta în casă nouă.

Gheorghe Mocioni de Foeni proprietarul castelului de la Birchiş

Boierul îşi ridicase castelul ceva mai sus, la marginea pădurii. Lucrările de la curte au mers mult mai repede, prin zilele de clacă făcute de săteni. Desființarea iobăgiei promisă de Împărat nu era respectată. Ce puteai face? Nu te mai bătea nimeni dacă nu ți-ai făcut zilele de robotă. Erau alte metode. Când mergeai la moară, înotând cu bietele animale prin noroaiele țarinei până la Mureş unde rămăsese moara, nu-ți macină grăunțele fără aprobarea boierului. Avea acolo o evidență cu toți oamenii din sat. Acelaşi lucru se întâmpla şi la pădure. Nu obțineai aprobare, puteai îngheța iarna lângă şpohertul fără foc. De cei săraci, care mergeau la curte ca să ceară împrumut, ce să mai zici? Nu-ți achitai „darea" şi alte obligații ce le aveai, mureai de foame. La fel a rămas viața în Ardeal. Iobagii erau liberi să plece acum unde vor, dar numai prin răscumpărare, mai ales cei bătrâni şi bolnavi. Lângă viitoarea Canțălarie a judelui

şi a celorlalţi din administraţie, se lucrează la clădirea postului de jandarmi. Tot la trei-patru sate va funcţiona un asemenea post. S-au recrutat şi din rândul sătenilor jandarmi. Înainte de perioada de instrucţie trebuia să accepte schimbarea numelui. Din Pirciş s-au înscris: Ciulea, Crişan şi Avram. Ciulea a devenit Biro, Crişan – Marghis, iar Avram – Ghiura. Oamenii nu au privit cu ochi răi dorinţa sătenilor. Ba chiar s-au bucurat. De ce să nu-şi aibă şi ei reprezentanţii lor pentru nevoile satului, doar le cunosc atât de bine tainele şi neajunsurile vieţii. Ce binea ar fi să-i repartizeze aici în sat. Şi dacă îi duce în altă parte nu-i niciun bai. Peste tot sunt oameni ca şi ei şi se vor bucura că jandarmii noi veniţi s-au ridicat din rândurile lor.

– Vere Sandule! După ce venim de la biserică şi prânzim, mergem la Ostrov să peţim pe Iacob?

– Mergem, vere Ioane. Pot refuza o asemenea „robotă”, unde băutura şi mâncarea pentru mine, iar zestrea pentru voi, le câştig nu prin sudoarea frunţii şi bătăturile palmelor, ci direct cu gura.

Era de neîntrecut Sandu în asemenea treburi. Glumeţ şi meşter în mânuirea cu tâlc a vorbelor. Multă lume îl chema în rolul de peţitor. Nu refuza pe nimeni. Doar nu era prost, zicea el, să dea cu piciorul la cele câteva ore de veselie, dar şi de treburi serioase. Partea serioasă a lucrurilor îl atrăgea cel mai mult pe văru Sandu. Prin vorbe meşteşugite, zugrăvea în culori frumoase drumul pe care plecau în viaţă perechile îndrăgostite.

Iată şi după-amiaza mult aşteptată a zilei de duminică. Caii, cu cozile legate scurt şi alămurile hamurilor lustruite, muşcau zăbala bătând pământul din picioare. Pe şezutul din faţă stă Ion, care mână caii, cu Iacob. În spate s-au aşezat Ana cu văru Sandu. Caii o porniră în trap mărunt, struniţi în frâie pe Drumul Mare ce duce spre Ostrov. Poarta li se deschise larg când au ajuns, aşteptaţi fiind, aşa cum s-au înţeles. În casă, pregătire ca de sărbătoare. Paturile îşi etalau lepegeile de lână, ţesute în culori vii. Masa şi lada de zestre

erau acoperite cu abruşe înflorate la fel de frumoase. Pe masă trona uiaga de răchie nelipsită în asemenea împrejurări. Alături se aliniau cănuțele mici de lut stropite cu smalț. Împodobite şi ele cu floricele de meşterul olar. Pe scaunul lung cu spătar stă Florea cu Marta, nevasta lui. Dincoace de masă, pe al doilea scaun, stă Iacob, Ana, Ion şi pețitorul Sandu. Pe lada de zestre, lângă şpohert, s-au aşezat Aurica cu sora ei, Ruța, de vreo cinci anişori. Ruța priveşte cu ochii mari, nedumeriți. Parcă se întreabă: Cine sunt ăştia şi ce caută la noi?

Iacob se foieşte pe scaun. Locul lui nu este aici. Se mută pe lada de zestre lângă Aurica. Aurica, cu obrajii aprinşi, îşi ținea ochii în poală, frământându-şi degetele mâinilor. Nu de Iacob îi este ruşine. Cu el se simte bine. Aşa cum se simte duminica înlănțuită de brațele lui la horă. De ceilalți îi este ruşine. Soră-sa Ruța o bagă în mare încurcătură când se adresă lui Iacob, în auzul tuturor:

– Aciu Iacob! De ce ai venit la noi? O iei pe Aurica? O duci la casa ta?

Soră-sa o lovi aşa, mai uşor, în glumă, peste gură, în explozia generală de râs. De aici pețitorul Sandu intră în atribuțiile lui profesionale. Aurica, Iacob şi Ruța au ieşit pe târnaț. Ei aveau de vorbit de-ale lor. Erau stingheriți de târguiala asta a pețitului. Ruța coborî să se joace în ocol. Iacob sărută în fugă, pe lângă ochiul dragei lui, o şuviță de păr bălai cu miros de busuioc, înainte ca Aurica să o aşeze după ureche la locul ei, sub marama înflorată de pe cap. O luă cu mâna de după umăr. Privi spre uşă să nu iasă cineva. O sărută fugar pe buzele fierbinți, aşa cum făcea seara, în câte un loc ferit, când o aducea de la joc. Ce zestre îi mai trebuie lui? Aurica este adevărata zestre. Ochii aceştia căprui, blânzi şi visători, în care simte totala ei dăruire de dragoste, ori de câte ori o strânge în brațe. În casă, Sandu îşi continuă discursul.

– Aşa cum ziceam, cuscre Florea, „Crăişorul nostru Iacob” cu „Prințesa” voastră Aurica îşi vor croi viața lor. Ion, Ana şi Iacob şi-

au agonisit destule la ocolul lor. Fac parte dintre oamenii mai înstăriţi ai satului, ca şi tine, dragă Florea. Zestrea ce o aduce Aurica nu este a ei. Nici a lui Iacob, nici a Anei, este a copiilor ce vor veni. A nepoţilor tăi. Zestrea este puful din care cresc penele în aripile nepoţilor, care, la rândul lor, îşi vor lua zborul în viaţă când le va veni vremea.

– Aşa este, cuscre Sande. Să mai închinăm câte un pahar. La mulţi ani. Cănuţele se ciocnesc cu urarea „Să fie într-un ceas bun", pecetluind parcă înţelegerea cuscrilor.

– Cred că sunteţi mulţumiţi de zestrea pe care o dăm fetei noastre, reintră în vorbă Marta.

– Suntem mulţumiţi, după cum am spus, răspunse Sandu, dar mai adăugaţi şi lanţul de pământ de la „Ţaliap". Şi Ruţei îi rămâne destul. Şi apoi ea, Ruţa, rămâne în casă, aici cu voi.

Florea şi Marta se privesc în ochi întrebători, după care Florea răspunse:

– Aşa să fie. Intră în zestre şi pământul din „Ţaliap". Să le dea Dumnezeu noroc şi fericire în viaţă. Aurica şi Iacob intrară în casă, bucurându-se că se terminase târgul peţitului.

– Aurico! Adu-ne nişte plăcintă.

Aurica urmă sfatul mamei. Se aşeză apoi cu Iacob tot pe lada cu zestre, pentru a stabili ziua nunţii. Doleşul va chema nuntaşii săptămâna viitoare. Peste trei săptămâni, înainte de a intra în Postul Crăciunului – nunta.

A coborât seara. Se pregătesc de plecare. Urcară toţi în cocie. Doar Iacob şi Aurica mai discutau ceva în ocol, retraşi spre colţul casei.

Unchiul Sandu, cu tonul glumeţ, îşi chemă nepotul:

– Hai, nepoate! Încheie poveştile. Peste trei săptămâni aveţi timp să povestiţi o viaţă întreagă.

Oamenii şi-au mutat şi anexele gosodăriilor de pe vechile vetre ale satelor: grajduri, coteţe, şoproane etc. Au mutat şi bisericuţa.

În spatele ei au adunat materiale pentru o şcoală. Peste drum s-a instalat „canţălaria" şi postul de jandarmi. Micuţe, aşa cum sunt, în mijlocul satului, marchează în cursul vremii „rangul" lor, al pircişenilor, printre celelalte sate învecinate. Le vor clădi ei mai mari şi mai spaţioase, aşa, în timp, după puterile lor. Cu aceste cuvinte, părintele Iosif începu consfătuirea în consiliul bisericesc, pentru ridicarea unei noi biserici. Duminica trecută, după terminarea slujbei, au discutat acest lucru cu credincioşii parohiei, care s-au bucurat, oferindu-şi contribuţia materială, fiecare după putinţă. Cum să nu ajute „lăcaşul sfânt" al lui Dumnezeu, unde se roagă în fiecare duminică pentru iertarea păcatelor, pentru uşurarea grijilor şi ale nevoilor ce îi apasă din ce în ce mai greu. În apropierea bisericii, părintele Iosif a sădit un lăstar de gorun, adus de la Săvârşin, satul lui natal. Acest copac va fi un simbol al unirii sufleteşti cu aceste minunate locuri ale parohiei, pe care a primit-o imediat după terminarea Seminarului Teologic de la Blaj. Pe doamna preoteasă a luat-o dintr-o familie săracă cu mulţi copii. De-abia împlinse 18 ani. Era atât de frumoasă! Bună şi isteaţă la vorbă. A aprins vâlvătăi în inima viitorului preot. După legea creştinească, trebuia să se căsătorească întâi. Numai după aceea a primit parohia. Nu se însurase pentru a îmbrăca cât mai curând „rasa preoţească". După terminarea teologiei mai putea aştepta un an sau doi. Părinţii lui aveau stare bună la Săvârşin. El o luase pe Mariţi, fata simplă şi săracă, simţind acea explozie de „dragoste dumnezeiască" prin care trece orice muritor de rând. Enoriaşii i-au ridicat casa parohială şi pe vechea vatră a satului, şi aici aproape de biserică.

Se fac ultimele pregătiri pentru plecarea doleşului, solul care invită oamenii la nuntă. Cârceagul de răchie, învelit într-o năframă colorată cu ciucuri mari, tremurători. Este punctată din loc în loc cu crenguţe de iederă. Din ea doleşul le va da să bea când va intra în casele sătenilor pentru a-i invita la nuntă. Calul are pe spate un lepegeu de lână înflorat. La căpăstru i-a agăţat rămurele de foionfiu.

Doleşul şi-a îmbrăcat cioarecii sinoriți de sărbătoare. Peste cioareci, ca de obicei, este trasă cămaşa albă de in în păturele. Cojocul maroniu-roşcat cu mâneci lungi l-a îmbrăcat pentru iarna care da semne să se apropie.

Dintr-un salt scurt, se fixă pe spatele calului, smucindu-i frâul. Calul cabră. Ridicat în două picioare, porni ca o săgeată pe uliță, înlănțuit ca într-un cleşte de cizmele călărețului. Se îndrepta spre Căpâlnaş. Mai întâi cheamă nuntaşii din afara satului. Iată-l intrând în prima casă.

– Bună ziua la dumneavoastră!

– Bună să-ți fie inima, voinice!

– Ştiți de ce am venit la dumneavoastră?

– Ştim dacă ni-i spune – îi răspunse bătrânul casei, trăgând cu ochiul complice celorlalți din casă.

– Veniți cu toții şi-ntr-un ceas bun să fie
Duminică la noi fiind mare bucurie.
Un Crai din răsărit veni şi îşi aleasă,
Ca să-l urmeze-n drum, o tânără Crăiasă.
Veniți să le urăm în marea lor iubire
Să aibă parte-n viață de multă fericire.

Dolia se plimbă din mână în mână cu tradiționala urare de bine adresată mirilor. Doleşul, după ce spuse în grabă „Sănătate Bună”, plecă mai departe. Începu să fulguie uşor. În curând vom intra în Postul Crăciunului. Calul merge în pas mărunt. Călărețul îl îmboldi cu călcâiul cizmelor. Avea mulți invitați şi prin satele învecinate.

Şirul de căruțe a plecat spre Ostrov, după mireasă.

Şezuturile cociilor sunt acoperite cu diferite culori. Caii poartă la căpestre flori culese şi păstrate special din toamnă. În față, mirii şi nănaşii. A doua căruță duce lăutarii, în spatele doleşului şi al stegarului. Steagul este împodobit cu cele mai frumoase năframe de la fetele din sat. Dolea şi steagul sunt fluturate în largi

semicercuri, în ritmul muzicii şi al descântecelor, ironizând locurile şi oamenii pe lângă care trec. Iată-i la podul din marginea satului. Răsună un descântec despre unul care fiind băut a căzut de mai multe ori în vale.

Iaca-acuma trecem podul,
Cui nu-i place 'nghită nodul,
Ca şi aciu Văsălie
Când a picat din cocie.

Lumea ieşită în faţa porţilor râde, amintindu-şi de această întâmplare. În apropierea casei unei văduve se auzi, în hazul tuturor:

La mireasa văduvă
Toată lumea-i slobodă.
Şi dascălul de la şcoală,
Şi morarul de la moară.

O prinsese odată morarul singură. Cineva i-a văzut cum făceau dragoste lângă coşul unde curgea făina.

Au ajuns în curtea miresei, primiţi de nuntaşii şi lăutarii de aici. Mirele şi-a luat în primire mireasa. Sticlele de răchie trec din mână în mână, în timp ce lăutaşii încep să cânte o învârtită. Perechi, perechi, tineri şi bătrâni, se înlănţuie în ritmul melodiei.

O strigătură se adresă miresei:

Ia-ţi fată gândul din sat
Şi ţi-l pune la bărbat,
Căci cu el te-ai cununat.

După câteva jocuri ale uspătonilor, sorbind din sticlele de răchie, care se plimbau din mână-n mână, tot alaiul porneşte spre biserica din Pirciş, unde va avea loc cununia.

Biserica este plină de lume. La fel şi afară până în Drumul Mare. Aici afară, ca de obicei, cântă muzica. Cine vrea, joacă, cine nu, bea ţuică, în grupurile ce se adună ca spectatori de pe uliţele satului.

În faţa altarului, Iacob şi Aurica ascultă vorbele părintelui. În stânga şi în dreapta sunt nănaşii. Alături de ei stau părinţii. Scânteierile aurite, reflectate de coroanele mirilor, din flăcările lumânărilor, ca şi în faldurile albe de mătase din straiele miresei, creează o imagine luată parcă din poveştile cu feţi-frumoşi şi zâne, spuse de povestitori în iernile geroase la gura sobei.

– Roaba lui Dumnezeu Aurica, de bună voie şi nesilită de nimeni, iei în căsătorie... Prin unirea voastră în faţa lumii şi a lui Dumnezeu, veţi forma o nouă familie... Să nu uitaţi părinţii care v-au dat viaţă...

Secvenţele slujbei, cu sfaturile părintelui, o poartă pe Marta, privindu-şi fata, spre anii tinereţii ei. Cu necazurile şi bucuriile prin care a trecut. Doamne, cum se scurg anii! Aşa a plecat ea... Aşa va pleca şi Aurica din casa părintească. Ce pustiu îi va părea totul fără ea! Lacrimi de duioşie se rostogolesc pe obrajii mamei. O vedea fericită pe Aurica ei. Simţea totuşi o durere acolo, într-un colţ al sufletului, pentru plecare ei de acasă. Vede nopţile de veghe legănând-o. Anii când a văzut-o crescând. Doamne, cât de mult a iubit-o, aşa cum numai o mamă ştie iubi. Dusă de valurile mulţimii, nu ştie cum a ajuns la uşă. Slujba se terminase. Mirele şi mireasa aruncă afară bănuţi în faţa bisericii. Obicei străvechi, prin care se doreşte fericire şi bunăstare pe drumul vieţii. Copiii se aruncă învălmăşindu-se unii peste alţii pentru a aduna crucerii. Merg la cancelaria de peste drum pentru formalităţile stării civile. Trecuţi în registrul tinerilor căsătoriţi, alaiul nuntaşilor se întoarce la casa mirelui, unde va avea loc uspăţul. Au ajuns. Steagul se agaţă pe peretele dinspre uliţă a casei, într-un suport special amenajat. Dolia se puse alături, pe când muzicanţii se dezlănţuiră cu toată măiestria

lor. Se joacă în casă şi în curte. Este soare afară. Acum, la început de noiembrie, parcă şi Dumnezeu ține cu petrecerea şi veselia oamenilor. Din când în când, jocurile, alternând între „învârtite" şi „ardelene", sunt punctate cu strigături.

Un fecior înțeapă aşa, în general, la adresa fetelor:

Mândra după ce se spală,
Către amiază când se scoală,
Toată ziua-i la oglindă,
Gunoiu-i până la grindă.

Din centrul jocului, o fată mai dezghețată îi răspunde:

Degeaba te scoli la cinci
Să te-mpiedici în opinci.
Harnic ca un melc la lucru,
Şi la joc cum îi butucu'.

Timpul se scurge pe nesimțite. A venit ora prânzului. În camere şi în ocol s-au aşezat mesele încărcate de bunătăți: „zamă de laşte", în care şi-au dat obştescul sfârşit multe hoare din ocol. Alături din alte blide de lut ars îşi trag cu ochiul sarmale înțolite în frunze de varză. Printre ele îți taie respirația cu aroma lor tăvile cu carne de porc şi de vițel, uşor rumenite. Masa mai este decorată din loc în loc cu tăvile de tort înconjurate de căni şi pahare. Sticlele de băuturi întregesc peisajul, ca nişte paznici peste „împărăția atâtor bunătăți". Se ospătează din belşug cu toții. Cântecele, veselia, dar mai ales glumele, culminează cu apariția „Omului şod", a „Givărului". Cine este givărul la nunta lui Iacob? Cine putea fi altul decât unchiul Sandu. Neîntrecutul pețitor. Maestrul la fel şi fel de snoave şi trăsnăi.

Începe strigătul cinstelor, prilej de a ironiza pe fiecare, atunci când oferă darurile. După ce şi-a legat „Cingeul" peste umăr în diagonală, cu o lingură mare de lemn, bate în grinda casei:

– Atențieee! Io vorbesc acuma. Puneți-vă lacăt la gură cu câte un țâmp de gâscă. Hai să dăm drumul la moară. Alături îl urmează secundul, care adună darurile.

Începem de la Nănaş,
Naşule! Eşti pregătit?
Mişcă... Doar n-ai țepenit.

În râsetul mesenilor, nănaşul întinde darurile. Sandu continuă după ce pune banii în ciurul purtat de secund. Secundul îl imită cuvânt cu cuvânt în cele spuse.

Să avem în ştire, ice
Nănaşul nostru, ice
N-a mai dormit, cu naşa, ice
Nu de neputincios, ice
Căci încă-i ca mânzu, ice
Ci ca să adune banii, ice.

– Aceşti forini, pe care îi dăruieşte cu drag mirilor.

Nici nănaşa nu scapă uşor. Givarului i se dă o tavă cu tort, pe care îl strigă din partea nănaşei.

Nici nănaşa n-a dormit, ice
Gândindu-se la naşu, ice
Dacă o fi înghețat de frig, ice
În culcuşul ce şi l-a făcut, ice
În căpița din „Ulița Mare”, ice.

Toată lumea râde pe înfundate. Mai demult, naşa şi-a prins omul la căpița de fân din grădina unei văduve.

Nuntă în sat

Naşa n-a avut grijă, ice

– A făcut tortul ăsta, ice, pe care îl dăruieşte mirilor, pentru a-l mânca sănătoşi.

Aşa îi ia pe rând unchiul Sandu. Pentru cei care nu au păcate, le inventează el câte ceva, aşa, de râsul lumii. După strigarea cadourilor, nuntaşii au ieşit în curte. Pe masă este aşezat ciubărul cu apă cu un buchet de busuioc. Are loc scoaterea la ciubăr a miresei. Mirele aşteaptă singur lângă masă. Mireasa nu-i de găsit.

– Să vină mireasa! – strigă unul. „Givarul" Sandu apare pe uşa de la cămară cu o „Babă de la oale", una dintre bucătăresele nunții.

– Asta este? Întreabă ironic Sandu.

– Nuuu. Nu-i asta, răspund râzând cei din ocol.

După ce mai scoate din cămară câteva femei, apăru adevărata mireasă. Aurica veni lângă Iacob. Stropeşte uşurel cu busuiocul pe cei care aruncă mărunțiş în ciubăr urând mirilor: „Eu dau puțin, Dumnezeu să vă deie mai mult." În ritmul muzicii, ciubărul este dus şi golit la rădăcina unui pom roditor. Încă un simbol al prosperității lor în viață. Timpul a trecut pe neaşteptate. Se apropie mizul nopții. Începe „Jocul miresei". Ei, mirii, în curând se vor retrage în cămara lor, după obiceiul locului. Nuntaşii vor petrece în continuare până mâine spre amiaz, sau poate până spre seară. Fiecare joacă mireasa cât doreşte, după ce achită o taxă oarecare la jocul comandat. Mai întâi o joacă fetele. Câte una sau în grup, în semn de despărțire, la plecarea din rândurile lor. Acum joacă în

grup cu cele mai bune prietene ale ei din copilărie. Le zâmbeşte cu dragoste. Frumoşii ei ochi căprui privesc undeva peste umerii lor. Parcă spre vremea amintirilor care ia legănat atât de frumos anii copilăriei. O joacă şi feciorii aşa cum o jucau la horele din sat. Priveşte cu drag spre Iacob. O fi gelos oare? De ce să fie? Niciunul nu joacă aşa mai strâns, şi-apoi pupatul i-l dau pe obraz, aşa cum se cuvine. Dragostea ei, marea ei dragoste, este numai pentru Iacob. Aşa s-a angajat şi a simţit în faţa altarului şi a lui Dumnezeu. Acum o joacă Mama ei, Marta. Din ochii Mamei alunecă câteva lacrimi, transformate într-un scurt şi reţinut hohot de plâns, ce şi l-a înăbuşit pe umărul ei, în îmbrăţişarea de despărţire.

– Mamă...!

– Taci, că nu plâng.

– Cum să nu plângi. Şterge-ţi lacrimile. Ce o să zică lumea?

Se crapă de ziuă. Mirii s-au retras de mult în cuibuşorul lor. Cei mulţi au plecat spre casă. Cei rămaşi îşi petrec mai departe în compania cântecelor de pahar.

În sat a prins viaţă, mutat de pe vechea vatră a satului, şi birtul lui Tică Macedoneanu. Tică nu mai era singur. Când pleca după marfă, avea cine să-l înlocuiască – soţia lui, Zoiţa. Era tânără Zoiţa, la 25 de ani, pe lângă Tică, care se apropia de 50. Zoiţa este fata unui iobag din Ardeal. Tatăl şi Mama ei au fost sfâşiaţi de lupii flămânzi într-o iarnă când au fugit în munţi spre trecerea în Banat. Ea a scăpat printr-o minune cerească, îmbrobodită într-o grămadă de zdrenţe. Pădurarul Varoşi din Ilteu, fiind prin apropiere, a sosit la timp ca să o salveze. În casa pădurarului a crescut până la această vârstă. Zoiţa nu i-a dat niciodată un anume prilej de gelozie. Părul ei, buclele de culoarea grâului copt, ochii de un albastru aparte şi zâmbetul blând, enigmatic, mereu parcă ascunzând ceva, pot scoate pe oricine din minţi. Nu de fecioraşii ăştia din sat îi este frică. Pe ăştia i-ar pune el la punct, ci de atâţia cavaleri şi feţe boiereşti care îi trec pragul. Marea spaimă care îi îngheaţă sângele în vene

sunt haiducii lui Lică. O ceată numeroasă de haiduci. Iobagi fugiți în grup din zona Crişurilor de pe moşia unui grof. Ăştia se aude că s-au înfruntat într-o noapte cu mai multe grupări de grăniceri ce aparțineau Cetății Aradului. Nu demult au prădat până şi Bazarul Turcesc din Lipova. Că îi pradă bunurile, nu ar fi nimica. Le pune el la loc. Unde să o ascundă pe Zoița! Lică, se spune că ar fi un om tare muieratic. Poate o va trece cu brodul la Hălăliş. De acolo o va duce la famillia unui prieten negustor din Săvârşin.

Lumina care decorează fațadele caselor de pe cele şapte uliți simetric aşezate se regăseşte şi pe fețele oamenilor. Sunt mândri de ridicarea în grad a satului lor. Localitatea a primit titlul de „Privileghiatul oraş Birchiş". Privilegiile au fost câştigate prin spesele bisericii în urmă cu cinci ani. Tot atunci, în 1790, a mai avut loc o mică reformă agrară, din care biserica s-a ales cu câteva iugăre de pământ.[31] Pentru ce aceste privilegii obținute de la autoritățile austro-ungare? Pentru cele 295 de case cu 1500 de suflete ce-şi etalează talentul în cultivarea ogoarelor. Pentru renumiții crescători de animale, printre care găseşti pe toate ulițele adevărați artişti în diferite meserii ca: olari, croitori, cojocari, tâmplari, împletitori de coşuri. Nu este neglijat nici serviciul de vamă, care a funcționat exemplar. Fără incidente şi altercații la trecerea graniței. A început să funcționeze pe lângă biserică şi şcoala confesională, răsadnița de viitor a celor ce vor dezlega buchiile cărților şi a vremurilor ce vin. Biserica este considerată unicul străjer la hotarul dintre bine şi rău, care zideşte în sufletul enoriaşilor credința nestrămutată în Dumnezeu. Micul orăşel câmpenesc avea decoruri duminicale cu frumoase hore şi alte petreceri ale fetelor şi feciorilor. Adevărate spectacole cu „feți-frumoşi" şi „zâne" pe scena verde de sub coroanele teilor şi ale castanilor. Florile câmpului se regăsesc în țesăturile de un alb imaculat ale iilor şi cămăşilor. La acelaşi nivel artistic se ridică şi sărbătorile de Iarnă. Dubaşii, în ritmul dubelor şi al colindelor,

preluând de peste veacuri mesajul melodic al străbunilor. Toate acestea sunt, cu siguranță, o parte din caracteristicile care se regăsesc în acordarea privilegiilor de „Oraş Câmpenesc”, „Micul Paris”. Aşa este denumit cu ironie prin împrejurimi. Din invidie? Nu-i posibil. A fost o simplă glumă. Aşa, la întâmplare. O dezmierdare transformată de oameni în renume.

Ianuarie 1811. Şarpele săniilor alunecă pe pârtia flancată de movilele asimetrice ale troienelor, peste fosta vatră a satului Jeieni. Ghirciți în burci[32] mari de lână, luate peste cojoace şi şubițe[33], oamenii înaintează încet pe lângă boii şi caii care trag săniile încărcate cu piatră. Duc piatra de la Hălăliş, peste Mureşul înghețat, pentru noua biserică. Cerul îşi cerne fulgi mari cât fluturii de pe „Bălțile Moltărețului” vara. Oameni şi animale – sculpturi mişcătoare din marmura iernii – se contopesc cu „marele pustiu al țarinei”. Iacob merge undeva prin mijlocul coloanei, gânditor. Este încrezător în viață. Nu se teme de muncă. Dacă nu ar fi atâtea zile de robotă, departe ar ajunge. Copiii sunt mărişori. Muierea, plină de dragoste şi viață. Părinții, încă în putere.

– Iacobeee!

Întoarse capul, îl strigase Drăgan.

– Ce vrei, măi Iosule? N-ai înghețat?

– Îs țapăn, Iacobe. Ca sloiul de la straşina casei. Mai scoate uiaga aia de răchie să ne mai încălzim puțin.

– Hai încoace, caii tăi țin mai bine drumul.

După câteva gâturi, limbile înghețate se mai deslegară. Tăria aromată de prune trecu, ca un masaj interior, de la mâini până la picioare.

Pâlpâiră apoi în obraji petale purpurii. Bâjbâi şi prin cap, imprimând privirii o altă lume. Mai roză. Fără atâtea umbre, în grijile zilei de mâine.

– Măi Iacobe! Mai avem de dus, mă?

– După cum au zis părintele şi maistorii care zidesc biserica, încă vreo două, trei transporturi de fiecare atelaj. Au promis meşterii că anul acesta o vor da gata. Este adevărat că vechea biserică o cumpără cei din Breazova?

– Da, din banii ăştia şi din ce mai donează oamenii, o să cumpărăm ţiglă şi încă un clopot.

Satul se vede tot mai clar înspre pădure, torcând imense caiere de fum, din coşurile caselor, peste căciulile albe ale acoperişurilor. Printre coroanele pomilor, îmbrăcate în voaluri de mătase, turnul bisericii priveşte cu nostalgie întinderile albe ale împrejurimilor. Clopotul trimite peste satul îngheţat în fapt de seară, ca în fiecare sâmbătă, chemarea pentru vecernie şi sărbătoarea din ziua următoare. Dangătul clopotului acum are o dublă semnificaţie, cu brâul de sănii ce înconjoară biserica. Notele muzicale atenuează zgomotul pietrei descărcate. Le transformă într-o sacră simfonie. Cânt de slavă înălţat spre cer din sufletele credincioşilor.

Castelul boierului, situat pe coasta lină de la poalele dealului, parcă ţinându-se cu mâna de pădure, domină întinderile ţarinilor ce i se închină jos în vale în apropiere de „Drumul Dacilor", care duce la târgul din Făget.

Ajunşi în preajma castelului, trecătorii întorc nedumeriţi capul, sfredelind cu privirea liniştea ce domneşte aici... Nici tu vizite, nici tu intrări sau ieşiri cu trăsurile boiereşti sau călare în vreo partidă de vânătoare. Castelul de aici, ca şi cel din Bulci, a fost şi a rămas mai mult loc de agrement pentru grofii Ziky, mari latifundiari, care îşi petrec timpul mai mult pe proprietăţile din Pesta sau Viena. Marko, administratorul, este dumnezeul acestori locuri. El dă porunci în locul boierului, ia hotărâri, dă împrumuturi sau recuperează datoriile iobagilor. Într-un cuvânt, el este pâinea şi cuţitul.

Birtul Tică nu este departe de castel... Asupra lui Marko şi al Zoiţei s-a abătut un crunt blestem. Conul Tică nu mai pleacă după

marfă. O fi simțit ceva? I-or fi zgâriat urechile şoaptele veninoase ale vecinilor? Cine poate şti! Acum primeşte mărfurile direct acasă. Aşa a convenit cu negustorii.

Zoița tânjeşte cu obrajii palizi şi ochii rătăciți. Birtul este gol. Slujnica şterge mesele. Fata nu s-a sculat.

Clopoțelul de la uşă sparse liniştea în cioburi sonore. Inima Zoiței alerga tot mai grăbită. Obrajii îşi aprinseră petalele de mac. Intră Marko. Magda, servitoarea, cunoştea lecția:

– Cucoană, mă duc să văd dacă s-a sculat fata.

Ieşi.

– Bună, Ița – o desmiardă ca de obicei Marko. Unde-i Tică?

– S-a dus până în capătul satului, pe Ulița Mare.

– Frumoasa mea cu ochii de cicoare!

O luă de mână, sechestrându-i corpul cu brațul drept, într-o frântură de îmbrățişare ce fulgeră un sărut.

– Marko, să nu intre careva.

Marko o eliberă precaut cu ochii pe fereastră. Comandă o cană cu vin. După câteva clipe de tăcere, întrebă:

– Ița. Ne întâlnim la noapte în fânar?

Acolo era cuibul lor, în şopronul-fânar din grădină, patinați de auriul lunii, în parfum de otavă şi busuioc sălbatic.

– Nu, Marko! Acolo nu mai mergem. Data trecută am fost la un pas de prăpăd. Când să intru în casă, am dat piept în piept cu el. M-a sfredelit cu o privire bănuitoare, zicându-mi: „Ți-am spus să nu mai ieşi noaptea singură!"

După câteva clipe de tăcere, Zoița continuă:

– Mâine mă duc cu fata şi cu Magda după fragi în „Poiana Mare". Ne întâlnim spre amiază în apropierea cabanei de vânătoare.

A doua zi, Marko pleacă în pădure. Avea oameni la lucru. Stânjenarii. Se rărea o coastă împădurită.

Amiază. Marko păşea grăbit pe covorul ierbii țesut în motive florale, punctat de roşul aprins al fragilor. Privi poiana spre

adâncitura ei din vale. Zări două puncte albe mişcătoare. Era fetița cu Magda. Grăbi pasul. La marginea pădurii, cu un coşuleț în mână, Zoița culegea fragi. La câteva zeci de metri, în pădure, spre hotar, era cabana.

Intrară. În încăpere: o masă, câteva scaune, un dulap şi o oglindă. Vatra de foc cu grătarul metalic, ca şi cratițele atârnate de perete, aşteptau parcă vânatul. Şi patul de alături era parcă în aşteptare. Deasupra lui, pe perete, trona un valoros trofeu de vânătoare. Podoaba unui cerb bătrân, bogat în ramificația coarnelor. De dedesubtul lor, Zoița, într-o scurtă străfulgerare, văzu parcă chipul lui Tică. O milă duioasă i se prelinse, molatică, contrastând cu focul din piept. Tică este mult mai bătrân decât ea, dar are un suflet bun. Brațele lui Marko o aduseră pe pământ. Pe pământul bătătorit al cabanei. Ochii lui de cărbune împrăştiară ceața remuşcării, reaprinzând focul anilor tineri. Câțiva cuci se îngânau prin apropiere.

Topoarele stânjenarilor spre hotar, muşcau melodic din copaci. Totul se armoniza păstrând tainele cabanei în culisele pădurii.

Un şarpe de foc intră în urechile lui Tică, clătindu-i în jar şi venin creierul. Zoița a cules singură fragi din pădure, aproape de cabana vânătorilor, în timp ce fetița şi Magda, undeva mai departe... Iosif a trecut pe acolo mergând la stânjenari. Vechile bănuieli reînvie. „Am s-o împuşc... Am s-o împuşc!” Începu să-şi pună în aplicare diabolicul plan.

– Zoițo! Mâine să nu mă aştepți. Am treabă la Săvârşin.

Noaptea a trecut încet... chinuitor de încet pentru Zoița. S-a zvârcolit mult până ce a adormit. Îi trimise vorbă lui Marko despre plecarea lui Tică...

Pădurea îi primi în acelaşi decor de soare şi verdeață. Un rai al lor. Ea era Eva, el era Adam. Amândoi înaintea păcatului. A câta oară? Ce importanță mai are? Ardeau în aceeaşi flacără. Pe drumul fără de întoarcere...

Tică ajunse la cabană. Ținti pe fereastră în zvârcolirile cărnii de pe pat. Zoița se rostogoli rămânând nemişcată la picioarele patului. Cu mâneca cămăşii şiroind de sânge, Marko ieşi afară, trezindu-se din nou în bătaia puştii. Dintr-un salt se trezi în spatele tufişului din apropiere, luând-o apoi la fugă în zig-zag. Arma mai detună o dată. Nu-l atinse. Intră fugind în cabană, cutremurându-se. O ucisese pe Zoița? A văzut cum se rostogolise din pat. O întoarse cu fața în sus. Era doar leşinată! O palmă plescăi scurt peste obrazul de ceară. Buimacă, sări în picioare, rezemându-se cu spatele de perete. Cu mâinile tremurânde, Tică ținti din nou. Nu putea trage. Semnul albastru din ochii Zoiței se întunecase sub aripile groazei şi ale morții apropiate. Era ca o ciută la marginea prăpastiei, sărind în adâncuri! Ea unde să mai sară? În moarte? Da! Numai în moarte! Şiruri de lacrimi îi ardeau fața. Focul lor dureros se întinse şi în inima lui Tică.

– Trage! Sunt vinovată. Nu mai vreau să trăiesc!

Tică scăpă arma din mână. Un hohot de plâns îi zgudui pieptul. Milă? Ură? Dragoste? Toate se învolburau, tulburându-i gândurile. O porni în fugă, aruncându-se orbeşte în tufele spinoase ale murilor, cu fața şi mâinile sângerânde, în neştire.

Pe uşa birtului, toată ziua a stăpânit lacătul. În treacătul lor, sătenii se întrebau nedumeriți: „De ce o fi închis Tică?”

1817. Nori negri tăvălugesc cerul, scrâşnind din fulgere peste Valea Mureşului. Zilele se scurg încet, zgribulite în pânzele ploilor care cad fără încetare. Urâtă primăvară. De două săptămâni soarele stă sechestrat după draperiile îndoliate ale norilor.

Versanții munților şi ai dealurilor îşi aruncă la vale torenții, învolburându-se haotic în albia Mureşului. Tot ce-i peste puterile

bătrânului Mureş de a căra la vale, descarcă peste maluri. Împinge apele până la marginea satului. Cucuruzul de sub brazdă aşteaptă retragerea apelor, pentru a străpunge crusta de pământ cu mătasa verde a frunzelor. N-a fost să fie aşa. În retragerea puhoaielor, brazdele au fost dislocate şi măturate la vale, cu boabe cu tot. Pe alte locuri le-a învelit în jegoasele pături ale noroaielor cracilor şi a altor rămăşiţe adunate de pe câmpuri. Oamenii oftează privindu-şi crăpăturile palmelor. Vor apuca iarăşi coarnele plugului, pornind-o de la capăt. Este mijlocul lui aprilie. Timp ar mai fi. Şi soarele îi ajută binevoitor, îmbrăţişând cu razele-i calde holdele, pentru a stoarce apa în plus care s-a infiltrat. Se ară de când se crapă de ziuă până ce se întunecă. Animalele gâfâie zdrelite de juguri şi hamuri. Oamenii, amărâte semne de întrebare pe coarnele plugului, se luptă îndârjiţi cu pământul. Se luptă pentru viaţă. Timpul s-a întârziat pentru semănături. Este luna mai. Când se mai coace mălaiul? Şi robota la castel trebuie să o facă. Dacă nu lucrează zilele de robotă, cine le mai macină cucuruzul? Cine le mai dă lemne pentru foc? De unde s-ar mai împrumuta, ferească Dumnezeu de o secetă?

Zilele s-au scurs tăcute şi cuminţi. Aurul verde al mălaiului a împuns pământul. Mai întâi cu un colţ timid. Peste o săptămână vor apărea trei-patru frunze. În curând va urma săpatul. Oamenii privesc cerul. Îşi fac cruce mulţumind lui Dumnezeu. Au scăpat de foamete.

Seara şi-a întins mantia de umbre peste ţarină. Cocii şi care se întorc în sat. Undeva, spre Balta-Mare, se aud frânturi de cântec. Prin încorsetarea nevoilor şi a necazurilor, mai fâlfâie când şi când câte o aripă melodică, ca un balsam tămăduitor cu mici bucurii. Bucuria pentru o nouă recoltă a fost de scurtă durată. Ciurdele de bivoli ai norilor au tulburat iarăşi înălţimile. S-a crezut că va fi o zi sau două. Cerului i s-au rupt iarăşi zăgazurile apelor. Pâraiele

versanților iar au gâlgâit învolburate. Mureşul şi-a îmbrâncit din nou valurile peste țarină. Când şi le-a retras, după două săptămâni, cucuruzul sucomba, culcat la pământ cu frunzele de ceară sub razele fierbinți ale soarelui. Toată țarina părea un pustiu saharian, cu oazele sălcilor pe alocuri. Doar ele, sălcile, mai punctau cu verde bălțile, malurile moltărețelor şi ale Mureşului. Toamna, amețită de sărăcie, a privit lung cu milă în hambarele goale şi în şanțurile cutelor săpate adânc în fețele oamenilor. Iarna a muşcat cu ger din sufletele împietrite de foame şi îngrijorare. Moara hibernează mută. Cărările spre ea sunt pustii, acoperite de troiene şi de uitare. Ultimele rezerve se terminaseră. La castel cui să-i ceri? Frații Ziky îşi petrec mai tot timpul în castelele din Pesta şi Viena. Marko nu mai poate împrumuta. Nu are de unde. Renta feudală luase de mult drumul Curții Imperiale. Grădinile caselor erau pentru legume. Şi rezerva lor se terminase. Târgurile din Făget, Lugoj şi Lipova au lăsat grajdurile goale. Vindea omul tot ce se putea vinde pentru supraviețuire. Printre cei săraci, care nu aveau decât cele două palme, scrijelite de coada sapei, moartea a intrat cu diabolica-i coasă. Rădăcini de varză, napi, dacă se mai găseau rătăciți prin pământul înghețat, rădăcini de măcriş şi lobodă, era tot ce mai putea mânca marea parte a sărăcimii satelor. În cele mai apropiate târguri, cei din Pustă vindeau orz şi secară pentru cei loviți de soartă. Cucuruzul era aur curat. Greu de găsit. Cine se mai putea apropia de aceste târguri? Chiar dacă mai aveai ceva florini puşi de-o parte. În păduri se aciuaseră hoți şi tâlhari de drumul mare. Hăituiți de foame, te spintecau cu cuțitul, luându-ți totul. Clopotele trăgeau aproape întruna. De-abia mai putea face față părintele înmormântărilor, două-trei pe zi. Cu picioarele şi burțile umflate de subnutriție şi din cauza rădăcinilor otrăvitoare, poate unii cădeau secerați de holeră, mai ales copiii şi bătrânii. Satul mirosea a cadavre. Mormintele se înghesuiau în cele două cimitire din luncă.

Dumnezeu parcă îşi întorsese fața de la cei mutați nu de mult pe noua vatră a satului. Blestemul apelor i-a hăituit o viață întreagă,

dar niciodată nu le-a luat viața ca şi acum.

Ion împreună cu Iacob au hotărât să meargă la târgul de la Lugoj ca să vândă un cal. Nu mai au altă scăpare. Cele două vaci le păstrează. Ele sunt cea mai sigură sursă de hrană până acum. Una va făta peste o lună. Toată vara le-a cosit fân de pe unde s-a retras apa şi de prin poienile pădurii. Mama Ana şi Aurica plâng. Le pare rău după cal. Le-a înghețat sufletul de spaimă când şi-au amintit de tâlharii codrilor. Ion ar pleca el. Cunoaşte atât de bine ascunzişurile codrilor. Afurisitul de reumatism îl muşcă iar din şold. De câteva zile de-abia trage piciorul după el.

– Liniştiți-vă, zise blând Iacob, Mamei şi nevestei. Nu mergem la rezbel. Plecăm în grup. Cum merg şi alții. Cu noi vine Simidrescu, Ciulea, verii Ardelean, Bâlcu şi încă vreu patru-cinci din capătul satului. Când ne întoarcem o să fim şi mai mulți.

Prinseră caii la sanie. Dora şi Puiu. Ion avu o strângere de inimă. Pe Puiu trebuie să-l vândă. L-a crescut cu drag de când îl fătase Dora. Dacă ar încăpea pe mâini bune, nu i-ar părea aşa de rău. Urcară în sanie cu topoarele alături. Iacob ascunse în fân şi puşca lui Taică-su. Păstrase această puşcă de pe vremea haiduciei. În urma saniei, Bâlcu şi Ciulea îşi legară vacile. Şi cei din capătul satului duc vacile la târg tot aşa. „Să încerce numai să ne atace", gândi Iacob. Moştenise puterea şi iuțeala la mânie a lui Ion.

– Să nu beți nici o gură de răchie până nu treceți pădurea, îi sfătui unchiul Sandu, privindu-şi copiii care urcară în cocie. Trebuie să aveți mintea limpede.

– Ia mai dă-i dracului de tâlhari, îl apostrofă Ion. Noi în vremea noastră am bătut un pluton de jandarmi, iar ei să se teamă de nişte ocnaşi, roşi şi măcinați de lanțurile temnițelor în ocnele de sare?

– Nu în cuțite le stă puterea, ripostă Sandu, ci în şiretenie.

– Fii cuminte! Vezi-ți de treabă, măi vere. De nu m-ar ologi când şi când piciorul ăsta, acum, la 70 de ani, cu mâinile goale m-aş arunca între ei.

Săniile alunecau încet pe sub arcadele albe ale pomilor. Nu este frig. Nici nu ar fi plecat la drum cu animalele dacă se menținea gerul de acum câteva zile. Cu urechile în recepție şi ochii sfredelind pustiul alb al pădurii, iată-i coborând „Dealul Popii" din Făget. Nu se întâmplase nimic. Răsuflară uşurați! Un chiot, cu semne din mâini, li se transmise de către cei din față. De acum puteau să bea câte o gură de răchie, să li se mai dezmorțească încheieturile.

Târgul. Reclame, oferte, negocieri, răchie fiartă, lăutari. Brambureală de ici, colo, ca în fiecare târg.

L-au vândut pe Puiu unui pilar din Pustă. Au privit trişti în urma lui. După câțiva paşi, Puiu a întors capul şi a nechezat. Dora i-a răspuns ridicând botul din fân. Iacob a făcut câțiva paşi în partea opusă, cu capul în pământ. Şi ceilalți şi-au vândut vacile cu aceeaşi strângere de inimă. Prețul a fost foarte slab. Pilarii din Pustă profitau fără milă. Cunoşteau necazurile celor de pe Valea Mureşului. Şi-au cumpărat secară şi orz pentru făină. Măsura de cucuruz, greu de găsit, era cu 17 florini. S-au mulțumit oamenii şi cu tărâțele, cu orzul şi cu secara ce se mai găseau.

Au pornit-o spre casă iarăşi în grup. Cei din față, sătenii cu care veniseră, îşi modelau pasul cailor după sania din spate, trasă de un singur cal. Iacob ține frânele. Ceilalți merg pe jos. Sania este plină cu saci. Cu greu urcară „Dealul Popii". Au mai împins şi ei de sanie. La fiecare popas, Dora întoarce capului nechezând prelung. Cu topoarele pe braț, urcară tăcuți sania.

Să fi fost pe la jumătatea drumului, când dinspre pădure apăru un urs, venind încet spre ei. Cei din față se depărtaseră. Nu mult, dar dispărură după cotitura pârtiei. Dora sforăi ridicându-se în două picioare. Cu greu o potoliră. Iacob scoase puşca de sub şezut. Ochi şi trase. Ursul căzu. Îl nimerise. În acelaşi timp, din spate, cuțitele fulgerară scurt în cojocul lui Drăgan. Drăgan a căzut pentru totdeauna. Un tâlhar fără căciulă căzu cu capul despicat de securea unuia din frații Ardelean. Bâlcu avea mâna înroşită de sânge. Iacob

sări şi lovi cu putere în capul unuia, înalt şi slăbănog, care ridicase cuţitul în spatele lui Bâlcu. Şi acesta a fost scos din luptă lângă tulpina unui gorun. Pielea ursului căzu într-o parte. Din ea apăru un alt tâlhar, cu cuţitul în mână, şchiopătând, cu opinca plină de sânge.

– Unchiule! Trage aici... Iacob se întoarse spre nepot. Era pentru ultima oară. Ochi. Tâlharul (urs) căzu, dar şi el, Iacob, căzu, cu cuţitul împlântat adânc în spate. Cei doi tâlhari ce au mai rămas dispărură în desişul codrului. Lupta s-a petrecut fulgerător de repede. Cei din căruţele din faţă veneau agitând topoarele. Era prea târziu. Iacob şi Drăgan trecuseră în lumea fără de întoarcere. Urcară corpurile neînsuflite în sanie. Au intrat pe uliţă. Aurica i-a văzut din poartă. De când se uita după ei.

– Doamneeee! De ce au capetele plecate în urma saniei? Iacob, nu-i.

O presimţire îi desfigură faţa. Porni în fugă. Căzu în omăt. Se ridică şi porni din nou. Se aruncă în sanie peste corpul omului ei. Cu mâinile şi ochii spre cer strigă sfâşietor de durere: Nuuuuu! Doamneeeeee, e prea mult! Nu mi-l lua, Doamneee!

Moartea era ceva obişnuit în sat. Totuşi, noua veste a cutremurat pe toată lumea. „Au murit Iacob şi Drăgan răpuşi de tâlhari pe drumul Făgetului.” „Da. Au murit sub lama cuţitelor...” Vestea trecea din gură în gură, ca o pată neagră se lăţi îndoliind uliţele satului.

S-a încheiat şi ultimul drum spre cimitirul din capătul uliţei. Popa şi-a terminat slujba de la marginea gropii... Gaura asta hidoasă, în care bulgării de pământ se izbesc sec în lemnul sicriului. Este ultima şi cea mai sinistră melodie cântată de pământ oricărui muritor de rând. Se aruncă monede în groapă. Bătrânii zic despre mărunţişul aruncat că este pentru a plăti vama spre lumea de apoi. Alţii, pur şi simplu, gândesc că trebuie să aibă şi el, mortul, un ban când trece în lumea aia a veşniciei. Au plecat, fiecare cu durerea şi gândurile lui. Aurica s-a frânt peste mormânt îmbrăţişându-l.

Nu mai are glas să-şi strige durerea. Lacrimile i-au secat de atâta plâns. Îşi aminteşte cum a plâns când au ieşit cu sania din ocol. Cum a încurajat-o Iacob la plecare: „Liniştiţi-vă, nu suntem singuri. Când ne vom întoarce, vom fi mai mulţi.” Un strigăt de durere răguşit de oboseală se rostogoli în liniştea cimitirului:

– Nu dragă Iacobe, nu aţi venit mai mulţi. Aţi venit mai puţini. De ce, Iacobeee? Îşi încleştase degetele în pământul îngheţat, contopindu-se cu el, într-o ultima îmbrăţişare de rămas-bun, de la cel ce zace în adâncuri.

Aurica trecuse de mult din lumea reală. Privea cu ochii rătăciţi. Străină de tot ce o înconjoară. În sufletul ei nu mai era loc pentru durere. Se umpluse, se golise prin plâns, apoi iarăşi se umpluse. Acum sta gata să plesnească. Porniră către casă.

DUPĂ ZECE ANI. S-au redresat greu oamenii după foametea din 1817. Cotărcile şi-au umplut iarăşi burţile cu aurul cucuruzului. Grajdurile şi-au completat numărul animalelor vândute în timpul potopului. Câţiva jidani, negustori versaţi, ca şi câţiva boieri din împrejurimi, au exploatat la sânge agonia ceelor care nu mai aveau nimic pe masă. Au prosperat. Grădini, pământuri, animale, s-au adăugat averilor lor. Viaţa şi-a urmat cursul. Ion, paralizat de piciorul drept, a plecat acolo, sus, lângă fiul său Iacob, Ana l-a urmat după un an. Aurica, la 50 de ani, nu ar fi bătrână. Are faţa curată, în ciuda câtorva firişoare mici de riduri care se ghicesc la coada ochilor, întinzându-se către tâmplele albe. Nu numai tâmplele-i sunt albe. Tot părul i-a albit în câteva zile de la moartea lui Iacob.

Este seara de Joia Mare. Peste morminte se dau colaci pentru pomana morţilor. Lumânările ard până târziu în noapte, lângă crucile celor plecaţi. Pâlpâirile lor, legătură sacră dintre două lumi separate în timp şi spaţiu, caută sufletele celor dragi. Mărunte mesaje trimise parcă boltei înstelate. Aşa vedea Aurica lumea, ieşind printre ultimele femei din cimitir.

Lupte de stradă la Arad (8 februarie 1849)

Vremuri tot mai tulburi peste Imperiul Austro-Ungar. Minerii, iobagi din Apuseni, sub conducerea Ecaterinei Varga, amenință prin ridicarea la luptă. Eftimie Murgu încearcă să mobilizeze țăranii din Banat pentru luptă, pentru emancipare şi împroprietărire. Este închis la Pesta. Încă din 1821 Imperiul este guvernat în mod absolutist. Se întăresc organele de represiune. Nobilimea maghiară încearcă să impună ca limbă oficială – maghiara. Simion Bărnuțiu ripostează prin scrierea: „O tocmeală de ruşine şi o lege nedreaptă". La Pesta se publică „Programul Revoluției", pentru constituirea unui Stat Maghiar, independent de Austria, negând dreptul de existență națională a românilor. O serie de reprezentanți maghiari au recunoscut justețea cauzei românilor, dorind realizarea unității de acțiune româno-maghiare. Relațiile de neîncredere se sfârşesc tragic. Contactele româno-maghiare vor fi stabilite de Nicolae Bălcescu. Sub presiunile armatelor ruso-austriece, se semnează „Proiectul de Pacificație", recunoscându-se dreptul românilor pentru formarea Legiunii ce viza crearea Statului Mod-

ern Unitar Român. Acordul nu a avut efect. Maghiarii au capitulat în fața armatelor ruso-austriece la Şiria. Oastea ungurească, în parte nimicită, în parte împrăştiată aiurea, s-a regrupat din mers, retrăgânduse în amonte pe Valea Mureşului.

„Revoluția maghiară ascundea pericolul desnaționalizării...” Kossuth şi Gall au terorizat în mod sadic satele pe unde au trecut. Viena a avut o atitudine favorabilă față de români, pentru jertfa de sânge adusă intereselor Coroanei. Comunitatea română se distanțează de „Bunul Împărat”. Curtea Imperială refuză să satisfacă cererile româneşti formulate la Blaj. Capii rebeliunii sunt numiți în fruntea Administrației locale.[34] *

Revoluționarii maghiari au organizat recrutarea forțată a românilor. Două sute de gardişti pornesc din Arad, întâlnindu-se la Nădab cu patruzeci de ulani din Şiria, încercând să atragă oamenii la Casa Satului pentru conscriere. Românii refuză, spunând că numai pentru Împărat vor da cătane. Ulanii călări, cu sulițe, şi gardiştii, cu puşti, gonesc după oameni pe ulițele satului. Este împuns cu sulița şi omorât Mihai Drăgan, lăsând în urmă şase copii orfani. La Pleşcuța este omorât Isaia Moldovan, pentru că a declarat: „Dumnezeu îl ajută pe împărat şi pe Iancul nostru.” Mulți români au fost omorâți pentru că au citit „Proclamația poporului”, trimisă de Avram Iancu. La Şiria au fost spânzurați Mihai Crâsnic, Pavel Borlea şi nobilul Ion Popa. La Valea Mare, Mitru Ignat, judele comunei, a fost împuşcat şi aruncat într-o baltă, interzicând familiei să-l înmormânteze creştineşte. La Gura Văii au fost arse 38 de case, iar la Hălmagiu au batjocorit-o pe nevasta şi pe nepoata lui Iovan. Le-au înfăşurat apoi chica după gât, omorându-le. Când s-a aflat că se apropie armatele ruso-austriece, s-au adunat românii fugiți prin păduri. La Petriş, Corbeşti, Roşia şi Obârşia, Comitatul Arad, au jefuit conacul grofului Lalbe, fost deputat din partea Aradului. Mai târziu a devenit maior honved adjutantul rebelului

Bem. La sosirea trupelor, oamenii cei avuți din sate au fost legați cu lanțuri de stâlpi. Preoții au fost închişi, pentru a spune cine a luat de la boier.*

„La Revoluția de la 1848-1849 au căzut 40.000 de români şi 35.000 de maghiari. Au aprins 3000 de sate româneşti. Românii au ars 7 oraşe ungureşti: Aiud, Abrud, Zlatna, Brad, Baia de Criş, Zam Sâncrai şi Iara....”

„Saşii din Transilvania în timpul revoluției au stat ascunşi.”

„Au scris un memoriu împăratului Franz Iosef despre români, că s-au bătut să apere tronul şi să facă o împărăție daco-romană. Au fost trimise trupe pentru arestarea lui Iancu.”

„...La un târg din Hălmagiu, Iancu este arestat... Moții înconjoară soldații, eliberându-l. Împăratul trimite ordin pentru oprirea execuțiilor şi arestărilor...” În 1850, Împăratul Austriei şi cel al Rusiei trimit decorații pentru mulți prefecți şi tribuni... „Iancu primeşte de la nemți Ordinul Leopold, clasa a III-a, iar din partea ruşilor Ordinul Sfânta Elena, clasa a II-a...” Iancu le refuză. „...În acelaşi an au plecat la Curtea Imperială: A. T. Laurian, Maiorescu, Bărnuțiu, prefectul Iancu şi alții. Nu au fost primiți în audiență, ordonându-li-se să părăsească Viena în 24 de ore...” Prefectul de poliție al Vienei l-a întrebat pe Iancu de ce a refuzat decorațiile de la doi împărați? Iancu a răspuns: „Nu m-am luptat pentru decorații, ci pentru drepturile poporului român.” În 6-18 iunie a fost publicată ştergerea iobăgiei.[35]

Avram Iancu în timpul revoluției de la 1848

În vechea vatră a satului Virismort, sătenii din împrejurimi au fost martorii celui mai crud măcel văzut vreodată pe aceste locuri. Venind din sens opus, trupe ruseşti mult inferioare numeric s-au trezit faţă în faţă cu armata ungurească. Cai şi călăreţi săgetau prin tufişurile Bălţii. Săbiile reflectau lumina amiezii, scrâşnind metalic în dansul aerian al morţii, pe fondul infernal al armelor descărcate. Lupta a fost scurtă şi inegală. Fâneţele şi holdele pline de morţi şi muribunzi. Cai speriaţi târându-şi după ei călăreţii însângeraţi, agăţaţi de scările şeilor, sau gonind singuri, speriaţi de zgomotul luptei, întregeau tabloul de iad al încăierării. Sătenii din apropiere au fost aduşi pentru a căra cadavrele în Balta Mare, rezervă de apă formată de-a lungul timpului din pâraiele colinare situate în sudul satului. „Balta fără Fund" i-a rămas numele, atât pentru adâncimea ei, cât şi pentru „puterea" de a înghiţi atâtea cadavre. Verdele câmpului contrasta cu petele de sânge. Balta se înroşise, pecetluind în adâncuuri de noroi şi sovar veşnicia celor căzuţi, daţi hrană peştilor şi viermilor.

În acea după-amiază sângeroasă, curtea şi grădina lui Dumitru Păiuşan (Boşcoreanu) din Ostrov au fost neîncăpătoare pentru oastea maghiară. Au început sărbătorirea victoriei, destupând un vas de ţuică, alături de juninca tăiată pentru ospăţ. Nu au avut parte de petrecere. Cercetaşii trimişi în recunoaştere i-au anunţat despre apropierea trupelor ruseşti. Cei ucişi probabil erau tot cercetaşi, avangarda celor care îi urmau dinspre Şiria.[36]

Moşiile grofilor Ziky au fost cumpărate de Ion Mocioni de Foen pentru trei din cei şapte fii ai săi. Lumea se întreba, cu raze de speranţe în ochi, unii, alţii, cu umbra neîncrederii: Cum va fi noul boier, mai bun sau mai rău decât ceilalţi?

Tribul Mucioană are multe ramuri în „arborele vieţii". Şi ei s-au integrat contribuind din plin la expansiunea comercială a

Ecaterina de Mocioni

Mescopolei. Oraşul macedo-român avea relații comerciale cu multe piețe din Estul şi Centrul Europei.

Patria de origine a familiei Mocioni este provincia Apropolam-Pintesalia, cu rădăcini în Tribul macedo-român, locuit de români. Au fost botezați Muciani sau Muciană. De aici se trage căpitanul erou Andruțu. Pentru faptele de vitejie împotriva turcilor, a fost numit căpitan general asupra Greciei continentale. În urma invaziei otomane amenințătoare pentru creştinătate, multe familii macedo-române îşi căutau refugiul pe teritoriul Habsburgilor. Înaintaşii familiei Mocioni şi-au vândut averile din Moscopole, transformându-i în aur. Mascați în ciobani, cu turmele de oi şi sacii burduşiți de aur, se stabilesc în Ungaria. Au luptat sub steagul creştinătății.

Mare petrecere la castelul din Căpâlnaş. Ecaterina şi Mihai îşi botează primul născut! Ioan şi Iuliana Mocioni, părinții lor, sunt veniți de o săptămână. Au vrut să fie atenți la buna organizare a petrecerii. Au atâția invitați cu ranguri înalte în lumea nobilimii din care fac parte. Petru, fiul cel mare, locuieşte la Pesta. Este consilier imperial în Dieta din Viena şi deputat de Caraş-Torontal. Toni, din Bulci, a fost locotenent de husari. Andrei este comisar suprem districtual pentru Banat. Soția lui, Laura, este fiica grofului Csernovics Petru din Banatul Sârbesc. Şi

Petru Mocioni

Ana, a doua fiică a lui Ioan, şi-a luat soţ pe măsura rangului lor: avocatul Dobre de la Curtea Imperială din Viena. Pe poartă mai intră o trăsură. Este George de la Birchiş. Lucian, fratele mai mic din Foen, ieşi să-l întâmpine. Valsurile, ceardaşurile, jocurile populare, au răsunat toată noaptea, poleite de feeria candelabrelor din saloane. Şi feeria naturală a cerului îşi filtra lumina nopţii prin partea de sticlă a acoperişului.

În capătul mesei stau Ioan şi Iuliana, îmbrăţişându-şi din priviri copiii. Destul de rar se întâlnesc cu toţii. Din optsprezece copii au mai rămas şapte. Astăzi îşi sărbătoresc nepotul, pe Sandru... Încă un lăstar în coroana familiei preluând numele de Mocioni de peste veacuri spre a-l transmite mai departe. Este mândru Ioan de ei.

Petru, cu tonul ridicat, convingător, îşi argumentează învinuirile aduse nedreptăţilor din Imperiu. Cu acelaşi ton le-a spus şi Împăratului. Seamănă la fire cu bunică-su Andrei, secerat de glonţul ucigaş, venit pe fereastra administratorului din Zetna în casa căruia se afla... Aceeaşi fire ca un torent dezlănţuit pe versanţii Pindului a avut-o şi unchiul Petru, prezbiter căzut sub zidurile Timişoarei, slujind sub sabia lui Eugeniu de Savoya. Ioan îşi mută privirea la Caterina. Făcuse partidă bună căsătorindu-se cu Mihai. Imensele suprafeţe de vii din Tokay, alături de alte moşii răspândite peste tot. Marile latifundii adunate propulsaseră familia Mocioni din Tokay la înălţime în elita nobilimii, până în anturajul Coroanei. Caterina seamănă Mamei ei, Iuliana. Tot ce mişcă pe moşie nu scapă privirii ei. Soţul ei, Mihai, este mai tot timpul pe drumuri, între moşiile din Tokay şi moşia din Căpâlnaş. Oamenii din sat o îndrăgesc pe doamna Caterina. Are un salon cu un cabinet medical cu medicamente. Mulţi din sărăcimea satului, şi nu numai, şi-au ameliorat sănătatea sau şi-au vindecat diferite boli. Pentru cei săraci şi amărâţi, tratamentul este gratuit.

Zorii îşi strecoară primii nimburi de lumină printre coroanele brazilor din parc. Argaţi, bucătărese, tot personalul de serviciu, s-

au sculat din timp. Umblă încet, fără zgomot, fiecare cu sarcina precisă pe care o are de îndeplinit. Treburile curții merg ca un ceasornic de când noua stăpână luase hățurile în mână. Familiile Mocioneştilor, cu cei invitați, erau cuprinşi de somnul odihnitor al dimineații. Petrecerea ținuse aproape toată noaptea. Azi o să se odihnească.

Vor pleca mâine, poate poimâine. De ce să se grăbească? Administratorii moşiilor ştiau ce trebuie să facă. Au fost angajați numai prin scrisori de recomandare şi probe de lucru în organizarea muncii, cinstea față de bunurile pe care le administrează şi multe alte criterii.

Curtea boierului George freamătă de viață. Se înmulțiseră hambarele, grajdurile. Fel de fel de anexe gospodăreşti se prăvăleau în şir pe coastă de la pădure şi până jos, la intrarea de la „Drumul Făgetului". Caterina este mândră de parcul castelului din Căpâlnaş, prin care se zbenguie iepuri, vulpi şi alte animale aproape domestice. El are în spatele castelului un parc natural, pădurea care se întinde pe sute de iugăre până la hotarul Făgetului. Despre animale, ce să mai vorbim? Săgetează peste cărări mai la tot pasul. Cristalul păraielor oglindeşte în fapt de seară ciutele, întregind mirificul tablou al codrului. Ele, ciutele, adăpându-se, sunt ținte sigure în fața vânătorului. El nu trăgea niciodată în ele când beau apă. Ar fi o crimă. Ca un cuțit împlântat fără de veste în spatele cuiva. Animalele trebuie doborâte în mişcare. Adevărata luptă pentru

Antoniu Mocioni de Foen. marele Maestru al Vânătorilor Regale

vânătorul care se respectă. Curtea castelului este alta acum. Şi administratorul este altul. L-a adus pe Ionică Lincu de la ei, din Foen. Băiat cu oarecare carte. Isteţ, autoritar, bun organizator. Om însurat, aşezat la casa lui. L-a ajutat de şi-a ridicat casa aici, pe „Rândul Scurt”, în apropiere de castel.

Un singur lucru mai avea de rezolvat, se gândi George, trebuia să se însoare. Taică-su i-o spusese de mai multe ori: „George, tradiția strămoşilor noştri a fost un adevărat cult, în binecuvântarea locurilor unde au trăit, pentru a lăsa în urmă urmaşi, pomi roditori în grădina lăsată de străbuni”. Da. Şi asta o va face cât de curând.

De pe Valea Cerneiului, cu umbrele serii în coarne, se întorc vitele de la păscut. În fiecare dimineață şi seară, acelaşi interminabil du-te-vino, învăluit în norii groşi de praf.

– Ionicăăă! Vino aici!

Ionică încheie discuția cu câțiva argați, apropiindu-se de poartă la chemarea lui George.

– Da, coane, ce doriți să-mi spuneți?

– Priveşte învolburarea aia de praf, prin care înoată vitele, obosite, după o zi de păscut. Ce părere ai?

– Să le facem o zăcătoare în pădure.

– Asta e, Ionică. Mâine iei câțiva oameni şi le îngrădiți un ocol pentru înnoptare, în „Doldora”, la „Poiana Mare”. Faceți colibe pentru văcari. Curățați izvorul care se scurge în Valea Cernei. Săpați şi o fântână. Firicelul acela de apă din izvor vara seacă cu totul.

– Aşa vom face, cucoane. Îngrăditurile porcilor le-am mutat ieri la „Pământ ăl Galben”! Este mult jir pe acolo. Una din stâne am pus-o la celălalt capăt al satului, aşa cum mi-ați spus, la poalele „Pietrarului”.

– Bine, Ionică. La moară mai aveți?

– Suntem aproape gata. Pietrele sunt fixate, ca şi podul şi coşurile pentru făină. Mâine trebuie să sosească mecanicul cu „Bibolul” de la Lugoj. Nu aveam curaua aia mare, lată, care pune pietrele în mişcare. Este un jidan curelar la Făget. Veniți şi

Dumneavoastră? Pentru cumpărarea curelei.

– Nu, Ionică. Vino acuma să-ți dau banii. Te descurci tu la negocieri. Până la urmă îi dai cât cere. Nu avem prin apropiere de unde lua asemenea curele. Fostul birt al lui Tică s-a închis de mult. Atunci, după aventura Zoiței cu Iosif la cabana de vânătoare. N-a mai putut suporta rușinea față de oameni. Pe Zoița a iertat-o domnul Tică. Și-au pierdut urma pe undeva prin Pustă, după cum zic unii. Localul l-au vândut fraților Blok, ca și pământul din țarină.

Zona din „Cisâg" este numită „La Gropanul lui Blok", acolo unde au fost înecați prizonierii turci, cum povestesc strămoșii. Tot așa se adună și acum oamenii la birt, dezbătând la un pahar încâlcitele legi ale lumii. Bunicii lor își depănau amintirile pomenind cu admirație numele lui Horea. Astăzi pe buzele tuturor înflorește numele Iancului, Crăișorul Munților. Nu prea cunosc ei țăranii, robi ai pământului, toate mașinațiunile vieții politice din Imperiu. Știu doar că revoluția a fost înfrântă, iar ei au rămas tot sub talpa nemeșească și austriacă. Auziseră despre meritele consilierului imperial din Pesta, Petru Mocioni, fratele boierului George. Știau despre Petru cum, alături de Iancu și de episcopul Șaguna, a fost în audiență la Împărat. Se auzise și despre reprimarea sângeroasă a revoluției, despre moartea generalilor și spânzurarea prefectului Ion Buteanu, secundul lui Iancu. Despre cei 40.000 de morți care au înroșit pământul principatului cu sângele lor. S-au cutremurat atâtea sate trecute prin foc și sabie.

Blocul, locuința lui Petru Mocioni din Piața Gisella, zâmbește din geamurile poleite de soarele amiezii. Chiriașii sunt mulțumiți de conu Petru. Se mândresc cu el. Este bine cotat pe scara ierarhică a vieții sociale și politice din Imperiu. Bucătăreasa Tilde este puțin alarmată. Ce repede se scurge timpul. Peste o oră prânzul trebuie să fie gata. Boierul este de o punctualitate cazonă, în toate treburile, inclusiv masa. Sandru și Geni au plecat cu meditatorul lor, Tase Marienescu din Lipova, pentru a se înscrie la școlile înalte,

aşa cum îi sfătuiseră Mama Caterina şi unchiul Petru. Sandru a intrat în primul an la Juridice, iar Geni în ultimul an la piarişti.

Sandru păşeşte, absent, furat de gânduri, privind trecătorii din piață. Tresare. La câțiva metri decupează cu privirea, dintr-un grup, silueta unei fete, cu părul parcă luat din aurul grânelor de vară. În auz îi picurară stropii muzicali ai unui râset parcă cunoscut. Fata se întoarse. Ooo! Nu. Păcat. Nu era Elena. Cu Elena se cunoscuse acum câteva zile. Aici, în piață. A rămas surprins când a văzut-o pe holul facultății. Voia să ajungă cu orice preț la ea. Din cauza înghesuielii a pierdut-o din vedere. Ceva îi spune, aşa, ca o premoniție, semn al destinului, că drumurile lor se vor mai întâlni.[37]

Boierul George este mai legat de moşie decât Ziky. Nu pare un om rău. A dat împrumuturi săracilor din hambarele lui. Pădurile sunt pline de porci şi vite. Dealurile, de oi. Îşi câştigă pâinea mulți oameni necăjiți angajați la curte. Cu „Urbariul" nu se prea împacă oamenii. Îndatoririle din urbariu sunt mult mai numeroase decât drepturile ce le de dețin. În urma revoluției s-a afişat peste tot ştergerea iobăgiei. Ai voie să pleci de pe o moşie pe alta. Zilele de robotă însă au rămas aceleaşi, ca şi renta feudală. Paşoptiştii au fost eliberați din închisori. Averile sechestrate au fost retrocedate. Lor, plugarilor scormonitori ai pământului, din care culeg şi adaugă tot mai multe nestemate Coroanei, ce le-a dat Împăratul? Promisiuni. Licăre de speranță, transformate în iluzii deşarte.

George se trezi mai de dimineață. Rămase pe gânduri. A avut un vis ciudat. O pată neagră se învârtea deasupra pădurii. Era un corb din ciocul căruia picura sânge. De o săptămână i se zbate ochiul stâng. – Necazul i-a venit spre seară, printr-o telegramă de la Foen. Fratele mai mic, Lucian, a fost omorât. Scapă plicul din mână, văzând pata sângerândă peste pădure. Sângera şi inima lui. Creierul îi era străpuns de săgețile întrebărilor: De ce? Unde? Cum s-a întâmplat? Lucian trebuia să-şi ridice inele de logodnă. Urma

să se căsătorească cu Simina, fata unui boier din Vârşeţ.

– Mitrulee! Înhamă repede caii. Plecăm la Căpâlnaş, porunci cocişului, care se afla prin apropiere.

Caterina îl aştepta, scuturată de plâns. Nu mult după sosirea lui veni Toni de la Bulci. Plecară în goană mare spre Foen.

Bătrânul castel îi primi cu eşarfe îndoliate la poartă, şi lacrimi în ochii tuturor. Mama Iuliana îi îmbrăţişă pe rând, cu glasul sec de atâta plâns, cu ochii adânciţi, storşi de durerea atâtor lacrimi. Simina peste câteva zile trebuia să îmbrace straiul de mireasă. Îşi ţinea mirele de mână, cu capul rezemat de dunga sicriului. Tatăl Ioan, ţintuit la pat în ultima vreme, îşi aştepta sfârşitul. Boala i se agravase la vestea morţii lui Lucian.

Lucian Mocioni de Foeni

– Cum s-a întâmplat, Mamă? o întrebă Caterina, cu glasul cutremurat de durere.

– Tatăl vostru, după cum vedeţi, este aproape gata de a pleca de printre noi. Simţindu-şi sfârşitul, a trimis după Lucian la Vârşeţ. Lucian şi Simina trebuiau să-şi ridice a doua zi inelele de logodnă de la giuvaergiu. Ieri noapte a fost mare furtună. Simina l-a rugat să aştepte până dimineaţă. Nu a ascultat-o. S-a temut că nu va mai prinde pe taică-su în viaţă. În pădure, tâlharii i-au barat drumul cu lemne. Până ce vizitiul a tras lemnele din cale, un tâlhar s-a urcat pe furiş în trăsură şi l-a împuşcat în inimă.[38]

Convoiul funerar se întinde pe o lungime de peste un kilometru. Doisprezece cai la două trăsuri cu afet duc sicriul, flancat de opt husari, cu coifuri şi suliţe. În fruntea convoiului, douăzeci şi doi de preoţi, şi un episcop, îl conduc pe ultimul drum

pe acela care peste câteva zile trebuia să se prezinte în fața altarului şi a lui Dumnezeu ca mire. Spre Dumnezeu merge şi acum, pentru totdeauna. În urma sicriului, Andrei o duce pe Simina de braț, îmbrăcată mireasă. Atât de mult l-a iubit, încât l-ar urma şi dincolo de moarte, în lumea aceea a veşniciei, indiferent cum ar fi acolo.

După două zile, vlăguit de boală şi de inimă rea, s-a stins şi bătrânul Ioan Mocioni de Foen, craca groasă în arborele vieții Mocioneştilor, care a înmugurit optsprezece ramuri. Destinul nu le-a vrut pe toate. Au mai rămas doar şase. Pe patul morții, s-a simțit vinovat de moartea lui Lucian. Îşi reproşa faptul că îl chemase să vină acasă. A plecat apoi să-şi caute fiul printre stelele cerului pentru a-i cere iertare.

Timpul îşi rostogoli zilele, vălurind ca apele bătrânului Mureş. Când line, bucuroase de viață, când tumultuoase sub dezlănțuirea puhoaielor. George îndeplinise dorința tatălui, lăsându-se purtat de valul cald al dragostei pentru aleasa inimii lui – Elena. Asta dorise de la el Ioan Mocioni înainte de a muri, acum câțiva ani: „Să înmugurească lăstarii urmaşilor în marea coroană a familiei, preluând şi transmițând peste veacuri tradiția urmaşilor din Moscopole."

La 19 ani, frumoasa Elena, fata boierului Somogyi, umplu de strălucire curtea şi împrejurimile castelului din Birchiş. Îl amuza şi acum stângăcia nepotului Sandru, când a dansat cu Elena, mătuşa lui, atunci, la nuntă. Erau aproape de aceeaşi vârstă. El îşi aminti cum se cunoscuseră în Piața Giselle. Cum o pierduse din ochi pe holul facultății. În mod deosebit îşi aminti de acea premoniție care îi spusese că drumurile lor se vor întâlni. Pe Elena a amuzat-o timiditatea lui, văzându-l atât de suprins de a o găsi soția unchiului său.

O porniră cu căruța în trapul mărunt al cailor spre țarină. „Ely",

aşa o desmierda, Ely, avea o fire romantică. Îi plăcea să-şi petrecuă timpul în mijlocul naturii: prin poienile pădurii, printre grânele țarinei. Îi plăceau amurgurile cu discul soarelui scăpătând după dealuri şi turme venind spre stâne în cântec de talăngi.

– Geo, mergem să vedem secerătorii? Cristalul glasului bătu la fel de cald la portița mereu deschisă a inimii lui.

– Da, draga mea. Acolo mergem. Îi accepta orice îi cerea. La cei 36 de ani ai lui, o simțea câteodată ca pe un copil, mereu pus pe şotii. Intrară printre „mările" întinse ale grânelor, ondulând sub adierile vântului până la brâul de sălcii al Mureşului. Țarina era punctată din loc în loc de focul macilor şi albastrul florilor de cicioare.

– Geo, vreau să culeg nişte maci. (Poți refuza dorința transmisă şi prin albastrul ochilor ei, crâmpeie ale cerului de vară?) – Pentru tine vreau să-i culeg.

– Mie-mi ajung ăştia doi pe care îi porți tot timpul cu tine. Îi înconjoară cu degetul arătător conturul buzelor. Spre a fi mai convingător, îi sărută petalele de mac ale gurii.[39]

– Mitrulee! Opreşte. O ajută să coboare, îndreptându-se spre marginea lanului. Părul ei se confunda cu aurul grâului, căzând în vălurele printre spice ori de câte ori se apleca să rupă firele de mac. Secerătorii i-au observat. Se îndreaptă de spate. Îşi şterg frunțile de sudoare. Îi salută cu pălăriile în mâini, unii, alții nu-i salută. Cine ştie, poate nu îi văd. Sau nu vor să îi vadă. Coasele au melodia lor când se ascut cu lama întoarsă în sus, scânteind reflexe solare pe deasupra spicelor. Jos, când retează paiele în brazdă, au altă melodie. Şuierătoare, înfundată printre smocurile de iarbă şi flori. Femeile pologesc[40] făcând snopii. Copiii pun legăturile. Bărbații care nu cosesc leagă şi adună snopii în cruci, aliniate de-a lungul holdelor.

– Geoo! toată marea asta aurie face parte din moşia noastră?

– Da, Leni. De dincolo de fântâna aceea, care se numeşte „Fântâna lui Turcu", şi până aici, în „Balta Bisericii", acum aproape

o sută de ani se întindea satul Jeieni. Dincolo, unde vezi a doua fântână, „Fântâna de după sat”, a fost vatra satului Pircis. Din aceste două cătune s-a format Birchişul nostru de azi.

– Mulțimea asta de oameni, Geo, cum munceşte pământul?

– Aşa cum se obişnuieşte peste tot. Leguile din urbariu trebuie respectate. Sătenii execută câte trei zile de robotă pentru renta feudală pe care o datorăm Curții Imperiale. Cei săraci, care nu au pământ, primesc suprafețele cerute sub forma dijmei. Trei părți nouă şi una lor, din recolta obținută.

Trăsura străbate lunca spre sat. Copiii şi bătrânii mână vitele spre case pentru adăpare şi odihnă. Unele trebuie mulse, altele îşi alăptează vițeii. La marginea satului, cei mai harnici au început să-şi ridice stogurile de grâu pentru treierat, pe aria din timp amenajată. Se rade iarba pe locul unde va fi stogul, pentru a se aduna boabele căzute din snopi. La mijlocul ariei este coliba acoperită cu paie. Aici se depozitează sacii cu uium şi plata muncitorilor.

Andrei, în drum spre Căpâlnaş, s-a oprit la Birchiş să-l vadă pe George. Coroana îl însărcinase cu înalta funcție de comisar şef districtual pentru Banat.

La masa încărcată cu bunătăți vânătoreşti şi vin roşu de Tokay, discuțiile se înnoadă, alunecând ca de obicei iarăşi spre sfera politicului.

– Măi mânzule! Tu mai citeşti ziarele? Ştii ce mai este prin lume sau ai rămas la coada vacilor?

– Iar vrei să mă cerți, ca pe vremea copilăriei? Ce să caut eu în politică? Nu ajunge că Petru e consilier imperial şi deputat în Comitatul Caraş-Torontal? Tu, mare comisar al Coroanei şi viitor deputat al Lugojului poate, cumnatul Dobran, avocat al Curții din Viena...

– Nu, George. Nu ajunge. Noi am jurat să ne punem săbiile în slujba Coroanei, ca Stat Român de sine stătător, şi nu în subordinea

ungurilor. Iancu în Apuseni a avut şi mai are încă oameni care îl ascultă. Autorităţile nu mai intervin ca înainte, ci rar şi cu mare grijă. De-abia s-au potolit vâlvătăile revoluţiei.

– Nu înţeleg un lucru, Andrei! Acum, nu demult, Împăratul a vizitat Ardealul, discutând cu atâţia reprezentanţi ai vieţii politice, printre care şi cu Popa Balint, episcopul Şaguna, Axente Sever. Au avut multe idei comune. Iancu a fost aşteptat peste tot în drumul său: la Brad, Hălmagiu, Vidra, Dealul Coseviţei, unde i s-a făcut primirea. Iancu, nicăieri. A fost sigur Măria Sa că-l va găsi pe Muntele Găina. Nu l-a găsit nici acolo. De ce n-a venit Crăişorul Munţilor la întâlnire? De data asta Împăratul îl caută pe el.[41]

– A răspuns Măriei sale cu aceeaşi monedă, îi zise Andrei. Acum câţiva ani, Petru şi Iancu au aşteptat din iarnă până în primăvara la Viena, bătând în repetate rânduri la uşa Prinţului Schwartzenberg. Au aşteptat atâta deoarece prinţul nu i-a putut primi. A fost bolnav. Oare aşa să fi fost? Iancu s-a răzbunat, urmărindu-l ca o umbră pe tot drumul parcurs, fără să i se arate. Se temea Măria Sa când trecea pe sub poala codrilor. Ca un ghimpe îi stătea Iancu în coaste. La Câmpeni, când a venit în sfârşit să-l întâmpine, era prea târziu. Generalul Grüne, după ce a ferecat toate uşile, pentru securitatea Împăratului, i-a răspuns lui Iancu: „De acum la Măria Sa nu mai intră nici Dumnezeu!” Împăratul îi avea ca invitaţi atunci pe Balint şi pe Axente Sever. Ei constituiau, de fapt, un scut diplomatic de ostatici, dacă ar fi fost atacat de Iancu, cu moţii lui. Nici Iancu nu l-a mai căutat şi nu l-a mai văzut de atunci niciodată. George, am fost chemat de Coroană prin ministrul de stat Schmerling, oferindu-mi-se înalta funcţie de guvernator al Transilvaniei Autonome. Ştii ce i-am răspuns ministrului de stat? „De ce nu oferiţi această funcţie pentru un Banat Autonom?” Am refuzat oferta, cum a refuzat şi Petru titlul de baron. El, Petru, a replicat Împăratului mai direct: „Sire, mi-ar fi ruşine să ies în lume cu un asemenea titlu.” De atunci, Franz Iosef şi-a întors faţa de la noi, îndreptând-o către reprezentanţii

nemeşilor. Trebuie să atragem de partea noastră cât mai mulți oameni pentru organizarea Congresului Național al Tuturor Românilor din Imperiu. Țările române îşi pregătesc independența. Le vom urma şi noi, punând bazele unui Partid Național Român. Vom consolida lupta de supraviețuire națională. Cuvântul nostru din Dietă trebuie răspândit şi la Pesta şi în inima Imperiului editând un nou ziar.[42]

Pădurea îşi arunca umbrele serii peste castel. Timpul se scurse pe neaşteptate, în cadența febrilă a frazelor, luminate de vise. Lupte, dorințe, idealuri.

În arcul de timp peste care s-au scurs mai multe generații, în casa Ardelenilor de pe Ulița cu Pârâul a răsărit un nou lăstar, care va purta numele de Iacob, în amintirea strămoşului său.

Iacob porni pe uliță fluierând. Fecior în toată firea. Mustața îi înnegrise de mult sub nas. Înalt, spătos, cu trăsături energice ale feței. Dacă îi priveai atent ochii pătrunzători, iuțeala la mânie, vorba-i blândă alternând cu frânturi de tunete, când se supăra, jurai că-i reîncarnarea străbunului Ion.

Curtea castelului forfotea de mulțimea argaților. Întrebând în stânga, în dreapta, îl găsi pe Ionică, administratorul.

– Bună ziua, domnule Ionică.

– Bună, Iacobe, care-i necazul?

– Cine merge astăzi în pădure? Dumneata sau gornicul[43] ?

– Gornicul. Îl găseşti spre amiază, sus, în pădurea „Cucului".

La câțiva paşi de intrarea în castel, boierul cu Elena se îndreptau spre trăsura care îi aştepta

– Să trăiți, Măria Ta.

– Să trăieşti, feciorule. Ia stai puțin. George îl privi gânditor cu mare atenție. Nu eşti tu băiatul lui Pavel Ardelean?

– Ba da, Măria Ta. Elena schiță un zâmbet ironic cu ochii spre George.

– Să nu-mi mai zici „Măria Ta”. Spune-mi cum vrei: Boierule, domnul George, dar nu „Măria Ta”...

– Am înțeles, Măria...

– Măi... iarăşi? Ce-am spus mai înainte. Elena chicoti aplecată puțin pe brațul lui George.

– Am greşit, boierule... din obişnuință... Nu greşise deloc, nici nu-l intimidase boierul, dar nu ştia cum să tragă de timp rămânând în fața acestei făpturi dumnezeieşti: Elena. Niciodată nu o văzuse aşa de aproape. Doamne, câtă frumusețe! Dacă ar fi o țărancă de-a lui, cu două sate s-ar bate pentru ea. I s-a părut oare, sau era adevărat? Albastrul din ochii cucoanei l-a învăluit într-o clipă în ceva cald, atrăgător. Parcă i-a incendiat privirea, sufletul. Ce se întâmplase? Se treziseră în el pornirile străbunicului Ion despre care Taică-su îi povestise atâtea.

– Pe tine nu te atrage pădurea, ca pe străbunul tău haiduc din cetele lui Cucu?

– Ba da. Tot aşa mă atrage, boierule. Chiar azi o să iau drumul codrului. De aceea venii la curte, ca să vă anunț. – George îl sfredeli cu privirea. Elena deveni atentă. – Ne trebuie un car de lemne. A vorbit Tata cu Domnul Ionică.

Elena zâmbi iarăşi ironic, trimițându-i parcă aceeaşi privire învăluitoare. George zâmbi şi el uşor, gândind în sinea lui: „Al dracului băiatul ăsta, îmi place.”

– Cum te cheamă?

– Iacob.

– Măi, Iacobe! Nu te faci haiduc, ca moşul tău Ion?

– Nu, boierule, de ce să mă fac? Pe mine nu m-a bătut nimeni, făcându-mă de ruşine în fața satului.

– Aşa e, măi băiatule. Îmi placi. Când ai vreun necaz, să mă cauți la curte.

– Vă caut, boierule, dar mai bine ar fi să nu am necazuri.

„Îi merge mintea băiatului. Ăştia sunt ca cremenea. De-i atingi prea tare, scapără scântei”, se gândi George, urcându-se cu Elena în trăsură.

Carul înainta încet pe drumul bătătorit al dealului. Iacob mergea înaintea boilor. Dacă ar fi fost cu caii, era de mult ajuns în pădure. Tovarul ce-l punea pe boi însă, caii nu-l puteau duce. Nici brazda aşa adâncă, trasă pe holdă din zori până în seara, cu caii nu o putea face. Cu lemnul ce-l va duce acasă, vrea să închidă înspre grădină ocolul, legând printr-un şopru grajdul de cotarcă, coteţe şi cocini. Privirea îi aluneca spre vale. Ce frumos se vede satul! Casele sub năframele roşii ale acoperişurilor sub umbrele de verdeaţă ale pomilor. Turnul bisericii ca un străjer în strai alb anunţă melodic amiaza. Evadă de pe deal, revenind acolo unde era mai înainte. Sub goruni. Jucând „Ardeleana de doi". Cu Ana, drăguţa lui din Căpâlnaş. Îi simţea parcă parfumul de busuioc al sânului. Fraga gurii. Privirea ochilor ei căprui, topindu-se de drag în ochii lui.

Iacob văzu gorunul gros, cu ramurile uscate spre vârf. În el stăteau de veghe pândarii căpitanului Cucu când supraveghea împrejurimile. Dincolo de vale este „Părăul Viezurimii", unde îşi aveau o parte din haiduci bordeiele. Cei conduşi de moşul său Ion. Aici, spre dreapta, cum treci „Strâmtoarea", urci la „Bisericuţă". Acolo se întâlneau toate cetele când aveau de pus ceva la cale. De printre pomi, cu puşca în spate şi traista pe umeri, cu pălăria-i mare verde, pleoştită pe o parte, decorată cu aceeaşi pană de gaiţă, se apropia încet, puţin clătinându-se, domnul gornic. „Al meu eşti, domnule", gândi bucuros Iacob, pipăind uiaga de răchie din straiţă.

Opt septembrie. Sânta Marie Mică. Tradiţionala „Rugă" în grădina bisericii. După obiceiul străbun, s-a împrejmuit iarăşi vatra „Rugii" cu ramuri verzi de carpen. Musafirii şi mai ales invitaţii, rude şi prieteni din satele învecinate şi mai de departe, au început să vină. Cu o zi mai înainte unii, alţii în dimineaţa sărbătorii. Mesele îmbelşugate te atrag ispititor. Sarmalele aşteaptă în straiele frunzelor de varză sau ale viţei de vie. Din tăvile aburinde, hoarele

decapitate, cu pieptul rumen în sos de vin, te cheamă, ca şi torturile în ie de unt, ornamentate cu zmeură sau jumătăţi de cireşe. Peste atâtea nestemate gastronomice tronează formaţiuni de sticle în care prunii şi viile şi-au scurs darnice licoarea. Asemenea bunătăţi nu se găsesc pe toate mesele. Fiecare o sărbătoreşte după posibilităţile sale. Naşul „Rugii" este în mare vervă. De aici, de la el, va pleca alaiul, servind pe cei veniţi cu băuturi şi prăjituri. Nu vor lipsi jocurile, „Învârtite", „Ardelene", „De doi", desfăşurate în ocolul lui.

Biserica este arhiplină. Musafirii îngroaşă rândurile credincioşilor. După terminarea slujbei, părintele invocă aspectul de linişte şi armonie sub care trebuie să se desfăşoară petrecerea, cu atât mai mult cu cât ea are loc în grădina bisericii. Această sărbătoare, aminteşte părintele, s-a regăsit în mod deosebit şi în rugăciunile noastre de astăzi către Dumnezeu, pentru recoltele ţarinei şi curăţenia sufletelor noastre.

De pe podul ridicat lângă gard sub cupola verde a rudelor de carpen, muzicanţii locali, ajutaţi şi de alţi mesageri ai cântecului aduşi de prin apropiere, şi-au intrat în drepturi. Părintele, ca de obicei, are onoarea primului joc, în sutana preoţească, pe ritmurile unui joc lent şi destul de puţin, nu de regulă cât ţine melodia. Fata care începe cu părintele jocul „Rugii" este aceea care a câştigat întrecerea, depunând suma cea mai mare pentru fondul de organizare a petrecerii. Fetele şi feciorii se înlănţuie în vâltoarea jocului. Fiecare va juca la început cu fata „Cerută la joc" pentru un an, după obiceiul străvechi. Partenerii se schimbă între ei, atâta timp cât „Fata cerută" nu aşteaptă nejucată pe margine.

Iacob îşi soarbe din ochi partenera. Pe Ana din Căpâlnaş. Mai mult de un an merge aproape în fiecare duminică în satul ei. I-a căzut dragă de la târgul din Căpâlnaş, care se ţine în fiecare an în faţa castelului. Atunci, cum stăteau pe lângă o şatră, a văzut-o cum

şi-a scos o oglinjoară din sân, privindu-se pe furiş în ea. S-a apropiat şi a întrebat fără nici o introducere: „Cum te cheamă?” „Ana”, i-a răspuns. „Dar pe tine?” „Iacob”, a zis el. Asta a fost tot. Privirile lor s-au îmbrăţişat cu căldură. Ia întins „ciocul” cu „gombot”[44] . Nu l-a refuzat, doar că a roşit puţin de timiditate. Când a prins-o şovăind de mână, nu şi-a retras mâna. Nu l-a respins nici când a chemat-o, acolo, la joc, în vatra târgului, printre celelalte perechi din sat şi de pe alături.

Şi gândul Anei zboară tot acolo, la primul lor joc din târg. I-a simţit braţele înlănţuindu-i mijlocul într-un cerc de foc. I-a pus şi ea cu drag palmele pe umeri. I-a plăcut, dar ce o să zică lumea? Dar mai ales ce-o să zică el, Iacob, de o fată care joacă strâns la primul joc. Şi-a lăsat coatele pe pieptul lui, aşa, uşor, uşor, să nu se supere, păstrând o oarecare distanţă. Îi era teamă să nu creadă că nu-i place de el. Nu-i convenea nici ei felul ăsta distant de joc, dar ce putea să facă dacă se cereau aceste reguli ale bunei cuviinţe, cel puţin aşa, la început.

Pe margini, mame şi bunici îşi privesc cu drag odoarele, reînnodând peste ani amintirile tinereţii lor. Au intrat în joc şi cei mai vârstnici, de curând însuraţi. După „marşul” de la miezul nopţii, când vor merge la cină, ei, însuraţii, vor continua petrecerea până în zorii zilei.

După patru ani de la moartea lui Lucian, sufletul lui George sângeră din nou. Umbra morţii îndolie iarăşi castelul de sub pădure. Clopotele bisericilor din Birchiş, Bulci şi Căpâlnaş plânseră cu lacrimi sonore moartea fratelui mai mare al Mocioneştilor – Petru din Pesta. George, Toni şi Andrei luară în grabă drumul Pestei. Elena şi Caterina plecară spre Foen pentru a pregăti înmormântarea.

În Piaţa Gisella se transmitea cu uimire şi durere din gură în gură: „A fost omorât consilierul imperial Petru Mocioni.” Ziarul „Telegraful Român”, cu litere mari în chenar negru, anunţa odioasa

crimă. Când a citit Avram Iancu titlul articolului, s-au cutremurat codrii Apusenilor sub tunetul exclamării lui: „Încă un asasinat politic. A dispărut pumnul şi sabia naţiunii – Petru Mocioni.” – Chiriaşii din blocul lui Petru au rămas stupefiaţi de groaznica veste: „Cineva a sunat la uşă. Când Petru a deschis, portarul Pilati i-a implantat cuţitul în piept.” Ca bun scrimer, a lovit cu ciocul bastonului în capul portarului. A fost prea târziu. Ochii lui miopi, la cei 50 de ani, nu l-au ajutat să bareze la timp lovitura. Fraţii Mocioni privesc cu ochii înceţoşaţi de lacrimi faţa dăltuită în stâncă a lui Petru, peste care destinul trăsese masca morţii.

În sicriul metalic, Petru străbate pentru ultima dată drumul Pustei, privegheat de fraţii săi, spre mausoleul din Foen. Marelui luptător pentru organizarea autonomă a naţiunii române i-a fost frântă sabia în luptă de balaurul habsburgic. Condeiul cu tăişul căruia a semnat atâtea petiţii şi memorii înaintate de români Curţii Imperiale a fost redus la tăcere. Prin retragerea sa din serviciul Cocoanei, şi-a semnat condamnarea la moarte.

La „Birtul lui Blok” sătenii comentează ştirile. Aici îşi pot spun fără ocolişuri necazurile. Cercul în care se învârt este acelaşi: biserică, primărie, castel şi birt. După-amiază, pe mulţi îi găseşti pe băncile din faţa bisericii, în grupuri la marginea jocului dintre goruni, sau în faţa caselor.

Las birt, în fumul de duhan în care poţi scrijela cu brişca, limbile se dezleagă şi înţeapă. La o masă, Pavel Ardelean, cu încă vreo câţiva, ascultau vorbele colţoase ale lui Ciulea:

– Noi, opincarii, neam de plugari, amărâţi de când lumea, suntem talpoanea[45] pe care se reazemă Imperiul. Iobagii şi ţăranii liberi au purtat şi poartă jugul austro-ungar. Prin sudoarea noastră se adună renta feudală şi atâtea alte datorii cătrre Coroană. Progagea[46] din luncă, bunii şi străbunii noştri au umplut-o, seceraţi de boala şi foametea din 1817. Am ajuns să ne vindem şi numele pentru a o duce mai bine. Uite pe frate-miu. Nu-l mai cheamă Ciulea,

ci Biro. Numai aşa a putut intra în slujba la jandari. Dacă avem câțiva jandari de partea noastră este prea puțin.

– Măi Ciulea, îi întrerupse Pavel discursul. Te întreb ceva: Dacă eu aş deveni haiduc ca Moşu Ion, străbunicul meu, frate-tu ar trage în mine dacă ne-am încăiera undeva prin codru?

– Ştii bine că nu. Va anunța din timp despre atac, dacă o putea, iar de nu, la ordinul comandantului ar trage şi el aşa, aiurea. Nici ei, haiducii lui Cucu, nu au atins pe nici unul din plutonul de jandarmi când i-au dezarmat. Pe muieraticul acela de comandant Silaghi au vrut doar să-l iscopească.[47] Îți mai aduci aminte cum ne povesteau bătrânii?

– Ce sunt jandarmii până la urmă? continuă ideea Pavel. Nişte amărâte de slugi ale Imperiului ca şi noi. Jandarmii care se trag din români evită vărsarea de sânge. Ca şi cei unguri, repartizați prin sate, provin majoritatea din marea pătură a sărăcimii. Cum să ridice arma unul împotriva celuilalt? Adevărații vinovați, cum ne povestea într-o zi boierul George, sunt acolo, sus, în Dietă şi la Curtea Imperială. De acolo nu ne dă dezlegare să slujim Coroana ca stat independent din Ardeal şi Banat. Pentru această cauză a murit şi fratele boierului, Petru, consilier imperial în Dietă şi deputat în Comitatul Caraş-Torontal.

– Şi frate-său din Foen tot aşa a căzut, zise Ciulea. Răpus mişeleşte. Doi străbunici, ne-a povestit boierul, au căzut sub zidurile Timişoarei, cu sabia în slujba Coroanei împotriva cotropirii otomane. Moşia din Foen a câştigat-o tot cu sabia şi nu ştiu câte mii de florini. Acum... priviți răsplata Împăratului. Îi trimite pe rând în „Împărăția Morții". După înfrângerea Revoluției din '48, celor dornici de libertate li s-a dat ştreangul şi glonțul, închisorile şi ocnele de sare. La moşia din Foen, caii oştirii imperiale erau hrăniți cu stafide, iar ovăzul era amestecat cu vin. Toată averea lui Ion Mocioni, tatăl lui George, a fost confiscată. – De bunătate sufletească a dat tuturor averile înapoi, iertându-le pedepsele şi golind închisorile? Eu cred că de frică. A redat libertatea

revoluționarilor, dar celor 10.000 care au îngrăşat pământul cu sângele lor ce le-a dat? Acelaşi jug al înrobirii ca celor ale căror sate au fost trecute prin foc şi sabie.

Seara şi-a împăienjenit umbrele prin ungherele birtului, printre sticlele şi etajerele cu băuturi. Birtaşul, un băiețandru, nu de mult adus de domnul Blok, aprinde feştila lămpii de pe perete. Limbile de lumină patinează pe fețele oamenilor, proiectându-le pe pereți, imense umbre într-o continuă şi încâlcită mişcare, aşa cum este şi viața lor, încâlcită şi hăituită de nevoi.

Alarmă generală la curtea boierului. Toți privesc îngrijorați spre cucoana Elena. Pântecul ei dă semne că va rodi cât de curând. George a țâşnit ca o săgeată cu trăsura pe poartă spre Căpâlnaş, s-o ia pe Caterina pentru a merge împreună cu Elena la maternitatea din Lugoj.

Sunt gata de plecare. Merge şi Geni cu ei. Este în vacanță cu Sandru. Sandru este o altă fire. Tăcut, gânditor. Nu-i plac stările emotive, tensionale. A preferat să rămână la castelul din Căpâlnaş, va medita ca de obicei, prin poienile cosite ale parcului, despre sensurile lucrurilor şi ale vieții, cum, de fapt, stă bine oricărui doctor în ştiințe juridice.

Au ajuns cu bine la maternitatea din Lugoj. Caii răsuflă greu, obosiți. Poți rade spuma cu palma de pe ei, cu toate că au fost schimbați de două ori pe parcursul drumului. Chinuri, ca la orice „facere”. Priviri îngrijorate, stresate de nesiguranța a ceea ce va urma. Sudoare de teamă şi durere, gesturi precipitate, într-o continuă aşteptare. În sfârşit, mult aşteptatul scâncet. Scâncetul prin care îşi cere dreptul la viață, cel care a venit pe lume. Era o fetiță. George avu o tresărire acolo, undeva, într-un colț al sufletului. Boțul ăla mic şi roz de viață, pe care poți să-l bagi într-un buzunar, este sânge din sângele lui! Îi este drag. Cum să nu-i fie drag, numai că pe linia lui descendentă aici se frânge una din ramurile Mocioneştilor. Se trezise în el mândria neamului? Îi fu ruşine de

gândul acesta, mai ales când văzu fața asudată şi răvăşită a Elenei. Albastrul ochilor ei pătrunseră adânc în privirea lui, ca o întrebare. Îi ghicise oare zvâcnetul acela scurt sufletesc? Îi luă mâna între palme, pupându-i fruntea dogorind de febră. Când Ely îşi privi mai atentă odorul, se întristă. Dar nu aşa, oricum. O podidiră lacrimile. Izbucni în plâns.

– De ce plângi, Ely, o întrebă surprins George. Caterina îi mângâie părul răvăşit. Nedumerită.

– Ce facil Ely, plângi? Ce s-a întâmplat?

– De ce este aşa urâtă? Acesta este rodul dragostei noastre?

Izbucniră în râs, alături de doctor, şi Geni, care intraseră în salon. Moaşa îi explică:

– Doamna Elena, toți copiii se nasc aşa. În câteva zile va fi altul. N-ai să-l mai cunoşti. Cum o trecem în registrul noilor născuți?

– Livia, răspunse Elena, ştergându-şi ochii de lacrimi. Numele erau stabilite înainte de naştere. Dacă era băiat, i-ar fi pus numele Ion.

O porniră spre casă. Nu se mai grăbeau. În trapul mărunt al cailor, arcurile trăsurii balansau, îmbiind la somn, la sânul cald al Mamei, noul membru al familiei – Livia.

La castelul de sub poalele codrului, lumea îşi petrece. A venit Tony, de la Bulci, cu Iosefina şi fiul lor, Zeno. Caterina din Căpâlnaş, cu amândoi fiii, Geny şi Sandru. Mihai, soțul Caterinei, n-a venit. Nu a ajuns de pe drumurile care îi împart la fel viața între Tokay şi Căpâlnaş.

Livia, din pătuțul ei, raza de soare a castelului, este înconjurată de verişori, unchi şi mătuşi. Mâine vor veni Andrei cu Laura din Foen. Numai Ana nu poate veni deocamdată. Este reținut soțul ei cu treburile de serviciu de la Viena. S-au aşezat cu toții la masă în salonul spațios de la parter. Ciocnesc pahare cu vin roşu de Tokay, în cinstea fericiților părinți şi a fiicei lor. Doica, o femeie între

două vârste din Făget, a venit cu scrisori de recomandare, prin care fostul stăpân îi lăuda calitățile profesionale. De câteva zile și-a luat postul în primire.

Boierul George a deschis noi lucrări pe raza comunei. A arendat câteva iugăre de pământ, pentru construirea unei fabrici de spirt la capătul „Rândului Scurt” spre Făget. Lucrările sunt începute de o societate comercială pe acțiuni. Printre acționarii de bază se numără şi câțiva din comună: inginerul Rozvelt Sfanda, Lupşa, alături de comercianții Blok şi David. Peste câteva luni lucrarea va fi gata. În jurul fabricii este şi pământuil destinat cerealelor pentru spirt. Inginerul şi maistrul constructor şi-au completat echipa de lucru cu oameni din sat.

În partea cealaltă a satului de la „Ulița Mare” mai jos, pe lângă vale, se lucrează la montrarea traverselor pentru trenulețul care va lega pădurea de Gara Săvârşin. Lemnele se vor tăia de pe versanții pădurilor din Livezi în zona denumită „Strâmtoare”. Cine doreşte, poate lucra aici la tăiatul lemnului, reînnodând una din cele mai vechi meserii ale locului, meseria de stânjenar. Ştrecul[48], cu liniile pentru vagonete, va străbate comuna pe partea dinspre luncă a drumului. Lângă vale aşteaptă începerea lucrărilor un şopron lung plin de vagonete. Deocamdată, vagonetele vor fi trase de cai, până vor aduce locomotiva. Cine doreşte şi are cal, se poate angaja la această lucrare, care va dura mai mulți ani de zile. Oamenii vor primi pe timpul angajării alimente şi ovăz pentru cai.

Birchişul nu-şi dezminte denumirea de orăşel câmpenesc privilegiat. Este „centru de plasă”, cu mai multe localități în subordine. Tot aici funcționează pretura şi un birou de jurişti subordonat Tribunalului din Lugoj. Unul din avocați este chiar băiatul preotului Marcu. Celălalt băiat al părintelui, peste un an va termina doctoratul. Tot aici în satul lui va veni, la noul dispensar medical nu demult ridicat.

Au trecut mai bine de zece ani de când Iacob s-a cunoscut cu Ana la acel joc din târgul Căpâlnaşului, târg care le-a unit pentru totdeauna cărările vieţii. În primul an de căsătorie, Ana i-a dăruit o fetiţă, pe Lena. Un an mai târziu, pe Sofia. Sunt căţăraţi acuma cu toţii în car pe grămada de cânepă. Merg la Mureş, să o fixeze pentru murat. Este o zi caldă, de august. De aceea sunt atâtea care în drum spre Mureş. Lumea este bine dispusă. Mai întâi, pentru că îşi pregăteşte materia pirmă. Sulurile de pânză care se vor ţese la iarnă. Se mai bucură pentru că vor face baie pe săturate, evitând pentru câteva ore suflul ăsta de foc al zilelor de vară. Dacă cei mari sunt atât de atraşi de undele răcoritoare, ce să zică ei, copiii. Sofia şi Lena sunt în al nouălea cer.

– Tati, mai treci Mureşul să ne aduci prune ca şi anul trecut?

– Nu mai trece, le răspunse Mama Dulca. Aşa-i ziceau fetele de mici, „Mama Dulca”. Prin casă, Iacob o dezmiardă Anuca. Ele, fetele, dorind să-şi copieze tatăl, n-au putut pronunţa corect cuvântul. L-au stâlcit în Dulca. De atunci, aşa îi zice toată lumea. Mama Dulca.

– V-am luat prune de acasă, îşi continuă Ana ideea. Vreţi să se înece Tatăl vostru? Nu ştiţi ce a păţit acum un an, când tot după prune s-a dus?

Inima Anei aproape a încetat atunci să mai bată. Lui Iacob îi plăcea să-şi laude curajul de bun înotător. În ziua aceea era gata-gata să se înece. Când a pornit de pe malul celălalt înot, voia să arate că înoată aproape în linie dreaptă. Deodată, pe la mijlocul apei, s-a afundat pentru o clipă. A apărut la suprafaţă, dar a fost tras de curent la vale. Ea a strigat oamenilor, moartă de spaimă: „Săriţi, oameni buni, se îneacă Iacob!” Oamenii au râs. El mai făcuse glume de astea, înotând de mai multe ori pe sub apă. Acum ce se întâmplase? Îl prinsese un cârcel de picior. Altul mai slab de puteri ar fi fost tras la fundul apei. Panica era din ce în ce mai mare, deoarece se îndrepta fără voie spre locul unde a fost cândva moara

de apă. În acel loc, Mureşul a mai înghiţit câţiva înotători buni de-a lungul anilor.

Prundul este plin de care şi de căruţe. Un adevărat furnicar de bărbaţi, femei şi copii. Unii descarcă snopii mari de cânepă, alţii îi trag în apă până deasupra brâului pentru murat. Iacob s-a dus cu boii la umbră în hăţişul de sălcii, unde îi leagă, cosindu-le iarbă verde. Ana îşi sumecă poalele până deasupra genunchilor şi spăcelul până la subsuoară. Oricum, tot se va uda. De aceea a luat schimburi pentru toţi. Fetele şi-au luat sumniţe vechi de acasă, pe care le-au purtat acum câţiva ani. Au rămas scurte. Sunt bune pentru scalda de aici. A sosit şi Iacob. Cămaşa a dezbrăcat-o de pe el încă de pe drum. Pălăria de paie a aruncat-o în car. Izmenele le-a sumecat mult peste genunchi.

– Ano! Eu iau salcina[49] de cânepă. Tu îmi aduci parul şi maiul. Aşa. Acum treci la vale şi ţine de salcină până bat parul. La a treia salcină mai bat un par, apoi punem piatra.

– Tu pui cu lopata, iar eu aduc cu trocul de la mal, îi propuse Ana.

– Nu. Tu speli hainele alea pe care le-ai adus de acasă. Aici mă descurc eu. După ce termin ce am adus acum, mă ajuţi să aducem alte salcini. Şi tot aşa, până terminăm.

Sofia şi Lena se bălăcesc în apa călduţă de la marginea prundişului.

Iacob loveşte parii cu maiul. Sunetele maiului preluate de undele apei se izbesc de malul opus în ecouri muzicale. Ana îşi bate rufele pe scăunelul pus în apă. ţinând isonul ecourilor muzicale, ca un imn înălţat cânepii, din care iarna se vor ţese kilometri de pânză pentru îmbrăcăminte.

Iacob filozofează despre scurgerea timpului. Primele fire albe i-au nins tâmplele. De câţiva ani o cam luase razna cu băutura. Şi ce dacă? gândeşte înviorat, sorbind din uiaga ascunsă după piciorul

patului. O viață are omul, şi aia trebuie trăită. Nu bea de unul singur. Bea cu vecinul de alături şi din când în când cu cei doi veri Ardelean din „Ulița Mare”. La unul din ei i-a vândut două lanțe de pământ. Îl cam trăsese în piept văruțul cu prețul. La un pahar, după ce se ameţise bine, văruţul i-a pus mâna pe umăr zicându-i: „Măi vere, mai lasă din preț, mă! Fata ta, Sofia, o să fie nora mea. Aşa că nu poți zice că îți înstrăinezi pământul!” Cu capul aiurit, i l-a vândut pe un preț de nimica. A doua zi când s-a trezit i-a părut rău. Era prea târziu. Tot aşa a făcut şi cu alții, vânzându-şi holdele din țarină. Dintr-un om înstărit al satului, a ajuns aproape un sărăntoc. Cu vorbele astea îl toacă la cap Dulca toată ziua, plângând. – „Minte de muiere proastă”, se gândi bâjbâind cu mâna piciorul mesei după uiaga de răchie. A vândut pământul din țarină tot? Da, l-a vândut. Şi ce-i cu asta? I-a rămas grădina casei, cu un lanț[50]. Îi ajunge pentru el şi Dulca. Pe Lena a dat-o noră la Cubin, mai la deal de casa lor. Sofia este cerută de unul din Bacamezău. Copil sărac, slugă la un bogătan. Ce-i dacă-i sărac? O să muncească, ridicându-se din nevoi la casa lor. El a muncit o viață întreagă, îi ajunge. Acum s-a angajat la primărie. Mătură birourile şi bate duba în fiecare uliță când trebuie anunțate ordinele date de domnul primar. Cu banii de la primărie şi cu grădina, pentru el şi Dulca, le va ajunge, slavă Domnului.

– Iacobeee... îl trezi Dulca din gânduri. Iară bei. Trăznească-o Dumnezeu de băutură. Umpli capul şi-o iei brambura[51] prin sat, bătând la toate uşile. Dacă bei tot aşa, o să te țâpe[52] dracului de la primărie. Te-ai prostit rău de tot, acum la bătrânețe.

– Taci, nu fi proastă, Dulco! Cu mine o vei duce de acum încolo ca boierul George cu cocoana Elena. Nu ți-au crăpat destul palmele de atâta lucru? Lena a plecat la casa ei. În curând va pleca şi Sofia. De acum vom avea doar grija noastră.

– Ți-am mai spus o dată că pe Sofia nu o dăm noră. Cum te lasă sufletul ăla de câine să dai şi pe a doua fată de lângă tine? Pe lângă că este departe, se huluie[53] casa pe el de sărac ce este. Slugă de

când era mic la bogații satului. Cei bătrâni, părinții tăi, te-ar blestema acolo jos, în mormânt.

Pumnul lui Iacob lovi puternic în masă. Un blid de pământ se făcu țăndări, căzând peste vatra proaspăt spoită cu lut. Al doilea blid se sparse de uşă. Lovitura o țintise pe ea. Noroc că ieşise din timp. Îi cunoştea toanele diavoleşti la beție. De câte ori nu mai pățise aşa, plecând la părinții ei din Căpâlnaş, sau ascunzându-se la verişoara din „Ulița Mare”... Şi acum ar pleca pentru câteva zile. Dar cum să plece? Poimâine vin cuscrii din Becamezău s-o pețească pe Sofia. Are atâtea de făcut în casă şi pe afară. Trebuie să spoiască vatra din casa cealaltă. Să văruie. Să măture cu Sofia drumul şi ocolul. Să spargă nuci pentru plăcintă. Sofia mai are de cusut o mânecă pentru spăcel[54]. Iacob până la amiaz este la primărie. De acolo, sau vine beat sau se împrinde pe la birt. Dacă pleacă Sofia din ocolul ei, şi ea o să plece. Nu aşa cum a plecat până acuma, ci pentru totdeauna.

În coliba din inima pădurii Petru şi Ilie s-au trezit. Focul din vatră şi-a retras flăcările, cu mult înainte de a se crăpa de ziuă. Cărbunii doar mai licăresc, scânteieri amenice, înconjurați de câteva pietre care îi mențin în acea luminoasă piramidă. Fulguie cu frunze de aramă, secerate de bruma toamnei târzii. Porcii grohăie în ocolul îngrădit alături, cerându-şi plecarea hoinară după jirul ruginiu căzut cu dărnicie din coroanele stejarilor.

– Cum a fost, Petre, ieri, în pețit? Aseară când am venit din sat dormeai. Nu te-am mai trezit. Îi frumoasă fata? Cum o cheamă?

– Sofia, măi Ilie. Dacă-i frumoasă? Tare frumoasă. Ca o zână din poveştile pe care ți le povestesc eu uneori seara.

Petru era înzestrat cu darul de povestitor. Ştia o grămadă de poveşti de la bătrânii satului şi de la câțiva copii şcoliți care vin în vacanțe aducând cu ei cărți de basme şi povestiri. El nu ştie carte. A fost sărăc şi este sărac. Cu cine să învețe aici, în pădure? Avea în schimb darul de a memora şi a transmite convingător cele auzite.

– Şi cum a rămas? Te duci tu la ea în Birchiş, sau vine ea la tine în Bacamezău?

– Aici este necazul, Ilie. Mama ei a plâns tot timpul. Nu se poate despărţi de Sofia. Mai are o fată pe care a dat-o noră. Au fost de acord, şi mă primesc cu drag, însă ca ginerele acolo, la ei. Tatăl ei nu a zis nimic. Am înţeles aşa, mai pe departe, că mi-ar da pe Sofia de acasă, dacă ar fi numai după el.

Dădură drumul la porci. După ce trecură o colină, se aşezară pe marginea unui pârâiaş, cu izvorul undeva prin apropiere.

– Zici că îi frumoasă Sofia... Dar ei îi place de tine?

– Când m-a chemat în grădină să-mi dea pere dintr-un păr tomnatic, golit de frunze, dar încă cu pere în ramuri, am prins-o de mână. După ce am privit-o în ochii căprui şi i-am mângâiat câţiva cârlionţi ieşiţi de sub năframă, am întrebat-o: „Sofia, tu îmi eşti tare dragă. Ţie îţi place de mine?” S-a roşit la obraji. A privit în jos ruşinoasă şi mi-a răspuns: „Da, îmi place!” Am prins-o în braţe. După ce am ţucat-o, o întrebai: „Vrei să fii nevasta mea?” „Da”, mi-a răspuns. „Dar vini tu aici, la noi. Sora mea mai mare Lena, s-a dus la casa ei. Ai văzut cum ne privea mama cu lacrimile picurându-i pe obraji? Am întrebat-o la ureche dacă îi place de tine. Mi-a răspuns că îi place. Mi se rupe sufletul de mila ei. Cum să rămână săraca singură la bătrâneţe? Din două fete pe care cu greu le-a crescut, să nu aibă cine îi da o cană de apă la bătrâneţe, când se va stinge căzând la pat?” – Am pupat locul unei lacrimi – după ce i-am şters-o de pe obraz. „Nu plânge, Sofico”, i-am spus. O să ne înţelegem noi şi cu părinţii. Vom sta şi la voi, vom sta şi la noi. Să fie mulţumiţi în amândouă părţile. Şi eu am un frate mai mare în Bata. Acasă sunt numai cu Tata. El, Tata, merge pe 80 de ani. Ar fi încă în putere. Păcat că are o mână beteşugită de vreo câţiva ani. Mamă nu mai am, Sofico. A intrat pentru totdeauna în lăcaşul ei aproape de casă. În progagea de la capătul ulicioarei. Avem viaţa înainte, Sofico. Cu ajutorul lui Dumnezeu, vom ieşi din necazuri şi nevoi.”

Soarele toamnei, încă darnic, acum spre amiază, clipeşte din raze în ochii poienelor. Pârâiaşul, prin clipocitul undelor, duce mesajul izvorului. Cu pârâiaşul merg şi frunzele, cu licăre de jar, în ultima călătorie. Porcii s-au îndepărtat mult în desişurile pădurii. În farmecul povestirii lui Petru, şi timpul parcă s-a oprit în loc să asculte şi să lege două destine pe cărarea vieții.

– Mergem, Ilie?

– Da. Hai să mergem. Ajungând turma, ne-om desface straița să mâncăm.

În balta de pe cale, un cerb şi o căprioară sorb din apa de cleştar, adunată din undele pârâiaşului. Se opriră privindu-i cum se adapă. Îi cunoşteau de mult timp. Umblau mereu împreună. Nu se speriau de ei. S-au întâlnit de atâtea ori. Erau cu toții doar locuitorii paşnici ai „Măreței Împărăției", Pădurea.

Iacob, ca în fiecare dimineață, o porni spre primărie. Azi are mai mult de lucru. Trebuie să bată iarăşi duba în fiecare uliță, în ştiințând oamenii despre hotărârile primăriei. Aşa îi spusese de ieri Arsene Sandru, primarul. Cnezul, cum i se zicea primarului pe vremea străbunicilor lui. Îmbrăcat în burcă[55] verde, lungă până aproape de gurguiul opincilor, cusută cu frunzişoare de ață neagră pe la buzunare, piept şi mâneci. Păşea cu demnitate, pe mijlocul drumului. Făcea doar parte din slujbaşii primăriei. Prin gura lui se transmiteau atâtea ştiri în sat şi mai departe. Nu se plânge de nimic. Simbria-i simbrie[56], fără multă sudoare. Acasă are tot ce-i trebuie. Povestea cu Sofia însă îl neliniştește. Este îndrăgostită de Petru. Dulca nu vrea să o dea din casă. Tatăl lui Petru pe zi ce trece e tot mai bolnav. De câteva zile a auzit că i s-a tras beteşugul de la mână şi la un picior. Sofia trebuie să meargă acolo, la Petru acasă. Când vor avea copii, vor veni cu toții pe la el şi Dulca! Îi vor primi cu drag.

Intră în primărie. Mai întâi deschise larg ferestrele. Trase apă de la fântână. Udă pe jos. Mătură birourile şi pe afară, după care

şterse praful. În sfârşit, îşi trase sufletul puţin, răsucindu-şi o ţigară groasă, dintr-un colţ de ziar găsit pe masă. Se aşeză pe scaunul primarului. Trase adânc fumul în piept, slobozindu-l afară prin ferestrele deschise. Stătea la masa primarului! Şi el putea fi primar, se gândi. Tot patru clase are ca şi el. Citeşte cu poftă când îi cade un ziar în mână. Comentează ştirile vremii cu multă pasiune, duminică, în faţa bisericii, la birt, sau sub gorunul unde cei tineri joacă în sărbători. Ar fi vrut aşa de mult să fie primar. Acum câţiva ani a fost propus de unii, dar refuzat de alţii. Cei care l-au refuzat au motivat vinderea pământului pentru băutură. Nu-i nimic. E bine şi aşa. Munca lui nu e grea. Tot timpul are ocazia de a vorbi cu oamenii din sat. Cunoaşte toate ştirile. De fapt, doar el le transmite şi celorlalţi, când bate duba. Un primar poartă atâta răspundere pentru viaţa satului. Dacă n-a putut sta el la masa asta, ccine ştie... Poate unul din nepoţii sau strănepoţii lui va avea norocul să stea în fruntea satului, îndeplinindu-i peste vreme una din marile dorinţe pe care destinul i-a refuzat-o. Pe uşă intră primarul. Grăbit, ca de obicei, cu ţigara asprinsă în colţul gurii.

– Noroc, Iacobe! Gata treaba?

– Gata, măi Arsene. Când eu am terminat treaba, tu te întorci pe partea cealaltă în pat lângă nevastă-ta. Îşi dădură mâna, erau doar prieteni. Crescuseră împreună. Când erau în compania celor mai mari, boierul, pretorul, notarul, i se adresa cu „domnule primar”. Era normal, aşa i se adresa toată lumea.

– Iacobe! Uite aici hârtia cu ceea ce trebuie să anunţi! Bate mai mult duba aia, ca să audă toţi, şi cei care stau mai departe de „Drumul Mare”. Iacobe! Fii atent. Fără răchie până găţi satul. Cazi dracului peste dubă şi o spargi. O să beleşti câinele tău ca să faci altă faţă de dubă.

– Am înţeles, domnule primar. Să trăiţi, îl saluta Iacob cu palma la căciulă, pocnindu-şi călcâiele opincilor ca la armată. Glume din astea făceau, bineînţeles, când erau numai singuri în birou.

O porni spre „Rândul cel Scurt”. Când va ajunge la „Ulița Mare”, este acasă. Spre amiază va reveni iarăşi la primărie. Poate mai trebuie să ducă vreo corespondență prin sat de la primărie, pretură sau postul de jandarmi. Bețele băteau duba agățată de gât cum bate toaca la biserică, numai că ea, duba, avea alt ritm, altă melodie. Capete de oameni, femei, copii, apăreau ca la comandă peste garduri. Unii ieşeau în fața porții, alții veneau mai aproape. Îl înconjurau uneori.

Clopotele cheamă lumea la rugăciune. De pe ulițe şi „Drumul Mare”, în grupuri sau de unul singur, credincioşii se adună la casa lui Dumnezeu – biserica. Preotul Dimitrie Marcu îşi începe slujba. Timbrul lui vocal transmite reflexe melodice de tenor, pe sub bolta înaltă. Reflexe în care se simte evlavia şi acuratețea sufletească. Părul nins de vreme, pasul domul, încetinit de ani, nu i-au luat nimic din pasiunea închinată sfântului lăcaş de peste patruzeci de ani. Înainte de a trece şi el, ca oricare muritor de rând, se bucură că a zidit cât a putut credința în sufletele enoriaşilor. Se bucură în mod deosebit de cei doi lăstari, sădiți şi cultivați în grădina vieții lui – copiii. Liviu şi-a luat doctoratul în ştiințe juridice. A revenit în satul natal ca avocat la biroul juridic aparținând Judecătoriei din Lugoj. Cântă alături de cantori în strana din stânga. În celelalte strană se aşază, ori de câte pri vine la biserică, Romul, al doilea copil al părintelui Marcu. Nu demult a fost promovat doctor în medicină universală. Va reveni şi el în sat, pentru a îngriji de sănătatea oamenilor.

În biserică îşi făcu apariția boierul George, cu nepoții Eugen şi Alexandru, urmat de Toni din Bulci, cu fiu-său, Zeno. În biserica femeilor, din spate, înaintează, prin culoarul făcut de celelalte femei, cucoana Elena, cu Livia, care astăzi împlineşte opt ani. Alături păşesc cumnatele Elenei, Caterina din Căpâlnaş, şi Iosefina din Bulci. Trăsurile îi aşteaptă afară. După slujbă vor merge la castel, pentru a sărbători ziua de naştere a Liviei.

Din altar un cantor aduce două tablouri împărăteşti înrămate. Unul reprezintă Răstignirea Domnului Iisus Hristos, iar cealaltă pe Fecioara Maria cu Pruncul. După slujba de sfinţire, anunţă părintele, ele, tablourile, îşi vor avea locul pe stâlpii dinspre altar în biserica femeilor. Cea mai mare surpriză a zilei de duminică urmează de acum încolo. Părintele chemă patru oameni din apropiere. Intrară în altar. De aici apărură în curând cu două candelabre mari şi frumoase. Puţini oameni din sat mai văzuseră aşa ceva. Sub suporturile aurite ale grupurilor de lumânări, profile lunguieţe de cristal, o adevărată dantelărie de ciucuri, reflectă flăcările lumânărilor în zeci de scânteieri.

– Iubiţi credincioşi: Aceste minunate candelabre, care sunt de talia bisericilor mult mai bogate ca a noastră, au fost donate de Doamna Elena şi Domnul George Mocioni de Foen, cu ocazia zilei de naştere a fiicei domniilor lor, Livia, care astăzi împlineşte opt ani. Îi dorim la mulţi ani, cum dorim şi părinţilor ei viaţă lungă, cu credinţă nestrămutată în Dumnezeu. – Corul bisericii din pod intonează tradiţionalul „Mulţi ani trăiuască”. – Vă mai anunţ, continuă părintele, în special pe cei care nu au fost acum trei săptămâni la biserică, despre încă o donaţie făcut comunei de către distinsa familie Mocioni: Este vorba despre două iugăre de pământ, pentru cimitirul din capătul satului înspre Căpâlnaş. Acest pământ, iubiţi credincioşi, a fost donat şi pentru sufletele morţilor din familia domniilor lor: Ioan şi Iuliana din Foen, precum şi pentru Petru şi Lucian, răpuşi de mâini criminale, unul în Pesta, celălalt în Vârşeţ.

Lumea se îndreptată spre case, comentând cele văzute şi auzite. Cei mai mulţi, care nu ştiu, întreabă nedumeriţi: De ce i-or fi omorât oare pe fraţii boierului? Cei care mai ştiu câte ceva încearcă să le răspundă simplu: Au fost ucişi fiindcă au avut duşmani la Curtea Imperială şi în rândul nemeşilor.

Fraţii Mocioni, cu soţiile şi copiii, se urcară în cele trei trăsuri, îndreptându-se spre castel, pentru a sărbători ziua de naştere a

Liviei. Ei, cei trei frați, locuind atât de aproape unii de alții, își sărbătoresc de fiecare dată împreună zilele onomastice, ca și alte sărbători.

Trăsurile se îndreaptă în trapul mărunt al cailor spre castel. Trecătorii îi salută cu respect. Mulți cunosc rolul pe care îl joacă pe arena politică a Imperiului. Cunosc din auzite. Cei care mai știu câte ceva carte și le cade când și când câte un ziar în mână, comentează știrile cu cei din jur. Unde nu prea înțeleg ei, cum vine vorba, mai întreabă în dreapta, în stânga, până descurcă cât de cât încâlcitele fire din politica vremii. Știu despre Țările Române că și-au câștigat independența, după Războiul din 1877. Unii cunosc motivul pentru care au fost uciși frații Mocioni. Multora le-a explicat părintele Marcu de ce s-a retras Petru din funcțiile pe care le-a avut. Ceea ce nu înțeleg deocamdată oamenii este politica pașilor mărunți, noua strategie de luptă a fraților Mocioni, prin reintegrarea lor în viața politică. Andrei este membru în Consiliul Iiperial, reprezentând Banatul și Crișana. Și-a argumentat cu tărie punctul de vedere privind organizarea Monarhiei, pe principiul egalității de drept național, politic, confesional și cultural. Anton din Bulci a candidat în circumscripția din Șiria, ca deputat în Camera Ungară. În prezent, este președintele Clubului Parlamentar al Naționalităților. George a ieșit învingător, cu mare diferență de voturi, în campania electorală, devenind deputat de Moravița.

La Conferința Națională a Intelectualilor de la Timișoara[57], un nou lăstar al familiei Mocioneștilor – Alexandru Mocioni – se lansează pe arena politică a vremii, la insistențele unchiului său Andrei. Este ales președinte al Comitetului Central al Partidul Național Român pentru Banat și Crișana. Când au apărut în sala Conferinței membrii familiei Mocioni, Antoniu, George, Alexandru, Zeno, Eugen și Victor, însoțiți de Victor Babeș și C. Rădulescu, asistența i-a primit cu îndelungate urale: „Trăiască... Să trăiască...”

Maghiarii au căutat mult timp să câştige de partea lor familia Mocioni. Iată nedumerirea unui grof exprimată odată la una din întrunirile lor: „Nu înțelegem de ce aceste vlăstare nobile, având latifundii, fiind încuscriți cu unii dintre noi, respectați pentru cultura lor, se luptă pentru cultura țăranilor români. Le-am dat fetele noastre, care au trecut la cultul lor ortodox, funcții înalte, de la cele din Principat până la Curtea Imperială. Se sbat atâta pentru dreptatea între naționalități, şcoli în limba română, independență față de Biserica Sârbească, în loc să se alăture clasei sociale căreia aparțin ca alte familii istorice române... Fortăreața Mocionismului din Lugoj, cea mai puternică Fortăreață a Naționalismului Român, unde s-a câştigat marea birzuință națională în alegerile din 1869, trebuie spartă, cu orice preț şi cu orice mijloace...”[58]

Duba lui Iacob răsuna iarăşi în capătul uliței: Bum, bum, bum: „Vă aducem la cunoştință...” Bum, bum, subliniază Iacob cu bățul pe dubă. „Cine vrea să lucre la stânjeni în pădure şi să care lemne pe ştrec la gară cu vagonul, care are cai, să vină la primărie să se înscrie.” Bum, bum, bum. „Se ține târg la Săvârşin, joia care vine. Cine are marvă[59] de vânzare să-şi facă carce pe ele, la primărie.”

Cu încă câteva bum-bumuri, Iacob îşi încheie ştirile, pornind spre ulița următoare. Este supărat, tăcut, cu ochii umbriți de o adâncă tristețe. A rămas singur, Sofia a plecat la casa ei în Bacamezău, măritându-se cu Petru. El a ajutat-o să plece. Mamă-sa nu era acasă. Când s-a întors şi a văzut casa goală, lada de zestre fără țoale, a început să zbiere şi să plângă. Şi-a luat ce şi-a luat din casa ei şi a plecat la Căpâlnaş. El trebuie să mulgă vaca, s-o mâne la văcar, să dea la porci şi la găini, să-şi facă de mâncare, când îşi mai făcea. În ultimul timp, se hrăneşte cu mâncare rece. I-a rămas doar o palmă de loc, pentru legume. A fost de două ori după Dulca să o îmbuneze. Numai în genunchi nu i s-a pus în fața pentru a o aduce acasă. Nici nu a vrut să audă, mai ales după ce a aflat că a mai vândut din grădină. „Din ce o să trăieşti, măi amărâtule, după

ce o să te țâpe de la primărie?” l-a întrebat suspinând, cu lacrimi în ochi, Dulca.

La Bacamezău, Sofia a găsit o casă săracă. – La marginea satului, Lângă cimitir, în vârful dealului. Pereții casei parcă stau să cadă. Se clatină când se urcă pe scară în pod. Nu-i pasă. Ea nu cu casa s-a măritat. Pătruț îi este drag. Sunt tineri. Vor munci pământul la cei bogați în parte şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, şi-or face şi ei rostul lor. Socru-su s-a dus, săracul, Dumnezeu să-l ierte. Ologise de tot, nu se mai ridica din pat.

Seara s-a lăsat pe nesimțite. O boare călduță de primăvara adia peste vale, înfiorând prin foşnete coroanele celor trei nuci din grădină aproape de ocol. „Aceşti nuci, i-a zis într-o zi Petru, i-a sădit Tata, dându-le numele copiilor lui, adică al nostru: Petru, Pavel şi Lusandra.”

Petru a aprins focul din vatră, cu aşchii uscate de tei, ca să lumineze în casă până cinează. Lampa se odihneşte în cui de o vreme. Nu mai are petrol. Limbile focului ling jucăuşe pereții. Frânturi de lumini joacă şi pe fețele lor, pe oale şi pe blidele de pământ de pe masă. Este atâta sărăcie în casa lor... Ei cum să observe? În suflete trăiesc o altă lume: Adevărata împărăție a vieții, marea dragoste care i-a unit pentru totdeauna. Stau întinşi pe pat gândind aceleaşi lucruri despre viață. Departe, pe vale, câțiva câini se îngână între ei. Luna s-a oprit în părul din ulicioară, privind indiscretă pe geamurile mici.

– Pătruț, mai poveşteşte-mi despre viața din pădure. Nu vă era frică de lupi?

– Eu cu Ilie ne cunoşteam cu pădurea de când eram mici. – Să ne fie frică de lupi? La început ne-a fost frică, dar ne-am obişnuit. Aveam trei câini mari şi atât de răi, încât țineau piept cu lupii. Îi ajutam şi noi cu bâtele. Aveam mai demult un câine, Haiduc. Aşa îl chema. Trântea singur fiara la pământ. Odată, când s-a îndepărtat prea mult în pădure, lupii şireți l-au atras, l-au înconjurat, sfâşiindu-

l până la urmă. Ne-a durut tare mult pierderea lui! L-am îngropat acolo unde a fost omorât. Sub un gorun bătrân. I-am pus şi o cruce. Două crengi de mesteacăn, scurtate şi legate cu fâşii din scoarță de tei. Mult timp după aceea ceilalți doi câini miroseau movila de pământ de câte ori treceam pe acolo. Se aşezau pe labele din spate privind pământul parcă în aşteptarea bunului lor prieteni care plecase dintre ei. De lupi ne mai apăra şi focul pe care îl făceam în fața colibei. Seara, când aprindeam lemnele, clădite în formă de căciulă, până după miezul nopții în ocolul porcilor şi împrejur se vedea ca ziua.

– Pătruț, mi-ai spus atâtea poveşti cu zâne şi feți-frumoşi. Nu de ele vreau să te întreb. Pe Mama Pădurii sau alte duhuri rele, le-ați văzut vreodată?

– Da. L-am văzut amândoi pe Necuratul într-o noapte. Era trecut de miezul nopții. Se pornise o furtună de vară. Dar nu ca oricare alta. Vijelia măcina coroanele pomilor. Crăci groase erau rupte şi aruncate la pământ. Bubuiturile fulgerelor şi ale trăsnetelor parcă despicau bolta cerului. Un trăsnet a cutremurat coliba. În apropiere un gorun căzu spintecat de săgeata cu foc. În cădere doborî la pământ doi pomi mai tineri. După ce furtuna s-a îndepărtat în pădure, am adormit. Să fi fost trecut ceva de miezul nopții, când ne-am trezit în acelaşi timp. Ştii cine era lângă foc? Ăla cu coarne. Necuratul. Rânjea către noi cu un cărbune aprins în palmă. Ne-am făcut cruce înspăimântați. S-a auzit un tropot de copite prin spatele colibei. Diavolul dispăruse. Câinii scânceau, lângă colțul ocolului. N-au lătrat nici măcar o singură dată. Porcii grohăiau neliniştiți. Lumea din sat a râs de noi. Ziceau că am visat. Cum se poate să visăm amândoi acelaşi vis, în acelaşi timp? După ce a dispărut „Bată-l crucea", i-am zis lui Ilie:

– Măi Ilie, ăsta a fost Dracul.

– Da Petre, trebuie să mergem şi noi pe la biserică. Duminica ce vine mergi tu. Cealaltă merg eu.

Sofia respira adânc, adormise. Petru îi trase pătura mai sus spre umeri. Se întoarse spre ea, înlănțuind-o ca de obicei cu brațul peste piept. Pe vale, câțiva cocoşi măsurau timpul care se scurgea. Luna s-a desprins de mult din părul din colțul casei, alunecând spre salcâmii cimitirului din colțul ulicioarei.

Sfârşitul secolului al XIX-lea şi-a lăsat iarăşi amprenta sărăciei în viața multor oameni de pe Valea Mureşului. După cum consemnează preoții în voluminoasa Carte a Bisericii, Mureşul şi-a dezlănțuit cu aceeaşi mânie apele în luna mai, distrugând, ca de atâtea ori, tot ce a găsit în cale. Neîncrezători, în iunie unii şi-au încercat norocul semănând porumbul în mâlul depus peste vechea arătură. Spre toamnă, imagine de basm. Porumbul se ridicase de trei metri, etalându-şi ştiuletele de peste 30 cm. Marea majoritate a sătenilor, care au avut răbdarea de a ara din nou pământul spre a-l semăna, a trăit o mare deziluzie. Luna octombrie şi-a aruncat de timpuriu lințoliul alb al brumei peste țarină. Semănăturile puse mai târziu au fost distruse.

Prima zi de Paşti a adus un semn prevestitor de rele. S-a cutremurat pământul! Atât de tare, încât s-au mişcat icoanele de pe pereți în biserică. Câțiva de pe scaune au alunecat în față, cu tendința de a cădea. Cei din picioare au simțit amețeli, clătinându-se. Patru ani în continuare a bătut seceta.

Notarul Rambonski, ca şi fratele său, şeful poştei, prosperau, rotunjindu-şi averile. Au cumpărat pământ şi alte bunuri de la cei care îşi terminaseră ultimele resurse de supraviețuire. Boierul a împrumutat oamenii, ca de atâtea ori, dar şi resursele lui se înjumătățiseră! Seceta şi-a înfipt colții de fiară şi în animale. De pe fânețele pârjolite nu mai aveai ce cosi. Pe dealuri, ca şi pe luncă, în toiul verii atârnau zdrențele gălbui în locul frumoaselor straie de verdeață de altădată. Animalele costelive când intrai în grajd te priveau cu ochii mari, umezi, în aşteptarea brațului de nutreț. Să le vândă? Dar cine să le cumpere? Nu pentru că erau slabe, ci

pentru că tentaculele secetei cuprinsese o mare parte din țară. În iarna lui 1904, mulți şi-au descoperit şoproanele cu acoperişul din paie, pentru supraviețuirea animalelor muribunde. Movilele de pământ se înmulțeau zilnic în cimitirul animalelor din vârful dealului. Era o imagine de coşmar. Hoiturile erau puse în cocii şi care. Pe deal, umbrele animalelor care au mai rămas în viață, încăpățânându-se să mai apuce primăvara.

Iacob bate duba, înştiințând oamenii să sape mai adânc gropile animalelor, pentru că le descoperă şi le trag afară câinii. Dealurile erau pline de oase. Câinii se ospătau din belşug. „Măcar să nu rabde şi ei", gândi în sinea lui Iacob, privindu-şi gurghiul opincilor roase şi pleoştite de atâta umblet. Şi el merge în aceeaşi căruță a sărăciei cu ceilalți din sat. Cu toate nevoile şi necazurile prin care trec, în ochi îi joacă de câteva zile o bucurie lăuntrică. De câteva zile s-a întors acasă Dulca. S-a luminat toată casa de când a venit ea. Cât a stat singur, ocolul, toată lumea, ca şi sufletul lui, erau ca un pustiu fără margini. Când s-a deschis acum câteva zile uşa, şi a apărut Dulca în prag, parcă răsărise soarele. A sărit de la masă răsturnând cana cu apă. A îmbrățişat-o acolo în prag şi a sărutat-o cu acelaşi foc din tinerețe, care nu se stinsese încă.

– Hooo! Bolândule, ce faci? Nu ştii că țucatul în prag este semn de despărțire?

Au povestit până noaptea târziu. S-a jurat cu mâna pe inimă că va da dracului băutura. Pentru totdeauna.

– Audă-te Dumnezeu, Iacobe! Aşa să fie. Să ne înțelegem împreună câte zile vom mai avea de trăit. Şi pe mine mă omoară singurătatea. Am trăit atâția ani împreună. De ce să ne despărțim acum, la bătrânețe? Sofia şi Petru ce mai fac? Mergem duminică pe la ei? Mi-e aşa de dor de Sofia...

Viața este menită a-şi alterna în cursul ei bucuriile şi necazurile... Cu câțiva ani în urmă, Livia l-a cunoscut pe contele

Bethleem. Dragostea, după cum se spune, la prima vedere. El, contele, devenise „Făt-Frumos” al viselor ei. Pe locuința cu etaje din Pesta, nunta şi-a pus amprenta de muzică şi veselie. Buna dispoziție a continuat de-a lungul anilor. Acum, aceeaşi impunătoare clădire poartă umbrele unei adânci dureri. George, tatăl ei, s-a stins din viață la 63 de ani, în urma unei grele şi îndelungate suferințe. Pe la castelul din Birchiş ei sunt doar în trecere. Aici s-a mutat unchiul Alexandru. Are nevoie de multă linişte pentru creațiile sale muzicale. Se mândreşte cu ele. Este atât de cunoscut în cele mai mari cercuri muzicale. La audițiile muzicale organizate cu fratele său Eugen, şi el un bun pianist, la casa din Pesta, a participat însuşi Franz Liszt, cu alți maeştri ai vremii.[60] „Pensée fugitives” în două serii şi şase părți pentru pian, ca şi „Marş funebru”, le-a dedicat mamei sale.[61] A mai publicat caiete cu compoziții închinate fratelui său Eugen. Verişoarei Georgiana şi sorei ei Livia le-a scris „Fire lirice de album” pentru pian.

Mama Elena a părăsit mult timp castelul, însoțindu-l pe George pentru tratament la cei mai renumiți doctori din Pesta şi Viena. La început, când primele semne ale bolii, tusea seacă a plămânului bolnav, l-au alarmat, George l-a consultat mai întâi pe doctorul Romul, fiul părintelui Marcu. El, doctorul, i-a scris o rețetă pentru medicamente. Pe multe din ele le-a găsit la farmacia improvizată a surorii din Căpâlnaş. Ce nu a găsit la ea a cumpărat de la Lugoj şi Timişoara. Toate au fost în zadar. Boala s-a a gravat, tusea devenind tot mai intensivă. Oasele feței se pronunțau scheletic pe fața galbenă ca de ceară. „Să faci plimbări prin aerul curat al pădurilor”, i-au indicat medicii. De câte ori nu făcuse asemenea plimbări. Pădurea, proprietatea lui, era doar în spatele castelului. Livia îşi aminteşte cum l-a însoțit ultima dată pe Valea Bocşei, într-un amurg.

După ce obosise, s-au aşezat pe trunchiul unui copac dezrădăcinat de vânturi. De pe buza acelei coline au privit iazul din vale, unde se adăpau ciutele pădurii. Livia povesteşte:

– Tată, i-a zis atunci, cum poate un vânător să omoare aceste ființe nevinovate, adevărate podoabe ale pădurilor noastre?

– După cum mă întrebi, mi-a răspuns zâmbind, în felul lui ironic, ar trebui să nu mai tăiem nici porcul de Crăciun, nici mielul de Paşti.

– Asta-i altceva, i-am zis. Priveşte cum şi-au înmuiat botişorul în oglinda apei, potolindu-şi setea după arşița zilei. Ai putea solbozi acum asupra lor glonțul ucigaş?

– Nu, draga mea. Vânătoarea îşi are legile ei scrise şi nescrise, ale sufletului fiecăruia. Este o laşitate să tragi acum asupra lor. Arma lor de apărare este fuga. Numai atunci un vânător adevărat, care se respectă, ar trebui să tragă asupra lor.

– S-a făcut răcoare, Tată. Hai să mergem.

– Mai stăm puțin, Livia – mi-a răspuns, cu privirea fixată pe grupul căprioarelor.

Dinspre „Poiana Doldora” se auzeau tălăngile oilor. Coborau spre stâna din vale. Peste câteva zile trebuia să plece cu Mama la Pesta, poate şi la Viena, pentru a căuta doctori specialişti, pentru mult sperata vindecare. N-am ştiut că a fost ultima noastră plimbare prin pădure, el urmând să lase totul plecând singur spre eternitate.

La Căpâlnaş, după câțiva ani de la moartea lui George, se stinge şi Caterina. Au plâns clopotele. S-au înfiorat de durerea brazii din frumosul parc. Au plâns şi oamenii din sat. Pentru ei, Caterina a fost un bun medic, atât al sufletelor, cât şi al trupurilor. Sufletele le-a tratat cu bănătatea firii ei. Trupurile le-a tămăduit cu medicamentele ce le păstra pentru ei. A plecat într-una din zile într-un sicriu metalic spre a se întâlni la mausoleul din Foen cu cei care plecaseră mai înainte în lumea veşnică a umbrelor. A părăsit pe neaşteptate satul de care se ataşase cu drag, aşa cum tot pe neaşteptate, cu mulți ani în urmă, venise aici în tinerețea ei. Se mai frânse o ramură din marele arbore genealogic al Mocioneştilor. Ea păstrase pentru istorie numele străbunilor, căsătorindu-se cu

Mihai Mocioni de Tokay, văr de gradul al doilea. A avut o presimțire, ca alți muritori, despre „plecarea din lumea asta”, cum se exprima ea. Castelul şi toată viața ei au fost luminate de Eugen şi Alexandru, rodul matern al dragostei, rațiunea trecerii prin viață. S-a mândrit cu ei. Amândoi s-au implicat în tumultuoasa politică a vremii: Independența Banatului şi Ardealului. Alipirea lor la Patria Mamă. Şi pe plan conjugal copiii ei au făcut partide bune. Eugen s-a căsătorit cu Tereza Horvath de Zolober, rang reprezentativ al nobilimii imperiale. Bucuria Caterinei s-a multiplicat o dată cu naşterea celor patru nepoți: Ecaterina, Petru, Alexandru şi Ionel. Şi Alexandru şi-a găsit, ceva mai târziu, perechea potrivită, chiar dacă a fost văduvă. Este una din verişoarele lui, Elena Mocioni de Foen, născută Samgy de Songyos. Nu marile latifundii pe care le-a adus Elena au încântat-o. Avere aveau şi ei destulă. Elena excela în inteligență şi simțul practic de administrare a bunurilor. Ceea ce o doare este faptul că Sandru şi Elena nu vor avea niciodată copii. Alexandru, fire ironică, deschisă, crea momente de amuzament pe socoteala lui. Odată, la o întrunire de familie, a afirmat în hazul tuturor:

– Creanga pe care o reprezint eu în arborele genealogic deformează simetria coroanei. Este goală, fără lăstari pe ea. Problema simetriei se poate rezolva. Craca lui frate-miu Geni are patru lăstare. Transplantăm două pe ramura mea şi mergem mai departe.

Aceste imagini, derulându-se pe ecranul gândurilor ei, ale cucoanei Caterina, au însoțit-o peste tot înainte de marea plecare.

Oamenii sunt încolțiți de sărăcie. Zilele de robota sau clacă, cum i se mai spune, trebuie făcute, conform urbariului. Cucoana Livia cu soțul ei stăteau mai mult pe la proprietățile din Pesta şi Viena. Cei care prosperau în continuare erau tot frații Rambonski. Ei, opincarii, ce puteau să facă? Să dea foc conacelor ca moldovenii în 1907, secerați apoi de plutoanele jandarmilor? Boierul George,

cât a trăit, ca şi Livia, de altfel, i-au ajutat când au avut de unde. Să prade din averile fraţilor Rambonski? Ăştia sunt daţi dracului. Ce să le ia? După răscoala moldovenilor din 1907, şi-au transformat bunurile în aur şi bani, depunându-le la bancă.

– Iacobe, de ce ai amuţit aşa?

Iacob îşi reveni din negura gândurilor privind împrejur, sculat parcă din somn. Erau pe Lunca Bacamezăului. Mergeau la Sofia, care născuse o fată alaltăieri dimineaţă.

– N-am amuţit, Dulco. Mă gândesc la câte necazuri se întâmplă pe lumea asta.

– Lasă necazurile acuma. Fii mândru că ai doi nepoţi, moşule... Pe Moise de la Lena şi pe fetiţa Sofiei. A zis că dacă va fi fată îi va pune numele Catinca.

Luară drumul peste deal pe la capătul satului. Trecură pârleazul pornind unul în spatele celuilalt pe poteca îngustă care trecea prin mijlocul viilor, punctate pe alocuri de nuci şi alţi pomi fructiferi. Printre coroanele pomilor apăru mai întâi casa Rucsandrei, apoi, după câţiva paşi, casa fetei lor, dată proaspăt cu var, acoperită cu trestie. Pe geamul dinspre ulicioară, Sofia i-a zărit. Cu câteva fire de păr ieşite de sub năframa albă, când a deschis uşa, cu braţele larg desfăcute, strigând: „Vine Mama”, părea un tablou de muzeu fixat în canatul uşii. A alergat în faţa porţii. Şi-a îmbrăţişat Mama rămasă fără grai. L-a îmbrăţişat apoi pe Iacob, care, cu aceeaşi încărcătură emoţională, o întrebă încet: „Ce mai face fata mea?” Se apropie şi Petru zâmbindu-le cu toată faţa, ca şi din ochii albaştri, luaţi parcă din înălţimea cerului de vară. Intrară în casă. Într-o albie cu pereţii înalţi, legată de grindă, coborâtă până la nivelul patului, dormea înfăşurată în scutece Catinca. Pe masă trona sticla de lapte şi o oală de lut cu un buchet de busuioc, care împrăştia prin casă un plăcut miros, amestecat cu aromele câmpului.

Dulca a privit-o cu multă dragoste. Era bucată ruptă din Sofia, pe care, la rândul ei, cu aceeaşi dragoste a zămislit-o în tinereţe.

S-a aplecat şi a pupat uşor, spre a nu o trezi, scutecul de pe piept, apoi i-a făcut semnul crucii peste frunte. După ce a privit-o mai îndeaaproape, şi-a desprins cerceii de aur din urechi punându-i pe perină lângă urechea nepoatei.

– Aceşti cercei mi-au fost oferiți de Mama mea. De acum îi va purta Catinca. Poate, la rândul ei, şi ea îi va dărui urmaşelor ei.

Castelul, luat parcă din filele ilustrate ale cărților de poveşti, priveşte trist şi însingurat, cu cele două turnuri, peste satul de la poalele dealului. Codrii seculari din spatele lui se înfioară, ca în fiecare seară de câțiva ani, de „Marea linişte" ce a luat locul tumultuoasei vieți a foştilor locatari. Unde sunt seratele de altădată, cu geamurile saloanelor larg deschise, cu acea explozie de viață, lumină şi muzică. În bibliotecă, seara îşi țese umbrele printre rafturile înalte de cărți care ornamentează pereții. Alexandru şi-a revenit în fotoliu din scurta ațipire, alternând între vis şi realitate. O tuse puternică îi teroriza iarăşi pieptul bolnav. Un plămân nu mai era funcțional de câțiva ani. Celălalt plămân îi mai prelungea cine ştie pentru cât timp zilele. Întinse mâna după clopoțel. Voia să cheme camerista pentru a aprinde lumânările candelabrului. Rămase cu mâna suspendată în aer, apoi o retrase. Se răzgândi. Prefera să rămână, aşa pe întuneric. Fragmente din viața i se derulară retrospectiv, succedându-se grăbite pe ecranul amintirilor. Tresări. Asemenea simptome obsedante de trecere prin viață au în general oamenii înaintea morții. Nu. Îşi îndepărtă repede acest gând. De ce să moară. El vrea să trăiască. A fost şi a rămas un luptător. Ce este viața? se întrebă. Un câmp de luptă căreia şi-a dăruit cei mai frumoşi ani din studenție. Odată, îşi aminteşte, era să fie aruncat pe fereastră de la etajul facultății juridice de câțiva studenți unguri datorită vederilor sale politice. Asasinarea unchilor Petru şi Lucian l-au îndârjit şi mai mult. Luptătorii în urma marilor bătălii au nevoie de puțină linişte. Liniştea lui aparentă însă este impusă de necruțătoarea boală care îi topeşte energia pe zi ce

trece. Aici, în singurătatea castelului lui George, poate medita la cele ce au fost... la cele ce vor veni... S-a însurat la 50 de ani. Nu a avut descendenți. Geni, Dumnezeu să-l odihnească, are cinci urmaşi. Îi sunt atât de dragi, ca şi când ar fi copiii lui... Un ciocănit discret în uşă îi rupse firul gândurilor. Era Anica, camerista.

– Boierule, stați pe întuneric. Pot să aprind candelabrul?

– Nu. Aprinde sfeşnicul acela cu două brațe. Scoase din sertar un caiet voluminos, cu coperțile îngălbenite de vreme. Aici îşi scria memoriile. Marea parte din ele prefigurau problemele ardente ale „Unității Naționale", cu care s-a confruntat încă din tinerețe ca preşedinte al Partidului Național Român pentru Banat şi Crişana. Deschise caietul la întâmplare, amintindu-şi stările sufleteşti trăite de-a lungul anilor... 1869, marea victorie electorală în circumscripția din Lugoj... Dizolvarea actului de alegere... Născociri duşmănoase pe seama lui şi a Partidului... 10-12 aprilie. O nouă alegere, o nouă victorie cu o majoritatea de 101 voturi... 1874, moartea Mamei Caterina la proprietatea din Budapesta. 1901, moartea fratelui Eugen, în mod suspect, pe neaşteptate, în convulsiunea unei tuse. Aici Alexandru închise caietul. Moartea lui Eugen i-a marcat puternic sufletul. A fost frământat tot timpul de creşterea şi educarea celor cinci nepoți. O nouă criză de tuse îi slei puterile, imprimând feței o culoare pământie. Îşi luă în grabă tabletele, retrăgându-se în dormitor. Când îşi reveni, se aşeză la pian, vechiul şi nedespărțitul lui prieten. Improviză, ca de obicei, diverse bucăți melodice, prin care îşi exprimă cu mult talent şi dăruire stările sufleteşti. La castelul din Căpâlnaş aveau două piane. Recepțiile organizate au devenit de atâtea ori adevărate concerte. Cumnata Tereza alătura farmecului fizic marele talent de interpretă a muzicii clasice, fermecând asistența.

Nu-i putea trece prin gând ca acum, când improviza aceste triste note muzicale, la Filarmonica din Praga se repeta, pentru a fi prezentată în spectacol, una dintree cele mai reuşite sonate ale

lui, închinată regretatului său frate Eugen. O ironie macabră a sorții a făcut ca peste câteva zile, când pe marea scenă din Praga se cânta mult îndrăgita sonată, sufletul lui de artist, iubitor a tot ceea ce este nobil şi frumos, să pornească spre lumea cea fără de întoarcere.

Anii s-au scurs în marea clepsidră a timpului. Primăvereile au înveşmântat la fel bătrânele păduri din spatele castelului, prin explozia mugurilor şi a florilor multicolore. Liliacul de lângă perete priveşte la fel de indiscret pe geamul dormitorului. Până şi caietul îngălbenit de vreme cu însemnări memoriale a rămas pe colțul biroului de la Căpâlnaş, sediu unde a lucruat atâția ani ca preşedinte al Partidului Național Român. Pe ultima filă a caietului, nepotul marelui dispărut, Ionel Mocioni, încheie povestea vieții furtunoase a unchiului Alexandru notând: 1 aprilie 1909. S-a stins din viață Alexandru Mocioni, de aceeaşi boală nevindecabilă a pieptului, aşa cum s-au stins George şi Eugen.

Însemnările se încheie cu profunde regrete, după care urmează semnătura lui Ionel Mocioni. Peste ani, în 1939, Ionel Mocioni, prefect al județului Caraş-Severin, îşi va căuta strămoşii în eternitate. Prin moartea lui s-a stins linia armalistă descendentă a bărbaților din familia Mocioni.

PARTEA A II-A

Avântul mişcărilor de eliberare naţională din Imperiu în urma celui de-al doilea război balcanic a nemulţumit şi îngrijorat Consiliul Imperial de la Viena. Trebuia căutat un motiv pentru zdrobirea Serbiei prin care se urmărea supunerea în continuare a popoarelor din Imperiu. Planurile expansioniste urmăreau înfeudarea ţărilor cuprinse între Marea Nordului şi Golful Persic. Pretextul de atacare a Serbiei s-a ivit în iunie 1914, când a fost asasinat la Sarajevo, în Bosnia, arhiducele moştenitor al tronului împreună cu soţia. În 15 iulie 1914, Austro-Ungaria cu Germania declarau război Serbiei, cerând şi României a se alătura. Regele Carol convoacă Consiliul Coroanei la Sinaia (21 iulie 1914). Cu toate că regele este de acord cu intrarea României în război alături de Puterile Centrale, majoritatea Consiliului este împotrivă. Regele Carol, monarh constituţional, se supune majorităţii. Moare la 27 septembrie 1914. Pe tron urcă nepotul său de frate Ferdinand.

Oamenii politici ai vremii: Nicolae Iorga, Barbu Delavrancea, Octavian Goga, N. Filipescu ş.a, au dus o politică de neutralitate, aşteptând momentul potrivit pentru intrarea României în război spre a-şi realizarea visul de veacuri, reîntregirea neamului. La 14 august se declară război Austro-Ungariei. Trupele române intră prin trecătorile Carpaţilor în Transilvania.

Mătasa verde a fânului proaspăt cosit îşi pierde încet-încet strălucirea, pălind sub căldura amiezii, în brazdele frumos aliniate, parcă trasate cu rigla. Sub pletoasa răchită, pe vechea buturugă, ca în fiecare an, Petru îşi bate coasa. Câteva berze patrulează prin marea de verdeaţă, arcuindu-şi gâturile şi repezindu-şi suliţele roşii ale ciocurilor spre pământ, după prada ce o vor duce puilor. O

ciocârlie, pe înalta scenă albastră a cerului, îşi fredonează melodia. Din sălcile apropiate, câțiva cuci se îngână între ei. Petru îşi aduse aminte. Feciorii şi fetele au obiceiul să întrebe cucul câți ani le dă până la însurătoare. Şi el, acum câțiva ani, din acest loc, a întrebart cucul după obiceiul locului: Cucule, porumbule! Câți ani îmi dai până îmi găsesc mireasa? Un cuc se pusese pe cântat uitând parcă de vreme. Altul se opri după ce îşi spuse doar de trei ori numele. Pe el îl luase de bun. Prezicerea cucului s-a adeverit. Nu trecură nici trei ani până se însurase cu Sofica. Bătrânii, cu povara anilor în spate şi în toiag, cu priviri pierdute în nostalgia vremilor care au trecut, întreabă cucul câți ani mai au de trăit. Unii se bucură atunci când frumoasa pasăre măiastră nu se mai opreşte din cântat.

Dinspre sat, pe cărarea care scurtează drumul peste holde, un punct alb mişcător se îndreaptă spre el. Fața lui Petru se luminează. O recunoscu. Era Sofica lui. O compara cu o icoană sfântă. De fapt, aşa şi era pentru sufletul lui. Se profila tot mai mult, în hainele ei de un alb strălucitor, contrastând cu mătasa verde a verii, cu marama înflorată legată la spate, cu coşul acela de nuiele descojite, ca o aură deasupra capului. Îi aducea ca în fiecare zi prânzul. A ajuns. Petru puse coasa de o parte. Oare ce se întâmplase. Sofica ofta cu obrajii picurați de lacrimi. Sări nedumerit în picioare.

– De ce plângi, Sofico? o întrebă cu glasul sugrumat de teamă, luându-i coşul de pe cap. S-a întâmplat ceva cu Catinca?

Sofia i se aruncă la piept, hohotind de plâns.

– Îi război, Pătruț! Ai ordin de chemare. Poimâine trebuie să fii la centrul de cătane din Lugoj.

Ca o apă ce-şi iese dintre maluri, se scurg valurile mulțimii pe drumul ce duce la gara Făget. Sunt oamenii satelor din apropiere în străbunele şi minunatele lor straie de culoare albă din cânepă. Pe alocuri, culoarea albă ce predomină mulțimea este punctată de culorile deschise ale altor veşminte, „țoalele domneşti" sau

„nemţeşti”, cum mai sunt denumite. Ele reprezintă pătura breslelor muncitoreşti, sau pe cea a intelectualilor. În căruţe sau pe jos, cu aceleaşi mari cufere, merg feciori, alături de bărbaţi cu trăsături mai dure, trecuţi de prima tinereţe. Au ochii umbriţi de necunoscutul spre care merg, conştienţi că pentru mulţi acest drum este fără de întoarcere. Pe peronul gării în câteva grupuri se cântă, plimbând câte o sticlă din mână în mână. Pentru ce cântă? Nici ei nu ştiu. Pentru a-şi face curaj? Sau pentru a-şi mai potoli durerea care i-a lovit aşa, din senin, prin despărţirea de cei dragi. Aşa cântau şi străbunii lor în anii de răzmeriţă şi bejenie, luând drumul codrului spre a înfrunta năpăstuirile vremii. La bucurii, ca şi la necazuri, sufletul românului s-a alimentat ca dintotdeauna de la izvorul tămăduitor al cântecului. Imensul tablou al gării, pictat cu suflete umane, contrasta din loc în loc, deviind de la cântec la lacrimi. Perechi, perechi, se îmbrăţişează cu cei dragi, de la care îşi iau rămas bun. Şuierul lung al locomotivei pătrunde în suflete, scrijelind ca un cuţit care taie în carne vie. Mărfarul se puse în mişcare. Încrengăturile de mâini şi batiste fluturânde, de pe peronul gării se estompau încetul cu încetul, o dată cu îndepărtarea trenului. Petru, aşezat pe cufăr în faţa uşii larg deschise a vagonului de marfă, priveşte peste fâşiile multicolore ale ţarinilor. Fânul ce-l cosise în luncă l-a uscat şi l-a strâns. A mai rămas mult de cosit. Cine o să-i taie grâul? La toamnă, cine îi va culege porumbul? Ce poate să facă o amărâtă de muiere rămasă singură acasă? Catinca de-abia a împlinise 8 ani. Inima îi sângera de durerea neputinţei.

Roţile trenului îi zgâriau auzul. parcă lui i se adresau pribn glasul lor ritmic, metalic: Te duc... te duc... te duc... te duc... În gând i se învolbură o întrebarea: Mă duci, mă duci... dar unde, pentru cine? Îşi aminti cu ochii umezi când a pupat buclele castanii ale fetei. Şi ea, Catinca, l-a întrebat:

– De ce pleci, Tată? Unde te duci?

– La bătaie, i-a răspuns Mama Sofia, de la pieptul lui, cu ochii şiroind de lacrimi.

– La bătaie... Cu cine te bați?

– Mă bat pentru Împărat, i-a răspuns. La întrebarea cu cine se bate, nu a mai ştiut ce să-i spună.

Te duc... Te duc... Te duc... îl sâcâie în continuare roțile. Gândurile i se învălmăşiră iarăşi în cap, cu întrebări la care nu mai avea răspuns: „Mă bat pentru Împărat! Pentru care Împărat?" Pentru cel al Austriei, pentru cel al Ungariei, sau pentru cel al României? Pentru regele Ferdinand parcă ar mai înțelege să se bată. Unchiul său Carol a fost, ca rege, comandantul armatei române în Războiul din 1877, când am scăpat de sub jugul turcesc. Pentru regii Imperiului Austro-Ungar nu putea înțelege în ruptul capului de ce trebuie să se bată? Ba ceva tot înțelege. În Țările Române au stăpânit turcii. Aici stăpânesc ei. Deci, tot un fel de înrobire. „Să nu-mi iasă din gură gândurile astea. Pentru aşa ceva, ăştia te împuşcă sau te înfundă pentru toată viața în ocnele de sare." Te duc... Te duc... Te duc... Te duc... răspunseră obsedant roțile trenului din ce în ce mai încet, până nu le mai auzi. Adormise.

Războiul şi-a înfipt gheara nu numai în corpurile însângerate ale celor căzuți pe liniile frontului, ci şi în viața celor rămaşi la vetrele satelor. Marea majoritate a bătrânilor, femeilor, copiilor, ca şi cei infirmi, cu sufletele mutilate de ororile războiului, cu greu îşi mai suportau traiul de mizerie şi sărăcie. Cei cinci ani consecutivi de secetă, inundațiile, rechiziționarea animalelor, îndeosebi a cailor, ca şi a altor bunuri, pentru front, i-a împins cu cruzime până la marginea existenței. Notarul Paul şi fratele său Carol, şeful poştei, au cumpărat mari suprafețe de pământ. Terenul „Suhai" le aparținea până aproape de „Balta Bisericii". Şi casele ridicate de curând, una în Virismort şi cealaltă în Birchiş, erau pe măsura averii lor. Notarul şi-a investit surplusul de bani încă într-o casă, cu etaj, în oraşul Lugoj. În perioada războiului i s-au mai adăugat averii o batoză, o limuzină şi multe acțiuni la diferite societăţii comerciale.

Castelele Mocioneştilor au fost părăsite pentru moment. Zeno şi Victor din Bulci, Livia şi Georgiana din Birchiş şi cei din Căpâlnaş, în afară de Petru, care era pe front, s-au retras la proprietățile din Pesta şi Viena. La castelul din Birchiş mai rămăsese doar administratorul cu câțiva servitori. Tot ce mai funcționa şi încă din plin era Fabrica de Spirt. Cantități mari de spirt luau drumul frontului şi al spitalelor din Transilvania.

Toamna îşi cernea norii prin pâcla de smoală a nopții, clipocind în bălțile din tranşee. Un puternic fascicul luminos, de undeva din liniile inamicului, spinteca din când în când noaptea ca o imensă suliță peste satul părăsit. Scurte licăriri metalice pieptănau dealurile împădurite şi piscurile golaşe ale munților din apropiere. O mitralieră vrăjmaşă de pe vale, spre marginea satului, lătră prelung de câteva ori parcă speriată, în liniştea suspect de apăsătoare.

– Otican Petru!

– Aici, domnule sergent!

– Haişler Ladislau, Pop, Nemeş, vă repet încă o dată: Vom porni în patrulare, desfăşurați la mică distanță unul de altul, prin pădure, până la gardul de sârmă ghimpată. Atenție mare! Avem de-a face cu doi duşmani. Inamicul şi dezertorii. În ambele cazuri, dacă nu se răspunde la somații trageți. Sergentul Bulzan era din Birchiş. Fiu de mici comercianți, terminase patru clase la şcoala din comună. Isteț şi silitor la carte, cu insistențele dascălului, termină Gimnaziul din Lugoj. Ura războiul. Acest război nedrept de înrobit popoare. Ce putea să facă? Trebuia să execute ordinul. Numai el ştia cum îl execută. A scăpat ca prin urechile acului din „iadul” de foc al războiului. A luptat pe două fronturi, cel italian şi cel rusesc. N-a tras niciodată la țintă. Şi soldații ruşi, ca şi cei italieni sau francezi, erau mare parte, tot nişte amărâți ca şi ei, mânați din spate spre a se omorî între ei, pentru interesele străine ale marilor imperii. La atâtea orori ale războiului prin care trecuse

s-a mai adăugat una. România a declarat război Germaniei şi Austro-Ungariei. Trupele române se pregătesc să treacă Carpaţii pentru eliberarea Transilvaniei. Acest gând îl terorizează şi îi face nopţi albe. Cum va ridica arma împotriva fraţilor de dincolo de munţi? Nu vor trage la ţintă, dar gloanţele ucigaşe rătăcite se vor opri în multe piepturi nevinovate. Toate aceste infernale coşmaruri dacă vor trece, cum vor trece, crestând urme sângerânde în suflet şi conştiinţă, ce va face dacă se va ordona lupta la baionetă? Se cutremura. Acest gând îi exploda în creier în mii de schije torturându-l. Limba de lumină a reflectorului inamic patina din nou peste coroanele pomilor. Câteva bubuituri de tun mai îndepărtate muşcară prin lungi ecouri din liniştea neguroasă a văii.

Geana zorilor se deschise peste piscurile munţilor. În ciuda ploii ce a şiroit toată noaptea, cerul se mai elibarase puţin de pâcla densă a norilor. Albastrul înălţimilor mai era peticit pe alocuri de pete închise, scămoase, destrămându-se sau regrupându-se din mers spre miază-noapte. La răsărit, aceste zdrenţe ale norilor începură a lua forme ciudate, sângerând sub razele de soare care se ghiceau undeva aproape după cortina munţilor.

Petru privi cu teamă răsăritul roşiatic, decorat parcă cu sânge. Să fie un semn, o arătare de la Dumnezeu pentru cei ce vor cădea în luptele care se vor desfăşura în curând? Erau informaţi că peste o oră muscalii vor ataca! Plutonul lor, alături de alte formaţii de luptă, va ocoli prin pădure angajânduse în luptă de învăluire, pentru ocuparea satului. Câştigând acest punct strategic, vor cădea în spatele inamicului. Timpul se scurge încet, dureros de încet. După colţul pădurii spre vale, vacarmul se dezlănţui pe neaşteptate. Muscalii, susţinuţi de artilerie, ieşiră din tranşee, înaintând în salturi scurte. Nu după mult timp, inevitabilul se produse. Cei din flancul stâng în toată lungime lui, săriră din şanţuri, fugind în întâmpinarea ruşilor. Trupuri sfârtecate cădeau din ambele părţi, sub lama cu

luciri metalice a baionetei, a morții. Cavaleria inamică încercă mai sus o breşă în linia frontului. Honvezii ruşi, pe caii lor iuți, antrenați în asemenea confruntări, le dejucară planul. Petru îşi făcut cruce, cutremurându-se de imaginile apocaliptice: cai cabrând, sau ridicați în două picioare, săbii încrucişate, roşii de sânge, corpuri inerte agățate de scările şeilor şi târâte printre mărăcini, în goana înnebunită a cailor, capete retezate... „Doamne, ai milă de noi”, murmura Petru îngrozit. Se auzi comanda de plecare. Misiunea lor de acum începea. Printr-un larg ocol coborâră până la liziera pădurii, desfăşurați în linii de trăgători. La cinci, şase sute de metri era satul pe care trebuiau să pună stăpânire. Aparent satul era pustiu. Ştiau că nu este aşa. Înaintară cu grijă printre tufişurile răzlețe, mai mult din jumătatea distanței. O bubuitură de tun acoperi zgomotul mai îndepărtat al văii. Din fericire, obuzul explodă mult în spatele lor. Îi replicară imediat prin gurile a două tunuri. O casă din marginea satului sări pulverizată în aer. Alături, două clăi de fân se aprinseră, arzând ca două imense torțe. Comandantul plutonului, locotenentul Petrovici, comandă, ridicând arma deasupra capului: „După mineee! Înainteee!” Îl urmară cu toții în fugă pe coastele dealului. Un obuz de calibru mare lovi din plin în celălalt capăt al flancului. Încă o scenă de groază li se desfăşură privirii. Corpuri cu membre dislocate săriră în aer, altele rămaseră nemişcate la pământ. Brancardierii îşi făcură apariția. Au ajuns la marginea satului. Din podul unei case, câteva rafale de mitraliere îşi îndreptară tirul către rândurile celor din apropiere, înroşind iarba încă verde din grădină. Două grenade aruncate în acelaşi timp fărâmițară acoperişul unei case, aprinzând anexele şi şoprponul din apropiere. Cordonul flancului încercui jumătatea de nord a satului. Din turnul bisericii, încă o mitralieră rări rândurile celor ce apărură pe drumul principal. Tunul rămas pe deal, mascat de tufişuri, celălalt fiind scos din luptă, ținti de două ori clopotnița bisericii. A treia oară, turnul căzu secerat la jumătate.

Din clădirea primăriei şi din mai multe case apropiate, un puternic baraj de foc opri înaintarea. Cu grijă, folosind ca scut

clădirile din jur, cercul formațiilor de luptă se strânse tot mai mult în jurul dispozitivelor duşmane. În traversarea uliței, spre a ieşi din unghiul vizual, larg deschis pentru trăgătorii din primărie, sergentul Bulzan căzu ciuruit de gloanțe. Târâş, înconjurați de grindina gloanțelor care muşcau pământul uliței, Otican şi Haişler îşi traseră cu greu comandantul după un tei gros din marginea şanțului. De aici până la primul gard era un drum al morții, care trebuia făcut. Îl prinseră pe sub brațe, târându-l în fugă până după scutul gardului. Pe lângă urechi, plumbii roind ca albinele i-au ferit ca prin minune. Să fi fost mâna destinului? Marea lor şansă de a scăpa cu viață? Se poate. Dar pentru câtă vreme?

Inamicul a fost respins. Apoi, peste câteva zile, dislocat din propriile amplasamente şi împins spre granița de nord-vest a Transilvaniei, cu ajutorul brigăzilor de artilerie şi a câtorva companii de infanterie, trimise în ajutor de Marele Stat Major Austriac.

În clădirea primăriei a fost improvizat spitalul, după curățirea caselor de ultimele cuiburi inamice. Cei din case, ca şi cei din primărie, s-au predat atunci, în prima zi a atacului. Toate încăperile sunt pline de răniți! Nu mai au loc. Încă vreo câteva case din apropiere au fost transformate în opficii sanitare. Două ambulanțe şi mai multe căruțe îi transportă la gară pe cei grav răniți, mulți dintre ei zbătându-se între viață şi moarte. Din gară trenmurile militare îi transportă la spitalele din apropiere. Petru a intrat în curtea primăriei. Merge în vizită la sergentul Bulzan. I-au extras câteva gloanțe din corp. Mare noroc. Nu i-au fost atinse organele vitale. La picioare este ceva mai complicat. Gloanțele l-au scrijelit până la os, sub rotula genunchiului! Comandantul plutonului, locotenentul Petrovici, a fost felicitat. Citat prin ordin de front cu oamenii din subordine. Pentru actele de curaj dovedite în ocuparea satului, şi ei, Petru şi Ladislau, au primit gradul de fruntaşi şi o permisie de câte cinci zile pentru a-şi vizita familiile. Localitățile lor nu erau departe de front. Îi despărțeau doar Munții Zărandului.

Intră în prima cameră a primăriei. Se îngrozi. Lângă fereastră, un rănit, cu fața acoperită cu bandaje, gemea înfundat, bolborosind cuvinte ne înțelese. Îşi pendula capul, încercuit cu fâşii de tifon. Prin pansamentul de la gât şi umăr musteau petale mici roşii ca de mac din sângele rănilor. În a doua cameră, acelaşi decor al suferințelor: Pe o masă improvizată din scânduri, un medic şi douză surori, cu masca de tifon pe față, erau în plină operație. Bisturiul roşu din mâna chirurgului tocmai secționase o mână. Mâna, preluată de una din asistente, pentru a o pune în găleată, o scapă jos. Osul cotului lovise pardoseaua de ciment, împroşcând în jur pete de sânge.

– Ce cauți aici, soldat? Cine ți-a dat voie să intri?

Petru tresări. Se întorsese cu fața spre medic, cu mâna la capelă în semn de salut, pentru a raporta.

– Să trăiți, domnule... (nu-i putea vedea gradul sub halatul alb), domnule ofițer, sunt soldatul fruntaş Otican Petru din plutonul trei, compania a cincea. Din ordinul domnului locotenent Petrovici îl caut pe domnul sergent Bulzan, rănit. Am permisie şi voi merge acasă. Trebuie să duc câteva vorbe pentru părinții domnului sergent.

– Sergentul Bulzan este mutat în casa aceea de peste drum, îi arătă cu mâna pe fereastră.

Pe cei cu răni mai uşoare îi mutaseră la casele învecinate pentru a-şi urma tratamentul. Îşi găsi comandantul de grupă citind un jurnal.

– Să trăiți, domnule sergent!

– Ooo, Pătruț! Stai jos, măi. Uite aici oe colțul patului. De când te aştept! Mi-a spus domnul locotenent că ai permisie. Norocosule! Când pleci?

– Mâine dimineața, domnule Mitru. Cu căruța până la gară. Căruțele care transportă răniții. De la gară, cu trenul sanitar. Am auzit că ne vor lua şi pe noi, pe ăştia cu permisii.

– Pătruț, dragă. Să te duci şi pe la ai mei. Nu le spune că sunt rănit, vestea asta ar omorî-o pe Mama. Suferă cu inima. Spune-le

că sunt bine şi sănătos. Le voi spune adevărul când voi vei în concediu medical. Cu bine Pătruț! Du-te acum. Uite, doctorul şi sora au intrat pentru tratamente.

La popota ofițerilor, rotocoalele de fum ale țigărilor decorează tavanul cu pânze molatice, incerte, ca ceața zilelor târzii de toamnă! Discuțiile, ca de obicei, sunt purtate despre război, evenimente, despre victoriile sau înfrângerile de pe câmpurile de luptă. Clinchetul lingurilor îşi mai diminua ceva din sonoritate. Era firească această linişte ori de câte pri vorbea colonelul Tamas, comandantul batalionului, ofițer de carieră, aşa cum au fost şi strămoşii lui! Venea din oraşul Tokay. Cunoştea bine limba română. Mamă-sa se trăgea din familia unor renumiți nobili din Transilvania. Îşi aprinse o țigară Regală, cu mişcări lente, parcă calculate.

– Mocioni! Se adresa celui de la masă, nu departe de el. Ce mai e nou pe la Căpâlnaş? Când îți văd trăsăturile, îmi amintesc de bunul meu prieten Eugen, tatăl tău, Dumnezeu să-l odihnească. Mamă-ta Tereza a rămas singură cu administrarea domeniului.

Tereza Horvath de Zolober petrecuse în copilărie câțiva ani la proprietatea bunicului din Tokay. Acolo îl cunoscuse pe Tamas, de aceeaşi vârstă, îşi aminteşte Petru de povestirile Mamei.

Din vorbă în vorbă, discuțiile alunecară spre evenimentele de pe front.

– În curând, reîncepu colonelul, vom pleca pe frontul din Italia.

Se făcu deodată linişte. Un tablou al inerției, linguri suspendate în aer pentru câteva clipe, fețe crispate de mirare. Ochii priviră cu îngrijorare spre masa colonelului, alunecând apoi cu teamă pe lângă el, spre imaginea nebuloasă a apropiatei furtuni.

Discuțiile se succed, preluând ştirile din „Comunicatul Oficial”, din ziare sau alte surse de informare.

Locotenentul Petrovici a rămas, aşa cum îi este firea, un taciturn. Nu se amesteca în discuții. Gândurile lui zboară peste Pusta Aradului, spre satul unde şi-a lăsat familia, soția cu doi copii, şi

şcoala unde a avut catedra de învăţător. În toamnă a cerut o permisie. A plecat acasă. Nu cu bucurie. Cu panglica de doliu pe mânecă şi pata neagră de durere în suflet. Murise Taică-su. Pe Mamă-sa o abia o mai ţine minte. Era mic când a murit.

– Mitrule! Ai citit ziarul acesta? Tresări. Locotenentul Dinu îi întinse ziarul „Tribuna”. Fotografie cu privirea absentă ştirile: „...Generalul rus Brusilov, comandantul frontului de sud-vest, relatează... O escadrilă de avioane a bombardat... portul Constanţa... Un avion Taube a fost doborât la Chişinău...” Lăsă ziarul pe masă. Nu se putea concentra. Rândurile îi fug de sub ochi ca liniile şinelor privite din tren. Nu le înţelege sensul. Nici nu vrea să-l înţeleagă.

– Dinule, după tine, care este logica războiului?

– Supremaţia celui mai tare, raportată la volumul de interese, domnule învăţător.

– Asta este logica lor. Mai bine zis, aşa ar dori să fie. Dar dacă privim această logică prin prisma cultului nostru creştin?

– Atunci, dragă Mitre, avem toate şansele de a balansa în ştreang, alături de ceilalţi spânzuraţi de la capătul văii.

– Domnilor... zgârâi auzul celor din popotă glasul gutural al colonelului. Frontul din Italia este inferior ca desfăşurare strategică faţă de frontul rusesc. Apropo de strategiile luptelor. Un regiment de cazaci din „Divizia Sălbatică” a pus pe fugă o brigadă germană, provocându-i mari pierderi.

Timbrul colonelului îşi pierde din intensitate, revenind la conversaţiile cu cei din imediata apropiere. Frânturi de vorbe plutesc anapoda prin fumul dens al camerei. Lupte... Morţi... Dezertări... Vor intra în luptă francezii... Spânzurători... Învălmăşeală de ştiri şi de idei, cărora le scapi sensul, dar simţi dincolo de ele nesiguranţa zilelor care vor urma. Punte pe care trebuie să o treci. Unii spre viaţă, alţii spre moarte.

Primele vagoane ataşate trenului sanitar erau ale ofiţerilor. Celelalte, ale soldaţilor: Trupe transferate spre diferite zone ale

frontului, curieri strângând sub braț voluminoase genți, brancardieri şi sanitari. Fețe cunoscute sau mai puțin cunoscute. Pe multe din ele, războiul îşi pusese pecetea rănilor roz-violete, unele cicatrizate, altele în curs de vindecare. Petru, în picioare pe culoarul trenului, priveşte pe fereastra vagonului. Seara îşi întindea umbrele prin pomii desfigurați de obuze. Cioturile crăcilor păreau brațe omeneşti, implorând înălțimile cerului sau blestemând „monstrul" sângeros al războiului. Mantia îndoliată a nopții învălui în curând totul.

Trenul, cu luminile stinse orbecăia prin negurile unui tunel parcă fără de sfârşit. Micile luminițe ce pâlpâiau prin gări doar la trecerea trenului amplificau emoția şi nerăbdarea lui Petru. Se apropia de gara Săvârşin. Locuri cunoscute, pe care le străbătuse în copilărie. Ghicea în stânga Mureşul, iar în dreapta Munții Zărandului. Îşi aminti cu nostalgie despre povestirile bătrânilor în serile târzii pe lângă vatra focurilor din pădure. Peste aceşti munți în vremurile de demult s-au furişat mulți iobagi de pe domeniile grofilor din Transilvania stabilindu-se dincolo de Mureş.

Gara Săvârşin era aproape pustie. Coborî în grabă. De după colț apărură în fugă câtiva soldați, care săriră din mers pe treptele trenului. În ținuta asta militară, cu ranița şi arma în spate, bocănind cu tălpile de lemn ale bocancilor prin gropile drumului, parcă nu era el. Cum adică? El, om sărac, fără carte, care şi-a petrecut copilăria ca slugă pe la cei bogați, azi face parte din armata imperială? Râse cu amar în sinea lui de ironia soartei. Îl tulbura neputința de a nu putea fi stăpân pe convingerile sale. Ajunse în Căpâlnaş. Castelul şi parcul sunt cufundate în negura nopții. În căsuța portarului de la intrare pâlpâie luciriciul anemic al unei luminițe. Petru simți o căldură sufletească. Ca atunci când ştii că ai pe cineva aproape pe linia frontului. Sergentul Bulzan îi spusese odată că în batalionul doi un pluton este condus de locotenentul Mocioni Petru din Căpâlnaş. Despre bunica lui, Caterina, auzise multe lucruri frumoase. Toată lumea ştia cum trata bolnavii ca un

doctor din farmacia ce o avea la castel. Ajuns în Birchiş, se opri în faţa casei lui Bulzan. Se intre acum oare? Nu. Va veni mâine. Vor vizita împreună cu Sofica şi Catinca pe socrii lui. În dreptul uliţei cu pârâul privi la vale spre a treia casă. De acolo venise Sofica lui. Avu o strângere de inimă. El nu era rău la suflet. Ierta. Dar nu putea uita. Îi răscolea toată fiinţa nesăbuinţa socrului său. Vânduse tot pământul, până şi trei sferturi din grădina casei. Oare aşa i-o fi lui hărăzit de la Dumnezeu, să rămână toată viaţa un om sărac? Neajutorat de nimeni? Ce lungă pare lunca asta până în satul lui. Ajunse. Urcă grăbind pasul, aproape fugind la deal pe uliţă. Deschise poarta. Corbul se aruncă spre el hămăind Ameninţător.

– Corbule... Măi Corbule... Câinele scânci, parcă ruşinat. I se ridică pe piept cu labele din faţă. Un opaiţ pâlpâi, la fereastra dinspre curte. În uşa deschisă doar de o palmă se ivi capul ciufulit al Soficăi, întrebând cu glasul tremurând de frică:

– Cine-i acolo?

– Om bun, draga mea, om bun.

– Pătruuuţ... Doamne, Pătruţ, tu eşti? Deschise larg uşa sărindu-i în braţe, hohotind de plâns. Pe pat, învelită până sub bărbie, cu guriţa întredeschisă, dormea Catinca. Îi sărută, uşor, să nu o trezească, şuviţa de păr de pe frunte.

– S-a gătat războiul, Pătruţ?

– Nu s-a gătat, Sofico. – Am venit într-o permisie de cinci zile.

A trecut de mult de miezul nopţii. Câţiva cocoşi îngână pe vale. Vântul se legitima ca trimis al iernii, bătând în fereastră şi răvăşind coroana părului. Fulguie cu petale mici albe în ferestre. În patul, nedesfăcut de la plecarea lui Pătruţ, şi-au regăsit cuibuşorul, cu aceeaşi flacără a dragostei care poleieşte cu vise şi fericire totul împrejur, depăşind sărăcia şi celelalte necazuri. Petru se sculă primul. Privi pe fereastră: pomii parcă în cinstea lui îşi îmbrăcaseră straiul alb de nea. Încă mai fulguia uşor. Coşurile caselor de pe vale de sub căciulile de omăt torceau caierele gri-albastrii de fum. Zgândări jarul din spohert şi-l acoperi cu câteva

aşchii. Prin colțurile uşiței roase de rugină, sulițe mici de lumină se joacă, pâlpâind pe sub paturi, prin colțurile în penumbră ale încăperii. Ce imagine de basm! Băgă mâna fetei sub pătură. Sofia se trezi.

– Pătruț, de ce te-ai sculat aşa de dimineață? Ne-am culcat aproape spre ziuă.

– Acolo de unde vin eu se doarme foarte puțin. Aceste câteva ore de somn pentru mine au fost o odihnă împărătească. Mă duc să rânesc şi să dau fân la vacă.

Făcu pârtie cu mătura de nuiele prin curte şi prin fața casei pe ulicioară. Timpul se scurse repede. Povestiră despre toate bucuriile şi necazurile. Sofia îi povesti ce spaimă a tras când a fătat Mândra, vaca lor. Cum a sculat vecinii spre miezul nopții, ca să-i ajute la tragerea vițelului. I-au pus numele Dumănel. Catinca l-a îndrăgit şi se joacă cu el. Îi spuse apoi cum s-a descurcat cu transportul fânului, a paielor, a cucuruzului. Câte zile îi datoare la sapă şi la cules celor care au ajutat-o. Catinca se întoarse pe spate. Petru se apropie de pat. Îl urmă şi ea. Dorea să vadă de aproape reacția Catincuței când îşi va vedea Tatăl. Deschise ochii, frecându-se cu mânuțele somnoroase. Făcu ochii mari întrebători, nedumeriți. Oare cine să fie omul ăsta străin de lângă Mama sa?

– Catincuța lui Tata, nu mă mai cunoşti? Fata se dezmetici încet din somn.

– Tataaa... Tata meu, când ai venit? Întinse mânuțele, ridicând capul de pe perină. Petru o luă în brațe, sărutându-i obrajii şi buclele încâlcite ale părului. O privi cu drag în ochii albaştri. Albastrul cerului de vară din ochii ei erau o copie fidelă a ochilor lui. Săltă de bucurie văzând zăpada de afară.

– Tatiii, a nins, strigă cu bucurie, arătând cu mâna spre fereastră. Mergem cu săniuța?

– Mergem, dar nu cu săniuța. Mergem cu sania aia mare, trasă de cai, la bunicul tău Iacob de la Birchiş.

După masă împrumutară caii şi sania de la vecinul lor Terente. Îmbrăcară fata cu cojocelul, şi şuba nouă, învelind-o cu pătura de

pe pat. De pe scândura pusă de-a curmezişul loitrelor, Petru mâna caii, iar Sofia şi Catinca îşi făcuseră un cuib adânc în fânul din spatele saniei. Zurgălăii de la sanie intonau bine cunoscuta melodie a iernii în fuga jucăuşă a cailor, bucuroşi că se mai dezmorțesc din hibernarea ce li s-a impus în grajd de la sfârşitul toamnei.

Dulca şi Iacob săriră mirați la fereastră. O sanie cu zurgălăi trăsese la poarta lor.

– Iacobe. Du-te şi deschide poarta. Au venit copiii de la Bacamezău, zise Dulca, cu fața străluminată de o lăuntrică bucurie. Aşa dezbrăcată cum era, ieşi şi ea după Iacob afară. Mai întâi îl îmbrățişă cu căldură pe Petru, o luă în brațe pe Catinca, pupându-i orajii îmbujorați de frig. La umă o pupă pe Sofia. Cu ea se întâlnise mai des în ultima vreme.

– Petre, ai scăpat? A dat Dumnezeu de s-a terminat războiul? întrebă cu bucurie Ana. Fruntea lui Iacob se încreți uşor, după ce-şi strânse ginerele la piept. Ştia că războiul nu se terminase. El era la curent cu toate ştirile de pe front. În casă, după ce se dezbrăcară de şubele groase, îl întrebă:

– Petre, ai venit în permisie?

– Da, tată, o permisie de cinci zile.

– Pe aici se vorbeşte că va intra şi România în război. E adevărat oare?

– S-ar putea să fie adevărat. Poate de aceea batalionul nostru va pleca pe frontul din Italia. Vom fi înlocuiți cu trupe străine. Acolo pe front ne-a îngrozit gândul acesta. Cum ne vom putea bate cu frații noştri români?

Sofia priveşte cu duioşie fața mamei. Mai îmbătrânise. La ochi şi la colțul buzelor văzu câteva firişoare subțiri de riduri. Privi lada de zestre pe care îşi avea ea patul când era mică. Cunoştea atât de bine fiecare colțişor al încăperii. Acolo, lângă sobă, pe scăunelele alea mici, se juca cu Lena când erau mici. Îşi făceau păpuşi din „ciocani” de cucuruz înveşmântându-i în peticele şi zdrențele găsite prin casă. Era atât de cald şi bine în casa copilăriei!

Mama Dulca puse mâncarea la încălzit, completând-o pe tigaie cu un cârnat luat de la afumătoare.

– Voi cum o duceți? îi întreabă printre altele Petru.

– Tot aşa cum ne ştii. Eu cu slujba la primărie, Dulca cu treburile casei. Cu ce primesc de la primărie şi cu ce avem în grădină, ne descurcăm.

Discuțiile deviară iarăşi spre necazurile războiului: Cum s-au rechiziționat caii şi alte bunuri de la oameni. Cum s-au îmbogățit frații Rambonski de când a început războiul. Au împrumutat pe mulți cu bani. Unora, care nu i-au putut restitui banii, le-au luat pământul, dacă îl mai aveau. Cei fără pământ îi rămâneau datori cu muncile câmpului. Petru le povesti despre sergentul Bulzan. Cum îi salvase viața împreună cu un camarad de sub ploaia gloanțelor. Îi întrebă dacă l-au cunoscut pe locotenentul Petru Mocioni.

– L-am văzut de vreo câteva ori la Căpâlnaş, îi spuse Iacob. Despre străbunicii lui am auzit cum au luptat împotriva turcilor. Pentru vitejia lor se spune că au primit castelul de la Foen.

Petru plecă să-i întâlnească pe părinții lui Bulzan. Intră pe uşa din drum. Aici, în prima cameră, ştia că este birtul. Dădu mâna cu vreo câțiva de la o masă pe care îi cunoştea, apoi se îndreptă către tejghea.

– Bună ziua, domnule Bulzan. Mă cunoaşteți? Sunt ginerele lui Iacob Ardelean. Vin de pe front. Vă aduc veşti de la fiul dumneavoastră. Cana de pământ din mâinile domnului Bulzan se făcu țăndări de podea. O scăpase din mână la neaşteptata veste. Îi strânse cu căldură mâna, poftindu-l în camera alăturată.

– Anica. Ginerele lui Iacob ne aduce veşti de la Mitruț. Pe obrajii puțin palizi, dar tineri, ai doamnei Bulzan apărură două pete roşii. Ochii i se măriră puțin, inima îşi multiplică bătăile. Nu se aştepta la o asemenea veste. Se ridică neaşteptat de repede pe pat luându-l de mână.

– Şezi, dragă, pe scaun. Cum te cheamă?

– Petru. Să ştiți că domnul Mitru este bine şi sănătos. Ochii doamnei Bulzan clipiră des de câteva ori. În ei alternau lumini şi

umbre. Îl ținti cu o privire strălucitoare. Intuiția ei de Mamă simțise oare ceva? Citise minciuna din ochii lui atunci când a zis: „E bine şi sănătos”? Era oare forță telepatică? Acea undă magnetică a creierului care se propagă în spațiu, creând o tainică punte de comunicare? Acea forță părea posibilă, după cum îl privea doamna Bulzan.

Imaginea frumoaselor zile petrecute la sat, în acel decor de basm al iernii, îl urmează pretutindeni, cu icoana cea mai dragă sufletului lui, Sofia şi Catinca.

De câteva zile au pus piciorul în țară străină. Împrejurimile parcă sunt cele de acasă: Aceleaşi dealuri înzăpezite cu pomii schilodiți de obuze, ruine de case, turnuri de biserici retezate, sate fără sau cu puțin supraviețuitori, care refuză să plece, înfruntând foamea, frigul şi moartea ce-i pândea tot timpul. Batalionul lor îşi aşezase dispozitivul de luptă la marginea unui oraşel, nu departe de graniță. Deocamdată, erau în aşteptarea noilor ordine. Dormeau pe săturate, dacă nu ar fi fost hăituiți de păduchii luați în nopțile când călătoriseră cu trenul. Alt inamic, unul dintre cei mai de temut, era foamea. Proviziile le-au venit din ce în ce mai rar, apoi deloc. Parcă erau uitați şi rătăciți în zona aceea limitrofă a Italiei. Prin satele din apropiere s-au mai găsit la început animale de sacrificat, apoi dispărură, ca şi oamenii. Se ascunseseră prin păduri, prin văgăunile munților, sau cine mai ştie pe unde. Astăzi sergentul Laslo, care îl înlocuieşte pe Bulzan, îi anunță că vor mânca carne conservată, găsită la câteva magazii din oraş. La amiaz mâncare aburea îmbietor în gamele. Ce mai! O mâncare boierească, ca în zile mari. Haişler ronțăi, sugând un picior de pui.

– Măi Petre, puii ăştia parcă-s vrabie. Aş putea mânca douăzeci odată.

– Şi puii sunt buni, dar țiparii ăştia, sau ce peşti or fi, sunt grozavi.

După puțin timp, pe ușa cantinei improvizate din scânduri ieșiră buluc afară câțiva soldați. Se țineau cu mâna de paftaua curelei, cu fețelee schimonosite de grimase, în hohotele de râs ale unora de la masa de unde au plecat. Ce se întâmplase? Au aflat că mâncaseră pulpe de broască și conserve de șarpe, adevărate delicatese în meniurile italiene.

Zilele cu soare s-au scurs la fel de liniștite. Găsiră în oraș o baie populară. În câteva serii, trecută cu toții prin căzile fierbinți, după ce-și scuturară de pe haine păduchii. În ziua următoare au primit ordin să controleze casele din oraș, pentru alimente, în afară de cele care erau locuite. Cine va lua și alte bunuri, sau va acosta femeile întâlnite în cale, va fi aspru pedepsit. Așa suna ordinul. Pe peretele unei camere văzu poza înrămată a unei fetițe în straie populare. O privi asemuind-o cu fata lui. Era cam de aceeași vârstă. Pe peretele dintre ferestre, din altă ramă, o mireasă, cu nelipsitul voal, privea cu multă căldură în ochii celui pe care și l-a ales. În camera de alături se auzi în scârțâit ușor. Tresăriră, punând mâinile pe arme. Trântiră ușa de perete. La capătul patului, cu spatele rezemat de perete și picioarele întinse, tremurând de spaimă, cu ochii măriți, îi privea o bătrână. Ea nu plecase niciunde. Au înțeles de ce. Rezemate de scaun erau două cârje. I-au zâmbit cu toții înduioșați. Laslo o mângâie pe părul alb și revărsat, lăsându-i câteva cubulețe de zahăr, după care părăsiră casa. La colțul străzii, dintr-o curte, se auzi un țipăt. Din fugă, deschiseră ușa și intrară. În spatele curții, dintr-o magazie, răzbăteau zgomote de obiecte răsturnate, apoi iar un țipăt. Laslo lovi cu piciorul în ușa care sări din balamale. Printre lăzi răsturnate, cu bluza la piept sfâșiată, o fată se zbătea pe spate, cu brațele imobilizate la pământ de un caporal. Caporalul sări în picioare. Fata, tremurând, fugi în curte, dispărând pe una din ușile casei. Laslo se îndreptă spre caporal. Două palme plesniră scurt pe obrazul acestuia.

– Mi-e rușine, mă, cu asemenea camarazi! Dacă nevasta ta sau sora erau în asemenea stare, cum te simțeai? Am să te raportez domnului locotenent.

Nu l-a raportat. Îi era milă. Nu pentru că era comandant de grupă ca şi el, ci pentru că era de-ajuns blestemul războiului. De ce să mai adauge şi pedepsele superiorilor? Momentul de rătăcire al caporalului, trezirea instinctelor primare, prin somnul, de moment al raţiunii, împotriva firii, este ceva oribil. Dacă Dumnezeu mai iartă asemenea păcate, noi, oamenii, de ce să nu le iertăm? Aşa gândea sergentul Laslo mergând în fruntea grupului spre dispozitivul din afara oraşului.

Alimentele găsite în oraş s-au terminat. Nu au găsit mare lucru. Cei care şi-au părăsit casele au luat cu ei şi provizii, atâtea câte puteau duce. Vânătoarea prin pădurile învecinate a avut slab rezultat. Animalele au părăsit şi ele împrejurimile, fugind în munţi de zgomotul frontului care a trecut pe aici. Situaţia părea fără de ieşire. Pe lângă ameninţarea foamei, în pădurea de pe versantul din faţă patrulele descoperiră inamicul. Trupe italiene. Domnea aceeaşi linişte apăsătoare ca înaintea furtunii. Pe cerul nopţii se întretăiau suliţele lungi ale reflectoarelor. Era dureroasă aşteptarea, neştiind momentul când vei intra în luptă. Tot la fel de dureroase erau şi aromele de mâncare caldă aduse de vânt din tabăra duşmană.

Lupta poate ar fi fost pierdută înainte de a începe, dacă în noaptea următoare nu sosea în gara oraşului trenul sanitar austriac, care avea ataşate şi câteva vagoane cu alimente. Artileria inamică de pe colinele mai îndepărtate îşi regla tirul peste poziţiile noastre. Obuzele la început cădeau aiurea unele, altele tot mai aproape de tranşee. Replicile noastre multiplicau zgomotele infernale ale exploziilor. Parcă tot pământul se hurducăia, căzând în neant. Cu sufletele îngheţate de teamă, auzeam sâsâitul obuzelor venind spre noi. Răsuflam uşuraţi când sesizam că trecuseră mai departe. Deodată, totul se învârti în întuneric. Petru simţi un tunet ca de trăsnet sfredelindu-i auzul. Valul de pământ din buza tranşeei îl învelui trântindu-l pe fundul tranşeei. „Mi-a sunat ceasul, îngropat de viu în pământ.” Atâta mai putu gândi, apoi totul i se înceţoşă în

minte, intrând într-un tunel al nopții fără de ieșire. Când își reveni în gemetele celor din jur, se simți încă acoperit pentru totdeauna de pământ. Deschise ochii nedumerit. Văzu paturi lângă paturi, într-o sală mare, cu pereții albi, înalți, și geamuri care înrămau parcă niște tablouri: imaginile de afară, cu case și pomi. Simți o fulgerare prin umăr când încercă să-și ridice brațul. Văzu bandajul alb de pe mână. Toată partea stângă a corpului îl durea. Cu o ureche nu mai auzea deloc. Îi mișca ceva neplăcut în ureche. Avea aceeași senzație ca în zilele de vară când trecea Mureșul înot, înfundându-i-se urechile cu apă. Tresări. Din patul alăturat auzi vocea sergentului Laslo:

– Cum te simți, Petre?

– Mă înțeapă în umărul stâng și nu mai aud cu o ureche.

– Să mulțumim lui Dumnezeu că am scăpat numai cu atâta. Eu sunt rănit la picioare.

– Domnule sergent, sunt mulți răniți?

– Răniți, ca răniți, Petre, da' cei mai mulți au murit. Cele două obuze care au căzut în poziția plutonului nostru au mușcat din carne vie. Jumătate din plutonul nostru a pierit, în frunte cu locotenentul Petrovici. În vale, la liziera pădurii, după ce au fost respinși italienii, toată ziua au cărat brancardierii cu căruțele rănitii și morții. Căzuseră acolo, pe vale, unul lângă altul, cum cad snopii în lanurile de grâu.

Într-un pat, unul citea știrile din ziarul „Glasul Bucovinei", ziar primit de la un prieten ce-l vizitase mai de dimineața, sosit cu batalionul de pe frontul român. Astfel, aflară despre soldații români cum au trecut Carpații pentru a elibera Transilvania. Cum au trebuit să se retragă din fața dușmanului mult mai numeros și mai bine înarmat. Auziră despre luptele de la Mărăști, Oituz, Predeal, Târgu-Jiu. Aflară despre căpitanul Grigore Ignat, cum și-a jertfit compania de mitraliori, murind și el apoi cu o baionetă în spate, îmbrățișându-și mitraliera. Cel mai mult i-a impresionat „Eroina de la Gorj",

Ecaterina Teodoroiu, angajată voluntar în armată încă de la începutul războiului, răpusă ca alți eroi ai neamului.

În fața primăriei opri căruța poştei. Cornel Rambonski goli sacul cu corespondență pe masa de pe coridor. Iacob aştepta nerăbdător ştirile de pe front. Duse ziarele şi câteva plicuri pe masa primarului. Ce mai rămăsese din corespondență erau ale lui. Le puse în traista legată în diagonală pe umăr şi o pornind la drum. Mai întâi, când avea ce duce, mergea la şcoală, pretură, jandarmerie şi cancelaria juridică a plasei. Când intra în rolul poştaşului era „lumea lui". Pentru veştile primite, mai ales dacă erau bune, oamenii îl serveau cu câte un păhărel. Imprima de cele mai multe ori fericire în sufletele sătenilor. Floarea aceea de lumină de pe fața omului când citea scrisoarea, el o aducea. Bucuria veştilor bune picura şi în sufletul lui aceleaşi emoții. Era părtaş şi la necazuri. Lacrima celor îndurerați se transmitea şi în ochii lui. Azi avea multe scrisori. Porni din „Rândul Scurt". Când o să ajungă pe ulița lui, va duce şi scrisoarea prietenului vecin, Iovan. Acea scrisoarea de la fiul său Partenie de pe front.

Trecuse de amiază. Dacă se grăbea cu scrisorile, putea termina într-o oră. De ce să se grăbească? filozofa el. Viața este atât de scurtă. De ce să fugă prin viață? Lui îi place să trăiască din plin fiecare clipă. În fața paharului de răchie, cu țigara groasă răsucită din ziar, îşi etala talentul de povestitor al întâmplărilor de pe front auzite de la primărie sau citite din ziare. Intră în curtea lui Iovan. Era ultima scrisoare. Câinele, legat în colțul şurii, lătră de câteva ori, apoi tăcu, recunoscându-l. Toți câinii din sat îl cunoşteau.

– Niculeee!... Măi Iovaneee! Uşa se deschise larg. Apăru Nicu, un om de vârsta lui. Doar părul îl avea mai alb şi câteva cute apărute mai de timpuriu pe față.

– Măi Iacobe... De când te aştept, măi frate. Leană, adu uiaga aia de răchie din şpaiț[62]. Iacobe, dă burca[63] jos de pe tine!

Iacob se conformă cu plăcere. „Aici voi sta mai mult", se gândi. Băgă mâna în traistă şi scoase un plic obişnuit, cu colțurile bonțite.

Leana veni în fugă. Lăsă sticla pe masă şi, cu mâinile tremurânde, desfăcu plicul. Rămase uimită. De ce copilul ei scrisese atât de puţin. El de obicei scria două-trei foi când le scria. Îngrijorată, dădu scrisoarea lui Nicu. Ea nu ştia carte. Nicu se duse aproape de fereastră. Deodată ochii i se măriră. Cu faţa galben-pământie, sări în picioare. Răsturnă scaunul. Din piept îi ieşi ceva greu de definit. Între geamăt şi răcnet. Ridică pumnii şi privirea către grinzile afumate de sus strigând: „De ce, Doamne? De ce?" Căzu în genunchi, ca un animal la înjunghiere. Bătu cu pumnii în hohote de plâns lutul rece al vetrei din mijlocul casei. Anunţul de pe front era scurt, cum, se obişnuia în asemenea împrejurări: „Caporalul Iovan Partenie a căzut eroic la datorie pentru apărarea..." Ce importanţă mai aveau rândurile care urmau mesajului? Nimeni nu le mai citea. Ce să apere? Bogăţiile Imperiului Austro-Ungar. Marile domenii ale grofilor, pe care s-au născut şi au trecut în nefiinţă atâtea generaţii de iobagi.

Iacob păşeşte pe lângă gard cu capul în pământ şi ochii umezi spre casă. Partenie era de o vârstă cu Sofia lui. Copilăriseră împreună. Este prima veste de groază pe care o aduce de pe front în casa unui consătean. I-a fost dragă misiunea de poştaş. Acum parcă o urăşte. De ce să fie el mesagerul atâtor dureri? Finalul tragic al unor destine. Cuţitul care se răsuceşte în rana sufletului, ca în cazul familiei Iovan. După puţin timp pieri pe frontul din Bulgaria fratele lui Partenie, Ştefan, din „Uliţa Mare". Când părintele Bordoş le-a pomenit numele în biserică, lumea a izbucnit în plâns! Ce blestem se abătu asupra familiei Iovan ca să dea tribut morţii doi fii? Erau însuraţi nu de mult. Le înmugurise la amândoi în pomul vieţii marea bucurie. Copiii. Oare cine, şi câţi vor urma, era întrebarea care se citea pe feţele îndurerate ale oamenilor. Au urmat mulţi, printre care şi vecinii Simidrescu, Preda, Bâlcu, Foltean. Cincizeci şi şapte de fii ai satului nu s-au mai întors la vetrele lor.

În biserica femeilor, Livia şi Georgiana, în straie cernite, au aprins lumânări, cu ochii în lacrimaţi. Vărul lor, Petru Mocioni, a căzut pe frontul din Italia. Corpul sfârtecat de obuze fusese adus acasă la Căpâlnaş într-un sicriu de aluminiu, cu onorurile militare cuvenite unui locotenent, comandant de pluton. Colonelul Tamas organizase toate demersurile pentru trimiterea în ţară a corpului ne însufleţit. Garda care a însoţit sicriul la înmormântare a tras câteva focuri pe deasupra gropii, ca un binemeritat onor militar. „Ce cruntă şi imprevizibilă este moartea", gândeşte Livia, privind marele candelabru din apropierea altarului. Îşi aminti de Mama, Elena, care dăruise acest candelabru bisericii de ziua ei, când împlinise 8 ani. Compară zecile de reflexe ale ciucurilor de sticlă cu arborele genealogic al lor, al familiei Mocioni. În scânteietoarele reflexe ale lumânărilor, parcă îşi vedea strămoşii, strălucind pe firmamentul vieţii, din Munţii Pindului, Mescopole, Pesta, Viena, Foen. Oftă adânc. Din optsprezece fii ai strămoşilor ei, Ioan şi Iuliana de Foen, câţi mai rămăseseră? S-au stins mulţi şi se sting în continuare. Se gândi cu strângere de inimă la Tatăl ei, George, stins pe patul spitalului din Pesta, la unchiul Petru şi la Lucian, asasinaţi, la unchiul Alexandru, care şi-a petrecut ultima parte a vieţii la castelul lor. Se apropie oare finalul? Stingerea viţei lor, care s-a perpetuat peste veacuri? Nu ştie când s-a terminat slujba. Se trezi mergând spre casă, cu privirea în gol, absentă, printre ceilalţi săteni, fiecare cu gândurile şi necazurile lui.

Trupele române intrate în Transilvania pentru a o elibera au ajuns până în apropiere de Sighişoara, Sibiu şi Hunedoara. Armata română, cu 562.000 de militari, trebuia să se desfăşoare pe un front de 1400 km. Armatele ruse au promis ajutor, venind cu mare întârziere, din motive necunoscute. Acţiunile aliaţilor de la Salonic au eşuat sub puternica acţiune germano-bulgară.

În octombrie 1916, trupele germane au trecut Carpaţii pe Valea Oltului şi a Jiului. La Zimnicea, armata germano-bulgară, sub

conducerea feldmareşalului Mackensen, a trecut Dunărea, înaintând spre Bucureşti.

Din cauza gerului din iarna lui 1917, au fost oprite operațiile militare. Foametea şi tifosul exantematic se abătuseră asupra armatei şi a populației. În teritoriile ocupate au fost confiscate toate bunurile necesare frontului. Până în mai 1917 a avut loc refacerea armatei române. Franța şi Anglia expediaseră prin Rusia ajutoare militare: tunuri, avioane, maşini blindate, puşti, mitraliere etc. Francezii au instruit armata română asupra mijloacelor moderne de luptă. Armata a II-a, condusă de Alexandru Averescu, a fost apreciată pentru rezultatele obținute, eliberând treizeci de sate din teritoriile ocupate. Armata I-a română, sub conducerea generalilor Cristescu şi Grigorescu, au rezistat deosebit de greu în fața trupelor inamice la Mărăşeşti, din cauza nestatorniciei ruşilor, care începuseră a se retrage. Sacrificiile şi victoria armatei române a creat admirație în rândul aliaților şi a inamicului. După Revoluția din Rusia din octombrie-noiembrie 1917, ruşii au încheiat separat pacea, între ei şi Puterile Centrale. Armata rusă, retrăgându-se în debandadă, a permis înaintarea germanilor şi austro-ungarilor în fostul Imperiu Rus. Armatele române erau astfel amenințate de încercuirea inamicului. Pentru evitarea unui dezastru, au fost obligate să încheie o pace separată. La 24 aprilie 1918, s-a semnat Tratatul de Pace de la Bucureşti. Austro-Ungaria a impus renunțarea României la o zonă păduroasă de 5600 km pătrați, predarea întregului surplus de țiței şi petrol, precum şi arendarea unor terenuri agricole pentru o perioadă de 90 de ani. Acest monstruos tratat nu a mai avut când să fie pus în aplicare, datorită victoriilor obținute de forțele aliate pe frontul apusean şi în Macadonia. Armata română a fost mobilizată pentru a doua oară, pentru a elibera teritoriul de invadatorii străini. Pentru a nu fi cuprinse între două focuri, deoarece francezii ajunseseră la Giurgiu şi Calafat, trupele ocupante s-au retras în mare grabă de pe teritoriul țării. În toamna lui 1918, soldații austro-ungari răzvrătiți,

nemulțumiți de eşecurile frontul, părăsesc în grabă câmpurile de luptă. Revoluțiile din Viena şi Budapesta de la sfârşitul lunii octombrie au dus la separarea Austriei şi Ungariei. Românii, alături de celelalte popoare asuprite din Europa Centrală, au hotărât să pornească pe noul drum al determinării naționale.

Toamna şi-a cernut iarăşi bruma peste arama țarinilor. Doar pe ici, pe colo, au mai rămas holde de porumb neculese. Printre ele se număra şi holda Sofiei. Nu a avut când culege. Mai întâi a trebuit să se achite de datorii, prin munca brațelor, la cei care au ajutat-o să are, să semene şi să-şi aducă nutrețul pentru animale. Acest lucru nu o îngrijorează. De mâine va merge să culeagă şi holda ei. În anii care au trecut de când Petru este în război, la fel a întârziat, şi tot a scos-o la capăt. Pe cât de mare îi este bucuria pentru terminarea războiului, pe atât este şi groaza care i s-a cuibărit la sân. De câteva zile pe Drumul Mare au început să treacă cătanele de pe front. De Pătruț al ei nu mai ştie de multă vreme. Doamne! să nu i se fi întâmplat ceva! Tresare lângă fereastră, întorcând capul spre patul fetei. Catinca respiră adânc în somnul odihnitor al dimineții. Ultima ştire de la Petru a avut-o în primăvară. De trei ori a mers la preotul Barzu, care i-a compus scrisorile. De câte ori s-a dus la poştă, nu mai ştie. Aşteptarea răspunsului la scrisori îi ardea sufletul. Nu de munca istovitoare a țarinei îi era frică. Era o femeie harnică. Aşa o laudă toată lumea. Marea ei întrebare este ce va face dacă s-a prăpădit Pătruț. Ce rost mai avea viața fără el? Fără dragostea şi bunătatea sufletului lui? Este zi de duminică. Dangătul clopotelor de la biserică se sparg în mii de cioburi sonore în coroanele pomilor din grădină, ca şi în adâncul inimii ei. Priveşte draperia însângerată a răsăritului. Îşi face grăbită câteva cruci murmurând „Doamne, adu-mi-l pe Pătruț acasă”.

Pe Drumul Mare au început să treacă iar soldații de pe front. După ce se sculă Catinca, o luă de mână şi coborâră prin grădină la capătul uliței. S-au aşezat ca două statui la marginea drumului într-

o mută şi dureroasă aşteptare. Grupuri, grupuri de cătane, cu ranițe şi arme unii, alții doar în ținută de front, traşi la față, se retrag spre casele lor. Călări sau pe jos, cântând sau duşi pe gânduri, mulți şchiopătând în cârje, se întorc din iadul războiului unui Imperiu care se destrămase. Şi din satul lor s-au întors mulți de câteva zile: Mitru al lui Călicu şi Ionel Galetari. A venit şi Florin al lui Bocuțeri. Nicu Tisan, săracul, este în cârje, fără un picior. Când a ajuns acasă, în loc de bucurie, un mare necaz. Nevasta lui, Lenuța, şi aşa nu prea sănătoasă, murise de inimă rea, atunci când a auzit că i-au tăiat piciorul. Tresări. Doamne... Inima i se bătea să-i spargă pieptul. Acolo, spre capătul satului, apăru chipul lui Pătruț. O lasă de mână pe Catinca. Fuge în întâmpinarea lui. Se împiedică, cade. Se ridică pornind-o la fugă. Iat-o ajunsă în fața lui. Face ochii mari, izbucnind în hohote de plâns. Cătana din față la care ajunsese nu era Pătruț. Soldatul i-a înțeles confuzia! Cu o mână îi mângâie câteva şuvițe de păr ieşite de sub năframă, cu cealaltă mână îşi şterse fața nebărbierită picurată de câteva lacrimi. Cu ochii în pământ, luă pe Catinca de mână şi se întoarseră acasă. Ocolul îi pare şi mai pustiu. Corbul dă din coadă mai tot timpul, flămând.

O latură din gard dinspre grădină stă să cadă. Trestia din acoperişul casei este răvăşită de vânt. Şi lutul de pe colțurile pereților a începutul să cadă. De peste gard, vecina Leana o întreabă: „Ai fost la Drumul Mare în calea lui Petru?” Nu poate răspunde. Fuge în casă şi se aruncă pe pat cu fața în jos, hohotind de plâns. Vecina Leana a rămas văduvă. Are doi copii mici. Omul ei a murit în Bulgaria acum un an. Doamne, cât au mai plâns atunci amândouă, când şeful postului de jandarmi a adus în ştiințarea: „Căzut ca un erou pentru apărarea Imperiului...”

Grupuri, grupuri, pe ulițele satului vin oamenii de la biserică. Cei tineri, feciorii şi fetele, ca şi cei întorşi de pe front, se vor întâlni mai târziu sub cireşul de sub poalele dealului la joc.

S-a înserat. Sofia stă pe pragul casei. Catinca i-a adormit cu capul în poală. Corbu se gudură la picioare scâncind, parcă

înțelegându-i durerea. Se aud cântăreții muzicanți. Cântă nu departe de casa lor. Cimpoiul lui Moşu Vasile se îngână aşa frumos cu fluierul lui Ionică Ciobanul, un fecior mai tomnatic. Perechi de fete şi feciori se îndreaptă spre casă. „Câtă fericire şi dragoste este în sufletul lor", se gândeşte Sofia în durerea ei.

Întorşi de pe front, soldații şi-au găsit familiile în sărăcie şi mizerie. Cimitirele îşi înmulțiseră crucile cu numele celor secerați de gripa spaniolă, care bântuise şi în zona Banatului. – Mulți dintre soldații luptători pe frontul rusesc au avut legături cooperante cu Armata Roşie, fiind în apropierea evenimentelor care au precedat Revoluția bolşevică. Ideile de libertate au încolțit în vetrele satelor, decantându-şi energiile prin acțiuni de revoltă împotriva autorităților abuzive care au apărat interesele fostului Imperiu. La 31 octombrie 1918, pătrunzând în cetatea Aradului, care era transformată în lagăr, au distrus pajura imperială, eliberându-i pe deținuții politici. În comuna Bata şi în satul Bulci au fost atacate castelele boiereşti, în timp ce la primăria Bacaului din Mijloc se instalase Comandamentul local al Gărzii Naționale. Țăranii din Marginea, Coşava, Curtea şi Româneşti au devastat magazinele săteşti ale negustorilor evrei şi unguri, împărțindu-se alimente şi îmbrăcăminte oamenilor. La Tomeşti a fost ocupată primăria. Funcționarii s-au ascuns în păduri, trimițând după ajutoare. În Făget sunt devastate magazinele lui David Klein şi Rafael Mailander. Au intervenit jandarmii şi Garda Maghiară, care au tras în mulțimea adunată – unsprezece bărbați, patru femei şi un copil de 5 ani, omorâți, au fost îngropați într-o groapă comună. Douăzeci şi şase de gardişti unguri deschid focul asupra populației din Breazova. Arsene Gligor este împuşcat în fața primăriei, unde se instalase o mitralieră. O altă mitralieră este instalată în fața casei preotului Ioan Alexandru. Cei 80 de oameni ai Gărzii Naționale, sub conducerea tehnicianului silvic Dinu Popescu, au pus capăt represaliilor criminale până la sosirea armatei franceze.[64]

Cizmaş Vichente, încălecat pe frumosul şi neastâmpăratul armăsar negru cu care venise de pe frontul rusesc, străbătu în goană satul Căpâlnaş, chemând oamenii la revoltă pentru devastarea castelului. În fața primăriei s-au adunat mai mulți oameni. Vichente trage cu pistolul în aer, amenințând sătenii, care se codesc să-l urmeze. Clopotele bisericii sunt trase „în dungă”, semn de alarmă pentru adunarea oamenilor. Dangătul lor sinistru bagă spaima în casele unde nu se ştie despre ce este vorba. Este amiaza. Vichente le vorbeşte oamenilor, înconjurat de un grup care i se alătură.

– Fraților! Acum, când s-a ales peraful de Împărăția Austro-Ungară, pământul Mocioneştilor, ca şi bunurile castelului, sunt ale noastre. Am participat la Revoluția Rusească, la asaltul Palatului de Iarnă. Am văzut cu ochii mei cum s-au împărțit sărăcimii averile boierilor. Țarul cu familia, alături de domnii palatului, au fost arestați şi deportați în Siberia. Boierii din castel au fugit. Vom lua tot ce găsim acolo. Este cineva împotrivă? Sunt sigur că o să mă urmați. Pe treptele primăriei, sprijinindu-se în baston, urcă bătrânul dascăl Antoniu Moldovan. Lumea îi făcu loc cu respect. Mulți din cei de față i-au fost elevi de-a lungul vremii.

– Dragii mei! Ca dascăl al vostru, al copiilor şi nepoților voştri, vă rog, opriți-vă. Să nu comitem o fărădelege. Suntem în apropierea casei lui Dumnezeu, care ne vede şi ne va pedepsi, continuă, arătând cu mâna spre biserică. Cei mai bătrâni îşi amintesc de spusele părinților de lupta Mocioneştilor de a ne elibera de sub jugul austro-ungar. În acest castel şi-a petrecut viața fostul preşedinte al Partidului Național Român. Mama lui, cu doctoriile ce le avea, i-a vindecat pe mulți dintre strămoşii voştri. Frații ei au fost asasinați pentru nesupunere față de Imperiu.

Lumea tresări. Câteva focuri de pistol trecură peste capul bătrânului dascăl, făcând țăndări geamurile primăriei. Vichente îşi înfipse călcâiele în burta calului, jucându-l în frâu. Calul, speriat, se ridică pe picioarele din spate. Cu cele din față bătu aerul, după

care cabră spre castel. Încă vreo câțiva îl urmară descărcând pistoalele în aer. Grupului i se mai alăturară. Porniră şovăitori pe drum.

Uşile lovite cu picioarele săriră din balamale. Răvăşiră camerele, umplând saci cu mărunțişuri: haine, veselă de argint, statuete, alimente etc. Goliră sacii în căruțele pregătite din fața porții. Câțiva apărură cu fotolii, covoare şi felurite corpuri de mobilier desperecheate. Mulțimea adunată împrejur, profund marcată de actele vandalice, privea neputincioasă, speriată de zgomotul pistoalelor.

De pe casa scării, Vichente ținti cu mai mult focuri luminatorul de sticlă al acoperişului. Cu zgomot infernal, cioburile umplură podeaua de pe holul etajului unu, fărâmițându-se pe scară până la parter. Curenții de aer năvăliră prin golul acoperişului spre uşile rupte de jos. Nu mai rămase nimic din luminator, decât un petic de cer albastru, punctat de nori. Câteva frunze ruginite de arama toamnei târzii, răvăşite de vânt, căzură ca nişte lacrimi peste cioburile de sticlă.

Preotul Silviu Petruțianu urcă scările. Scrâşnetul enervant al cioburilor de sub picioare îl însoțiră până la etaj. Privi cu părere de rău luminatorul spart al acoperişului, admirat de multă lume, ca o bijuterie în detaliile arhitectonice ale castelului. Acest petec de cer a fost ochiul magic prin care frații Eugen şi Alexandru priveau cu nostalgia copilăriei vacanțele, când veneau de la unchiul Petru din Pesta, unde îşi urmau studiile. Serile de vis când feeria cerului îşi cernea discretă lumina stelelor, atrase şi ele parcă, de undele melodioase ale pianului, la serate sau alte petreceri organizate. Deschise o uşă. Vichente turna petrol pe rafturile bibliotecii care acoperea unul din pereți. Preotul îl prinse de mână:

– Vichente! În numele Bisericii şi al lui Dumnezeu, nu da foc! Ajunge. Nu mânia pe Dumnezeu, care tot cu foc te va pedepsi.

Era pentru prima dată când „marele revoluționar” asculta de cineva. După ce ieşi Vichente, părintele privi cu atenție încăperea.

Pe perete, deasupra unui masiv birou, era tabloul lui Alexandru Mocioni, cu panglica neagră pe colțul din dreapta. Pe al doilea perete, vizavi de bibliotecă, dintr-un alt tablou, zâmbeau din vremi de mult apuse, Caterina şi Mihai. Îşi țineau în brațe fiii, pe Eugen şi Alexandru. Pe birou, câteva cărți, un caiet deschis, alături de călimara cu cerneală şi un toc cu penița ruginită, înfruntau parcă veşnicia, alături de cel care a plecat. Pe un colț de birou atrage privirea un ziar, îngălbenit de vreme. Pe prima pagină, un titlul scris cu majuscule, „Conferința Națională a Partidului Național Român de la Timişoara", te trimite la evenimentele petrecute cu mai mulți ani în urmă. Toate lasă impresia că nu de mult Alexandru Mocioni se sculase de pe scaunul cu spătar înalt din fața biroului.

Preotul îşi făcu cruce. Înțelese că Dumnezeu îl trimisese la timp pentru a opri incendierea castelului.

De câteva săptămâni este o continuă şi adevărată sărbătoare în casa Soficăi. S-a întors Petru de la război. Zile în şir a tot coborât la Drumul Mare în aşteptarea lui. În nopțile ei albe, a tresărit la fiecare zgomot de pe ulicioară, la fiecare lătrat al câinelui. Nu de frică tresărea, se obişnuise aici, aproape de pădure şi de cimitir. Tresărea de fiorii aşteptării. Până şi în vântul care desmiardă coroanele pomilor parcă auzea şoaptele lui. La fiecare pas de pe ulicioară sărea grăbită la fereastră, de atâtea ori dezamăgită de paşii care nu erau ai omului ei. – Îi prinse din mers mâna, transmițându-i căldura dragostei ce i-o purta. Erau pe luncă, la jumătate drumului spre Ostrov. Mergeau la Birchiş, să-şi mai revadă părinții, pe sora Lena, neamurile, locurile copilăriei. Simțea nevoia de a împărtăşi tuturor explozia de fericire ce se degaja din toată ființa ei. Catinca îi urma zbenguindu-se pe marginea drumul, prinzând din zbor frunzele pomilor învolburate de vântul toamnei.

– Pătruț! i se adresă strângându-l de mână. Mi-ai povestit cum ai fost îngropat în pământ pe front. Într-o noapte am avut un vis îngrozitor. Parcă săpai o fântână şi dintr-o dată pământul s-a închis

peste tine. Prin pământul proaspăt săpat a mustit apa roşie la culoare, ca sângele. Am strigat cu groază în somn, trezindu-mă tremurând şi asudată. Pătruț, cred că îngerul tău păzitor, prin acest vis, mi-a dat de ştire că erai la un pas de moarte.

– Se poate, Sofico. S-au mai întâmplat cazuri asemănătoare. Un soldat, care a lupta pe front cu mine, s-a sbătut o săptămână pe patul spitalului între viață şi moarte. Mi-a povestit mai târziu cum Mamă-sa îl visa, noapte de noapte, copil mic, ca în prima zi când îl născuse. Când visezi copii mici se zice că vei păți un mare necaz. O altă Mamă s-a sculat la trei dimineața. A încălzit mâncarea şi a pus-o pe masă, plecând apoi la gară în calea copilului, pe care îl vedea în mintea ei pe scaun în sala de aşteptare. S-au adunat vecinii, făcându-şi cruce. Au crezut că Dumnezeu i-a luat mințile, mai ales când au văzut-o plecând noaptea la gară. Avea de mers peste 10 km. La jumătatea drumului şi-a întâlnit fiul care venea spre casă. Vezi, Sofico. Eu nu am avut de mic Mamă, care să aibă darul acesta ceresc de a simți de la distanță necazurile sau bucuriile prin care trece copilul ei. Acest dar Dumnezeu ți l-a dat ție, atunci când m-ai văzut îngropat în fântână.

Au intrat de mult în satul Ostrov, apropiindu-se de biserică. „Ce-o fi atâta lume adunată aici?" se întrebă Petru. Mulți gesticulau cu pumnii ridicați în aer, adunați în grupuri mici.

– Ce se întâmplă aici, oamenii buni? întrebă nedumerit Petru.

Văru-său Ilie se apropie de ei.

– N-ai auzit, măi Petre, ce a fost ieri şi azi-noapte la noi?

– Nu am auzit. Care-i necazul? Ce s-a întâmplat?

– Ieri dimineață, Mitru Tamsa, întors nu de mult de pe front, a adunat mai mult oameni, printre care am fost şi eu. Cine nu voia să-l urmeze era amenințat cu pistolul. Am mers la primărie. El a intrat în biroul notarului ungur Ştefan Bekefy. I-a pus pistolul în piept, somându-l să părăsească satul. L-a luat de piept şi l-a împins pe trepte, dându-i un picior la fund în râsetul şi huiduielile noastre. Revolte asemănătoare s-au întâmplat şi în zona Făgetului. La

Birchiş, oamenii şi-au pus în fruntea satului, la pretură şi notariat, oamenii de-ai voştri. Postul de jandarmi a fost înlocuit tot cu români. Ei bine, asta am făcut şi noi, numai că azi-noapte notarul alungat s-a întors în fruntea unor călăreţi, gardişti unguri. Au înconjurat fără zgomot casa lui Mitru Tamsa. L-au împuşcat, îngropându-l în grădină, după care au dispărut în noapte. Tot ieri, la Căpâlnaş unul, Vichente Cizmaş, cu câţiva oameni, au golit castelul. Era cât pe-aci să-i pună şi foc. Vichente a ameninţat că astăzi va veni cu oamenii lui şi la Birchiş.[65]

La casa părintească, Sofia găsi pe Mamă-sa şi pe Lena cu feţele îngrijorate, trăind cu frică evenimentele care se desfăşurarau în sat. Dulca îşi îmbrăţişă nepoata, apoi pe Sofia. Lena avea lacrimi pe obraz când îşi cuprinse sora în braţe.

– Ce necazuri aveţi pe aici? li se adresă Petru. Parcă sunteţi la înmormântare, Doamne fereşte.

– Au bolunzit oamenii, îi răspunse Lena. Nu li s-au vindecat bine rănile şi îşi primejduiesc viaţa în revoluţie asta împotriva boierilor. Fac pradă în dughenile ungurilor şi-ale jidanilor. Pe negustorii ăştia nu strică să-i mai scuture puţin. Prea au tras pielea de pe noi în timpul războiului. Nu înţeleg însă ce au oamenii lui Chenta, cu castelele Mocioneştilor. Ei, boierii Mocioni, nu au făcut rău la nimeni. Atâtea familii au trăit şi trăiesc angajate pe moşiile lor. De azi-dimineaţă, grupul lui Vichente adună oameni din faţa primăriei. S-a dus şi Nicu al meu. Să nu i se întâmple ceva! Nicu Preda a lui Cubin este ca focul la mânie. Strămoşii lor din Oltenia, mi-a povestit socru-meu, au fost foarte bogaţi, înrudiţi cu fraţii Buzescu, căpitanii lui Mihai Viteazu. Omul meu are sângele lor în vine. Îi sare ţandăra din nimica toată. Câte nu se pot întâmpla! La Ostrov îl împuşcară ungurii pe Tamşa. La Marginea, traseră ca la vânătoare în bieţii oameni. Nu au avut parte nici de o înmormântare creştinească. I-au aruncat unii peste alţii, acoperindu-i cu pământ.

– Nu vă fie teamă. La noi nu se va întâmpla aşa ceva. Am auzit de armata franceză că a trecut de Arad. Fug gărzile ungureşti din calea lor ca de dracu. La Lugoj s-au înfiinţat şi gărzile noastre. Făgetul are o gardă formată din 80 de luptători. Ne pot veni oricând în ajutor, dacă va fi cazul. Mă duc şi eu în sat să văd ce se întâmplă.

– Ba nu. Tu nu pleci de lângă mine. Ăsta nu-i satul tău. N-ai fost îngropat pe front de viu? Vrei să fii îngropat aici pentru totdeauna?

– Nu vorbi prostii. Eu tot mă duc. Doar aşa, ca să văd. Nu am treabă cu nimeni.

Sofia îl prinse cu braţele pentru a-l opri. Se desprinse uşor din braţele ei, ieşind afară.

Uliţele, ca şi Drumul Mare, erau ticsite de oameni. În faţa porţilor, grupuri, grupuri, comentau evenimentele. La primărie, Petru îl întâlni printre cei adunaţi pe socru-su Iacob. Porniră amândoi într-un grup mai restrâns, să vadă se se întâmplă la castel. Dintre cei rămaşi pe loc, mulţi s-au urcat în turnul bisericii, de unde aveau o largă panoramă a împrejurimilor.

În curtea elegantului castel, lumea era împărţirea în două: spectatorii şi cei cu iniţiativa „revoluţionară”, conduşi de Vichente Cizmaş. Până şi cei din grupul lui ezitau să intre. Spre a-i încuraja, intră el, Vichente, călări, pe uşa principală a castelului, apărând apoi, cal şi călăreţ, la una din ferestre. Tovarăşii cu care venise îl urmară. Devastară, ca şi la Căpâlnaş, toate încăperile. Iacob îi arătă lui Petru pe unul care ducea sub braţ un covor, iar sub celălalt braţ câteva cărţi cu titluri străine.

– Îl vezi pe ăla? Este unul dintre văcarii care a lucrat aici. Ce-o face cu cărţile astea, nu înţeleg. Neam de neamul lui n-a ştiut să scrie, nici să citească. Petru simţi un gust amar la relatările socrului. Nici el nu ştia carte, dar era cinstit. Nu a lăcomit niciodată la bunurile care nu erau ale lui.

După ce goliră castelul, grupul devastator se îndreptă spre Fabrica de Spirt din apropiere. Limbi mari de flăcări ţâşniră pe

geamurile parterului, înlănţuindu-se spre etajul unu şi acoperiş. După câteva ore, frumosul castel al lui George şi al Elenei se transformă într-o imensă torţă, ameninţând a incendia pădurea seculară de stejari din apropiere.

În sicriul de aluminiu din mausoleu, George, trecut la cele veşnice de peste treizeci de ani, se răsuceşte, întorcându-şi faţa de la „lumea efemeră” de afară. Zădărnicia acestei lumi, mâna imprevizibilă a destinului, nu-l lasă nici aici să se odihnească. Din punctul fix al eternităţii, priveşte neputincios flăcările castelului, proiectate pe fundalul pădurii. În ele ard amintirile vremelnicei sale vieţi. El, sufletul ce a mai rămas din huma adâncului, vede derulându-i-se tinereţea, ca un imens câmp floral, încărcat de simboluri şi întâmplări. Sufletul, rătăcitor printre aştri, le văzu pe cele două fiice, Livia şi Georgiana, retrase la proprietatea din Viena. Uriaşa torţă ardea visele şi bucuriile ţesute aici de-a lungul vremii. Notele pianului parcă se auzeau din flăcări, ca atunci, demult, când se împleteau cu şoaptele pădurii. Şi imaginea lui Alexandru prinde contur. De aici a luat şi el drumul eternităţii în cautarea strămoşilor.

La Fabrica de Spirt, răsculaţii au încărcat în căruţe peste 22 de vagoane de cereale. Spirt nu s-a mai găsit. Cantităţile mari de spirt luaseră drumul frontului, aducând venituri uriaşe patronului evreu. Pe terenurile de cereale din jurul fabricii, la moară, ca şi pe mari suprafeţe de păduri date în exploatare, aparţinând patronului, munceau mulţi oameni din sat, ca şi din satele învecinate.

Primul care se urcase în turnul bisericii a fost Carol Rambonski. Se urcase în turn fiindcă se temea de „haita” dezlănţuită a lui Vichente. Nevasta şi fata plecaseră cu frate-su Paul la proprietatea acestuia de la Lugoj. Se înserase. Ceilalţi săteni coborâseră de

mult din turn. El nu se încumeta să coboare. Ştia că după Fabrica de Spirt urma prăvălia lui Blok, casa lui, prăvălia celuilalt evreu din apropierea „Uliței cu Părăul” şi, cu siguranță, casa lui frate-su din Virismort.

Câteva cucuvele speriate în timpul zilei s-au întors pe suportul de grinzi ale clopotelor. Una îşi începu sinistrul cântec atât de cunoscut. Carol simți fiori reci săgetându-l. Cântecul cucuvelei ştia că aduce moarte celui care o aude cântând mai de aproape. Mare hărmălaie şi tropot de copite se aud dinspre „Rândul Scurt”. Scoase capul pe fereastra turnului. Îi văzu intrând în prăvălia şi curtea lui Blok. Nu după mult timp, două căruțe se umplură de saci şi obiecte pe care nu le distingea bine de la distanța asta.

Urma casa lui. Peste drum de biserică. Îşi face cruce ridicând ochii şi mâinile spre cer împreunate: „Doamne, nu-i lăsa să-mi dea foc casei!” Nu-i părea rău dacă îi lua tot ce are în casă. Numai cocoşeii de aur, pe care i-a ascuns în sobă, de nu i-ar găsi. Fratele îşi luase bijuteriile cu el la Lugoj. La început, a vrut să-i dea lui cocoşeii spre păstrare, apoi se răzgândise. A crezut că în sobă sunt mai în siguranță. Chiar dacă vor da foc casei, soba tot va rămâne. Casa este din cărămidă. Castelul a ars cu aşa vâlvătaie deoarece era construit din lemn. Trăia cea mai cutremurătoare aşteptare din viața lui. Clipele păreau ani, minutele, veşnicii. Pe colina de la marginea pădurii pata de lumină pălea încetul cu încetul. După plecarea lui Vichente, Carol coborî din turn, trecând drumul în fugă acasă. Nu puseseră foc. Doar nişte torțe pe terminate erau aruncate prin curte. Luă o găleată cu apă şi le stinse. Nu-l interesa ce se luase din casă. Nici nu se uită la mobilierul distrus, cu alte obiecte aruncate de-a valma. Sări în fugă peste scaunele răsturnate. Se împiedică de o masă cu picioarele rupte. Căzu, lovindu-se uşor la tâmplă. Se sculă şi trecu gâfâind în a doua cameră. Deschise cu mâinile tremurânde uşa la sobă. Inima bătea să-i spargă pieptul. Locul special săpat în zid era gol. Agoniseala lui de o viață s-a dus.

Tot ce-i mai rămăsese era pământul din țarină şi zidurile astea pustii ale casei.

Şi prin „duceanul”[66] evreului Duțu parcă trecuse cutremurul. Geamurile, uşile şi o parte din mobilier erau făcute praf. O etajeră cu multe rafturi, golite, bineînțeles, era căzută cu un capăt peste masa mare din mijlocul sălii.

Mai mulți oameni a doua zi dimineața se apropiau de prăvălie, mai şovăind, mai încurajați de câte un păhărel. Erau curioşi să vadă mai îndeaproape ce s-a întâmplat. Nu cumva mai rămăseseră dosite pe undeva vreo uiagă de răchie sau de vin?

Iacob, în ocol la Nicu Giura, comentează cele întâmplate în sat, gustând dintr-o sticlă cu tărie. Nu se mai îmbătase de când i-a promis Anei că se lasă de căutură. Şi Nicu vânduse pământul din țarină şi grădina casei. Le părea rău la amândoi, dar acum era prea târziu! Puiu, calul din grajd cu care venise de pe front, necheză când auzi glasul stăpânului.

– Ți-a recunoscut vocea! Frumos cal ai, măi Nicule!

– Frumos. Dacă ai şti de câte ori m-a salvat de la moarte. Am să-ți povestesc altădată. Pe mine m-au mobilizat printre primii. Tu ce făcuşi de ai scăpat de război?

– Beteag, măi Nicule, beteag.

– Beteag pe dracu! Nu te ştiu la pat niciodată. Nu vrei să-mi spui?

După ce mai înghițiră din sticlă, Iacob îi povesti de nişte prafuri din buruieni de la o babă care tămăduia prin descântece şi prin leacurile ei băbeşti. La Centrul de Recrutare din Lugoj a căzut leşinat. După câteva zile de spitalizare în Lugoj, după ce se făcuse mai bine, a mai băut o doză de leacuri. Şi tot aşa, până când l-au lăsat acasă.

Intrară în prăvălia lui Duțu. Oamenii scotoceau prin toate colțurile. Câțiva se urcară în pod. Iacob îşi aminti de o uşă în podea

care dădea în podrum.[67] Ca poştaş, şi nu numai, trecuse de atâtea ori prin camerele negustorului. În a doua cameră uşa era mascată de un pat. Traseră patul, ridicară uşa şi coborâră în podrum. Câteva damigene cu vin şi ţuică îşi aşteptau consumatorii. Le-au pus pe masa lungă din prăvălie.

– Fiecare bea cât poate. Acasă nu duce nimeni. Nu avem ce împărţi, sunt mulţi şi afară, atenţiona Preda Cubin, cuscrul lui Iacob. Cu căni, cu pahare, parte întregi, parte ciobite, luate de pe jos, se grupară pe afară, ca şi în prăvălie. Îşi găsiră scaune ocupând masa lungă care, din cauza greutăţii, nu fusese clintită din loc. Limbile se dezlegară ca în zilele de sărbătoare, mai ales când se întâlneau mai mulţi pe aici.

– Ne-a luat dracul dacă dau ungurii peste noi, zise unul mai prevăzător.

– Gărzile ungureşti au fugit cu coada între picioare, îi răspunse Cubin. Francezii au trecut de Lipova. Putem să îi aşteptam aici. Sunt eliberatorii noştri.

Râdeau şi glumeau. Unii au început să cânte. Pe patul cu perne şi aşternuturi albe din camera alăturată se lăfăia Trifu Căldăraş, cu opincile pline de noroi şi hainele murdare, ţigan din celălalt capăt de sat. Era ameţit bine. Striga ca să-l audă lumea:

– Măi oameni, măăă! Uitaţi-vă la mine. Acuma sunt ca papa de la Roma! Ăsta îi patul meu.

Vru să se ridice. Vărsă cana pe lepegeul[68] alb de in şi pe o pernă căzută lângă pat. La petreceri, cunoscuţii, mai ales prietenii, se strigau între ei cu numele de poreclă. Pe Iacob l-au poreclit Habu. La o nuntă, după ce se cherchelise, se învârtea în horă cu partenera, chiuind. Toate bune până aici. Numai că el nu chiuia cu uiu, uiu, uiu, cum se obişnuia, ci cu nemaiauzitele silabe ha-buuu, ha-buuu. De atunci i-a rămas numele de poreclă Habu. Lui Mitru Bulzan îi vine porecla de Cocişu de la moşul lui, care a fost cociş[69] la castel. Crăciunel, Grecu, Moţu, Neamţu, sunt porecle care îşi au rădăcinile în zonele geografice unde au apărut probabil primele ramuri în arborele lor genealogic.

– Habule, mergem acasă? îl întrebă Crăciunel.

– Mergem. E trecut de amiaz. Ne ajunge de azi-dimineaţă.

Au mai rămas puţini, care îşi povestesc întâmplările din război, unii, alţii, întorc în continuare pe toate feţele, aşa cum ştiu ei, politica vremii.

Duţu a stat ascuns câteva zile la un negustor român din Săvârşin. Auzise ce s-a întâmplat cu casa lui. Călărea în fruntea unor gardişti unguri. Au trecut brodul de la Vărădia. Pe „Uliţa cu Părăul ” goniră ca o vijelie. Nicu Crăciunel fugi pe pârâu la deal. Un gardist trase. Nicu căzu. A simulat atât de bine moartea, încât a fost lăsat acolo în pace. Asta a învăţat-o pe front. Era o strategie de luptă atunci când nu mai este scăpare din mâinile inamicului. Căldăraş a fost doborât la Şidel, în drum, folosind aceeaşi metodă. A tremurat din toate încheieturile, rămânând dintr-o dată nemişcat pe spate. Cubin, atins uşor la umăr, reuşi să se ascundă într-o jireadă de tuluji la Sugurel în grădină. După ce s-au ospătat cu ce a mai rămas în damigene, gardiştii scotociră casele din sat. Duţu mergea cu ei, întrebând din casă în casă unde este cel care lipseşte din bătătură. Nicu Crăciunel, rănit la picior, auzi de sub pat când Maria, nevasta lui, cu glasul tremurat de frică, le spuse că este plecat să vadă cum a ars castelul. La toţi cei care nu erau acasă se spunea cam acelaşi lucru. Gardiştii se îndreptară pe Drumul Mare spre castel. Încă mai fumegau grinzi carbonizate, pe care focul nu le mistuise încă. Câţiva copii ai ţiganilor din apropiere se jucau zgândărind prin cenuşa şi jarul rămas. Copiii fugiră acasă, urmăriţi de gardişti. Petele proaspete de sânge îi duse la casa lui Căldăraş. Îl recunoscură în grădină, unde l-au găsit într-o baltă de sânge. Mamă-sa Lena şi nevasta Floare l-au acoperit cu corpul lor pentru a-l salva de la moarte. Au fost împuşcate acolo, peste cadavrul lui. Când a sosit şi tatăl lui, Brancu, în cârje, fără un picior, cum venise din război, l-au ciuruit cu aceeaşi cruzime.

...Cu toate restricțiile impuse de trupele de ocupație instituite prin „Convenția de la Belgrad", românii din Banat au participat la Marea Adunarea Națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918...[70]

La 13 noiembrie 1918 se semnează la Belgrad armistițiul dintre Puterile Aliate şi Ungaria, prin care se fixează o linie arbitrară de demarcație între Ungaria şi Transilvania. Banatul urma să fie ocupat de trupele regale sârbeşti, care la 13 noiembrie intră în Oravița, la 14 noiembrie în Lugoj, iar la 17 noiembrie în Timişoara. Spre sfârşitul lunii noiembrie, intră în Banat, sub motivul controlării ocupației militare sârbeşti, şi trupele coloniale franceze. La 3 decembrie ajung la Timişoara.[71] Ungurii proclamaseră la Timişoara o republică socialistă, instituind Consiliul Popular Republican. El a fost dizolvat de sârbi şi în scurt timp tot Banatul a fost ocupat de Armata Sârbească. – La 27 ianuarie 1919, Lugojul era ocupat de trupe (Divizia a II-a Franceză). La 17 mai 1919, trupele române au intrat în Arad (Regimentul 6 Vânători). La sfârşitul lunii iulie, România se găsea în posesia întregului său teritoriu ce i se recunoscuse.[72]

...La 5 noiembrie, în sediul cercului administrativ din Birchiş, sub conducerea preotului Emil Grădinaru şi al învățătorului Silviu Petruțoiu, 60 de gardişti, cu solemnă însuflețire, au depus jurământul de credință Consiliului Național Românesc. Ulterior, cu concursul lor, comandantul secției a organizat în întreg cercul consilii şi gărzi naționale.

La 10 noiembrie s-a închegat legătura de frățietate cu bravii făgețeni – în frunte cu învățătorul Dănilă Ilițescu – în cadrul frumoasei serbări ce s-a ținut la Birchiş.

Dumitru Bulzan[73] * a avut onoarea de a reprezenta sătenii la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Trenul, acum, la întoarcere, este mult mai aglomerat. Pe coridoare, scări, deasupra,

pe vagoane, stau ciorchini de oameni. La ferestre fâlfâie drapele tricolore! Explozia generală a bucuriei este punctată de cântecele „Deşteaptă-te, Române” şi „Pe-al nostru steag e scris unire”. Drumurile paralele cu linia ferată sunt pline de căruțe şi de grupuri de oameni care se întorc spre casă. Fețele tuturor radiază aceeaşi bucurie: Eliberarea de sub dominația dualistă şi alipirea la Patria Mamă. În urechi îi sună cuvintele înflăcăratului patriot român Vasile Goldiş, citind Proclamația Unirii de la înalta tribună a Adunării. I-au rămas imprimate în memorie figurile revoluționare ale lui Ştefan Cicio-Pop, Iuliu Maniu, Miron Cristea, episcop ortodox. Cuvintele lor au picurat în suflete încrederea în libertatea şi năzuințele neamului românesc. Priveşte cu căldură albiile drumurilor pe care se scurg valurile mulțimii. Umbre de durere îi întunecă privirea ori de câte ori îi apar în cale amprentele de coşmar ale războiului: ruine de case, pomi schilodiți, cimitire cu cruci noi la morminte. Gândul îl duce la acel sat fără nume unde a fost scrijelit de gloanțe, la câmpurile pline de morți şi răniți. Peste toate aceste macabre orori, parcă vede un imens vultur bicefal, care planează în ultimele rotiri înainte de a fi îngropat de istorie.

Şi la plecarea spre Alba Iulia, şi acum, la întoarcere, ei, delegații din Bata şi până în Săvârşin, au călătorit împreună. Mulți îi sunt cunoscuți. Pe Iustin Cărăbaş* şi Alexandru Giurea* din Bata, i-a cunoscut de când mergea la târgurile şi piețele din satul lor. Cu Iosif Stepan* din Tela a fost coleg la Gimnaziul din Lugoj. Şi pe ceilalți nouă care au venit cu el îi cunoaşte din vedere. Laurențiu şi Romul Barzu* din Bacaul din Mijloc îi sunt rude.

– Mitrule, îi opri gândurile Ionel Popescu* din Ostrov. Duțu, jidanu, care a adus ungurii peste voi, a plecat din sat? Duceanul lui este închis tot timpul.

– Da, a plecat. A vândut prăvălia şi pământul la unul pe care îl cheamă Balint.

– Cum să mai stea la ei, interveni în discuție căpitanul Drăgan* din Valea Mare, fiul fostului preot Alexandru Drăgan. A adus gărzile ungurești, continuă Drăgan, să vâneze oamenii de pe uliți. Multe necazuri au fost și la voi. Marea greșeală pe care ați făcut-o a fost devastarea castelelor Mocioneștilor și arderea celui din Birchiș. Oamenii aceștia de origine macedo-română au luptat plătind cu sânge visele noastre de azi pentru reîntregirea neamului.

– Domnule căpitan, îl întrerupse puțin iritat Bulzan. Grupul aventurier al lui Vichente Cizmaș nu ne reprezintă pe noi. Dumneata condamni pădurea pentru câteva uscături...

– Scuză-mă, Bulzane. Mânia mi-a luat-o puțin înainte. Nu poate fi vinovat un sat întreg pentru câțiva răzvrătiți.

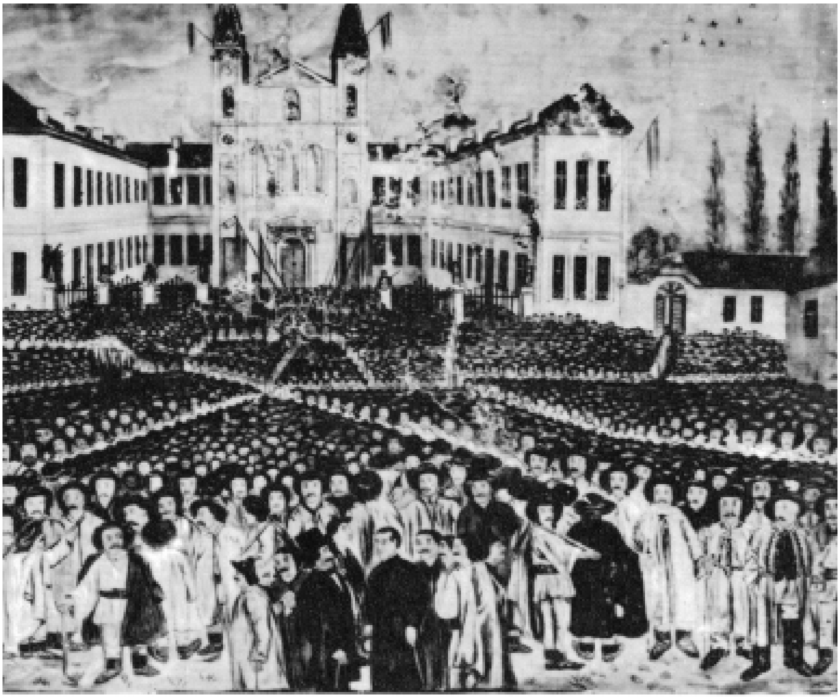
Capitanul se cunoscuse cu Bulzan într-un tren sanitar pe frontul din Rusia.

Printre ei se aflau și câțiva delegați din zona Făgetului. Nu au mai avut loc în trenul care circula pe linia lor. Ioan Ionaș[74] * din Marginea le citi ultimele știri din ziarul „Românul" de Arad. Printre altele, aflară noi date despre Basarabia, ocupată în 1812 de Rusia țaristă, reunită din 27 martie cu România. Alt titlu scris cu majuscule pe aceeași pagină le atrase atenția: Bucovina cere la Congresului Populației din 28 noiembrie unirea cu România.

Vasile Iancu din Făget îi vorbește celui de alături despre prăbușirea celor două imperii, care a propulsat în lupta de eliberare și popoarele vecine, cehii și polonezii.

Discuțiile reveniră la întâmplări mai recente. Singurul delegat din Brezova povestește cum nimerise într-un tren în care ungurii l-au împușcat în gara Teiuș pe Ion Arion care flutura drapelul tricolor strigând: „Moarte sau unire!"*

Cei din comunele Bujor și Fardea* au trebuit să meargă pe jos, pe drumuri mai puțin cunoscute, până la Ilia, de teama trupelor maghiare și sârbești. Primiseră ordin din partea Antantei, conform armistițiului de la Belgrad, să oprească plecarea delegaților spre orașul Unirii.*

Marea Adunare din 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia

Gărzile maghiare erau cele mai înverşunate. Focurile de arme s-au auzit tot timpul pe drumul care duce la Alba Iulia. Îşi arătau în continuare colţii, aceste fiare în agonie, rătăcind prin cenuşa fostului Imperiu.

Cuvântul „libertate", imprimat pe buzele şi feţele tuturor era ca un zefir de primăvară care trezeşte la viaţă natura. Era un cuvânt magic deschizător de drum, mâna destinului care a fărâmiţat lanţurile robiei purtate de iobagii acestor locuri de-a lungul atâtor generaţii. La jandarmerie, la „Comandă", cum i se mai spunea din bătrâni, a fost instalat un pluton de jandarmi români, sub conducerea plutonierului major Gheorghe Todoran[75] **. Prim-pretorul Mihai Mihali ca şi pretorul Alexandru Buha**, sunt primii

români care ocupă aceste înalte funcţii în administraţia comunei Birchiş şi a celorlalte localităţi aparţinătoare plasei Birchiş. Şi slujbele la biserică parcă sunt altele. Oamenii privesc cu evlavie ochiul Domnului pictat pe bolta lăcaşului, simţind că Dumnezeu şi-a întors faţa şi către ei. Preotul Moise Bordoş** şi-a avut şi el necazurile lui. A primit ordin de mobilizare în 1914 de la Comisariatul Austro-Ungar din Lugoj. Ca păstror al sufletelor, auşurat durerile celor de pe front care se zvârcoleau în ghearele morţii. După un an de război, în 1915, primeşte o telegramă prin care este anunţat de moartea tatălui său, Ştefan Bordoş. Batalionul din care făcea parte era angajat cu toate forţele în apărare, fiind încercuit de inamic. Nu este învoit acasă pentru a-şi înmormânta tatăl.

Doamna preoteasă Minda, cu cele două fetiţe, l-au plâns, crezându-l mort. Nu mai primiseră nici o veste de la el.

Biserica din Birchiş, ca şi cea din Virismort, au fost administrate de capelanul Gheorghe Constantin.

Una dintre cele mai mari bucurii trăite din plin de sat a fost vestea că veteranii, văduvele de război şi oamenii săraci ai satului, vor primi pământ. Şi Biserica va mai primit pământ, Aşa se vorbeşte. Mulţi nu pot înţelege**: Ce să facă Biserica cu pământul? Cine săl muncească? Bătrânii lor au ridicat biserica aducând cu săniile piatra de la Hălăliş peste Mureşul îngheţat. Pentru lucrările de renovare, tot ei au contribuit. Fiecare cu ce a putut. De ce să nu lucreze şi pământul, aşa cum făcuseră din moşi-strămoşi?

Au trecut cinci ani de la război. Sub acest tufiş de salcie sub care bătea coasa ca şi acum îi adusese Sofia vestea despre mobilizare. Ce mutaţii avuseseră loc în viaţa lui de atunci? Mai mult rele decât bune. Pe Catinca, cam bolnavicioasă de felul ei, o măritaseră la 14 ani. Aşa era obiceiul în satul lor, fetele se măritau de tinere. Îi găsiră un fecior destul de arătos de peste păduri. Se numea Toma şi locuia în Bichigi. Dincolo de hotarul împădurit. S-a

bucurat mult la început. Dacă nu a avut norocul să îi dăruiască Sofia un fecior, va avea un ginere acum. Un ajutor la muncile bărbăteşti ale câmpului. Nu a fost să fie aşa. Toma era de meserie „şuştăr”[76]. Nu îl dezlipeai uşor de lângă calapod. Repara orişice: bocanci, sandale, ba chiar şi opinci. Iarna mai are ce mai are de lucru. Vara, mai toți de la sate umblă desculți. La sărbători doar se încalță, când merg la biserică, şi cei tineri la horele din sat. A sperat atât de mult ca măcar Catinca să îi aducă un nepot. Nici de data asta nu a avut noroc. Catinca a adus pe lume tot o fată. Pe Marioara. Îi este atât de dragă, mai ales acum, când a început a gunguri. Are ochii albaştri, ca şi ai lui. Parcă nici nu îi mai pare rău că nu a fost băiat. Lui nu îi e frică de muncă. Dumnezeu i-a dat sănătate şi atâta putere. Merge aproape păşind după coasă. Zeci de kilometri face într-o zi atunci când ară apăsat pe coarnele plugului. Seara nu simte oboseala. Ar putea-o lua de la capăt şi noaptea, dacă ar vedea. Oftă, cu gândul la anii când va fi bătrân. „Până atunci mai este atâta vreme”, se consolă singur. Privi iarăşi spre capătul satului. Era vremea când trebuia să vină Sofia cu mâncare. Mai avea de bătut coasa cam de o palmă. Tresări la strigătul de groază al Soficăi, care a sisit pe nesimțite. Era la câțiva paşi de el.

– Petreee, fugi de acolo! Sari într-o parte... Şarpele...

Coşul îi căzu de pe cap. Mâncarea se împrăştie pe iarba proaspăt cosită. Îi arătă şarpele încolăcit pe o cracă, întinzându-se spre pălăria lui. Petru izbucni într-un hohot zgomotos de râs. Se sculă. O luă de mână, mângâindu-i obrajii palizi ca de mort şi ochii măriți de groază.

– Hai, linişteşte-te... Nu ți-am spus de atâtea ori că şerpii nu muşcă dacă nu le faci nimic? El a fost atras de sunetul oțelului. De cântecul coasei. Când eram cu porcii prin pădure, loveam două fiare unul de altul. Şarpele, când auzea sunetul, ieşea din ascunzătoare. Cu un băț despicat la un capăt, apăsam gâtul şarpelui la pământ, îl luam cu mâna apoi de după cap, rupându-i dinții în

poalele cămăşii pe care i-o dădeam să o muşte. Îl băgam în sân şi ține-te la petrecere când întâlnim în cale copii sau femei. Fugeau de noi ca de „Bată-l crucea”. Ei... acum gata. Am să te scap de el. Luă un bețişor, lovind în joacă şarpele:

– Noa, gata cu circul, țucă Tata. Du-te la cuibul tău. Mâine la amiază poți veni iarăşi să auzi cântecul coasei. Cu o mişcare repezită a mâinii, îl luă, aruncându-l departe în fân. Strânse mâncarea împrăştiată, aşezând-o pe ştergar.

– Măi Pătruț! Că nu ți-e frică de şerpi, îi bine. Totuşi, cum poți să te odihneşti culcându-te uneori în asemenea locuri. Mi-a povestit Tata cum la Birchiş, mai de mult, unui om adormit i-a intrat un şarpe pe gura deschisă. S-a trezit îngrozit. A încercat să prindă şarpele de coadă. Era prea târziu. Şarpele alunecase în el. A fugit aproape înnebunit spre casă. Părul de pe cap îi albise. A fiert o cratiță cu lapte. A pus-o pe vatră, apoi s-a legat cu capul în jos de grinda casei. Şarpele a ieşit imediat, simțind mirrosul laptelui.

– Sofico! Eu, mai întâi, nu dorm cu gura deschisă.

– Aşa s-o crezi tu! Te-am văzut de atâtea ori dormind cu gura deschisă. De unde ştii tu ce faci când dormi?

– Ei şi? Dacă mi se întâmplă, eu cel puțin nu mă sperii. Fierbi şi tu o oală cu lapte şi mă legi cu capul de grindă.

– Doamne fereşte! Aş muri acolo în fața ta. Ştii ce? Hai să lăsăm poveştile cu şerpi. Să revenim la poveştile noastre. De ce nu te hotărăşti odată să ne mutăm la Birchiş? Cade casa pe noi, s-a încărnit mult către uliță. La o vijelie mai mare ne trezirm cu ea în spate. Nu vezi cum dormim noaptea de îngrămădiți? Tu cum pui capul pe perină adormi imediat. La ceilalți din casă nu te gândeşti? Acum vara, dormim şi prin pod. Ce facem la iarnă? La Birchiş ai văzut ce camere mari avem. Una este cât amândouă ale noastre. Din hârbul ăsta de casă, dacă ne mutăm, ne mai ridicăm o cameră cu fața la uliță.

Ca de obicei, nu a fost de acord, invocând motivele lui. Ea a plecat îmbufnată spre casă. A repezit coasa cu ciudă în firele de

iarbă, fără odihnă, până seara. Nu avau destule necazuri? Trebuie să apară şi neînţelegerile astea între ei. Voia să-şi refacă casa. A primit, ca şi ceilalţi veterani de război, un lanţ de pământ în „Valea de Sas”. Vor defrişa coasta până la pădurea mare. După ce vor scoate butucii, pe coastă vor planta vie. Mai jos, porumb şi grâu. Un capăt îl vor pune cu legume. Ăsta este visul lui. Va avea lemn pentru casă, şi apoi pământul este aşa de aproape. Doar treci dealul. A înţeles de când s-au luat discuţiile purtate între ei. Lui îi părea rău să părăsească locurile copilăriei. Sofia dorea să-l atragă cât mai curând la Birchiş.

Noul primar, Traian Ştefan, nu se simte în apele lui. Umbre de îngrijorare i se citesc pe faţă. Pretorul intră în birou agitat.

– Măi, Trăiene, ce se întâmplă în satul ăsta? Ne facem de ruşinea lumii. Trebuie să punem jandarmii să facă ordine?

– Sunt vreo câţiva cu gura mare, domnule pretor. Bagă bâza printre ceilalţi. Nu vor ca biserica să primească pământ în Schela, pământ pe care ei să-l muncească în arendă obligatorie. Au băgat pe sub porţi bilete de ameninţare celor din comisie. Uite aici, mi-au trimis şi mie unul.

Pretorul luă biletul în mână, îl citi încruntându-se: „Trăiene, dacă ieşi mâine la împărţirea pământului, vei atârna în ştreang.” Asemenea bilete au primit şi părintele Bordoş şi dascălul Silviu Petriţoiu. Ei sunt de acord ca biserica să primească pământ, dar nu de la Schela, din suprafaţa pe care o primiseră ei la reforma agrară. Este cel mai bun pământ. Refuză să-l cedeze bisericii.

– Trimite-l pe Iacob să bată duba. Cei în cauză să se prezinte la primărie în jurul amiezii.

Oamenii s-au prezentat la primărie, dar şi-au susţinut punctul de vedere. Nu vor primi în ruptul capului alt pământ în locul celui de la Schela, cu care au fost împroprietăriţi de reforma agrară. Ameninţările la adresa comisiei au continuat cu şi mai mult înverşunare. A doua zi, în ţarină nu s-a prezentat decât preotul

Bordoş, cu agronomul Marinescu din Făget. Lanţul de măsurat a fost tras de crâsnicul Dimitrie Gaşpar.

A trecut jumătate de an de la devastarea castelelor şi incendierea celui de la Birchiş. Este mijlocul lunii iunie. Ţarinile sunt pline de cosaşi. Unii strâng, alţii transportă fânul cu care şi căruţe. Soarele dogorăşte puternic. Nu surprinde pe nimeni. Este ceva obişnuit. Vara îşi intră în drepturile ei,.

– Era ora prânzului. Oamenii mâncau odihnindu-se la umbra pomilor, povesteşte Ana, întoarsă de la verişoara sa din Căpâlnaş, pe care o ajutase la adunatul fânului. – Dintr-o dată, îşi continuă povestirea Dulca, peste dealurile Vărădiei apărură nori mari, negri, însoţiţi de hurducăielile îndepărtate ale tunetelor. Ne pregăteam să ne întindem puţin pentru odihnă. Ploaia începu dintr-o dată să cadă, parcă turnată cu găleata din cer. Ne înghesuirăm sub podul cociei, legând caii de o salcă. Fulgerele ne speriau unul după altul, spintecând cu lungi săgeţi de foc pâcla deasă a norilor. Un trăsnet despică o salcie de sus şi până jos la rădăcină. Flăcările aprinseră şi poşorul din apropiere, la o distanţă cum ar fi de la noi până la capătul uliţei. Caii de acolo făcură praf căruţa de care erau legaţi. Rupseră căpestrele, luând-o la goană peste holde. Lumea porni în fugă către salcia trăsnită. Am fugit şi eu acolo. Lângă rugul în flăcări, cu faţa în jos, zgâriind cu unghiile pământul, zăcea Vichente Cizmaş.

– Pedeapsa lui Dumnezeu, Dulco, zise Iacob. Preotul din satul lor i-a zis, atunci când a spart castelul şi a turnat benzină, să nu pună foc, că de foc va pieri. Nu a pus atunci foc, dar a pus a doua zi castelului din Birchiş. Proorocia preotului s-a adeverit. Dumnezeu a ars păcatele din el, luându-l sus, la Judecata de Apoi. Şi de la noi sunt vreo câţiva care au prădat. Crezi că ei nu vor da socoteală în faţa Celui de Sus? De la Rambonski au luat până şi rochia de mireasă a fetei care trebuia în curând să aibă nunta. Cocoşeii de aur, mulţi la număr, o avere întreagă, se ştie de cine au fost luaţi. Sunt oamenii care l-au slugărit. Spionându-l, au văzut într-o seară

pe fereastra dinspre ocol unde îşi ascunsese comoara. Au luat-o în timp ce el stătea ascuns în turnul bisericii, înainte să ajungă oamenii lui Vichente. Pedeapsa lui Dumnezeu, dacă nu va cădea asupra lor, va lovi peste vreme în urmaşii urmaşilor lor.

Iarna şi-a adunat de mult imensa pânză a decorului alb, făcând loc covorului de verdeaţă şi flori al primăverii.

Zi de duminică... Sub gorunii seculari din mijlocul satului, ca de obicei, lăutarii îşi semnalează sonor prezenţa, chemând fetele şi feciorii la tradiţionalul joc. Iacob, în trecere, priveşte vatra bătătorită dintre goruni, perechile înlănţuite în ritmul muzicii. Dintr-un colţ al sufletului, nostalgice amintiri îl duc cu mulţi ani în urmă. Aşa şi-a unit şi el destinul cu Ana lui, ca atâţia alţii, în aceeaşi oază a muzicii şi a veseliei. Oftă adânc, zicându-şi în sine: „Când trecu atâta vreme, Doamne!” Acum ce să mai caute aici? Se îndreptă spre biserică. În faţa bisericii se adunau cei de seama lui, comentând ştirile vremii sau povestindu-şi întâmplările din război. De data aceasta, discuţiile evocă istoricul sfântului lăcaş – biserica. Preotul Bordoş le povesteşte:

– Vechea bisericuţă dintre satele Pircis şi Jeieni s-a mutat în acest loc. După douăzeci de ani a fost demontată şi vândută comunei Brezova de lângă Făget. Cu banii luaţi pe materiale şi din donaţiile enoriaşilor s-a construit în anul 1811 actuala biserică. Turnul s-a ridicat în următorii ani, cu pereţii neînfundaţi, acoperit cu şindrilă. De-abia în 1881 turnul a fost acoperit cu tablă.

– Părinte, întreabă cineva din mulţime. Moşul meu ne povestea că prin anul 1847 pereţii au fost legaţi cu centuri de fier.

– Da. Aşa a fost, pentru că pereţii crăpaseră sub greutatea ţiglei. De aceea a fost înlocuită cu tablă. A fost schimbat şi podamentul din lăcaş. Cărămida, care se rosese, a fost înlocuită cu piatră cioplită.

– Părinte, îl întrerupse Iacob, sfinţii din biserică tot atunci au fost pictaţi?

– Nu. Ceva mai târziu. În 1825 s-a pictat iconostasul, tablourile împărăteşti şi cerimea, cu cei patru evanghelişti şi Dumnezeu în chip de bătrân.

Umbrele serii se scămoşau prin coroanele pomilor. Biserica poate de mult nu a mai fost îmbrăţişată în acelaşi timp de atâtea priviri. Iacob porni cu ceilalţi spre casă privind spre gardul nou al bisericii. Îşi aminti că mai demult gardul era făcut din pari, împletit cu nuiele. Şi hora dintre goruni se terminase. „E normal", gândi Iacob. „Oricare fată care vrea să fie cuminte când asfinţeşte soarele trebuie să fie acasă. Aşa a fost de când lumea."

Este mare bucurie în casa lui Iacob şi a Dulcăi. Le râde inima de bucurie. Cum să nu le râdă, când Sofia şi Petru s-au stabilit aici, la ei, pentru totdeauna. Sunt veseli acum, în ajunul Crăciunului, aşteptând dubaşii să vină cu colindul. Catinca, retrasă pe lada de lângă sobă nu împărtăşeşte bucuria celorlalţi. Privirea ei absentă şi tristă este observată de buna Dulca, care, ridicându-se de la masă, luă un scăunel, aşezându-se lângă ea.

– Nu mai fi tristă, ţucă Buna. Lasă-l dracului pe Toma. Mai bine că v-aţi despărţit. Cu ăla nu puteai face casă niciodată. Catinca priveşte cu ochii înlăcrimaţi spre Mărioara, care se minuna de frumuseţea bradului, împodobit cu nuci, mere şi câteva cubuleţe de zahăr. Toma plecase, nu-i plăcea să muncească. La cizmărie nu avea permanent de lucru. Timpul liber şi-l petrecea aiurea.

Afară ningea cu fluturi mari. Fluturii iernii! Sosi şi Lena, cu Nicu. Veniră şi câţiva vecini. Aşa se adunau unii la alţiii, vecini, prieteni, neamuri, ştiind drumul pe care trebuiau să treacă dubaşii. Se cioccnesc cănuţe cu ţuică şi vin, o dată cu rostirea urărilor de „Crăciun fericit" şi „Multă sănătate". Au venit şi câteva fete tinere din apropiere. Mergeau din casă în casă ca să joace cu dubaşii. Nu după mult timp, în linştea nopţii se azi atât de cunoscutul „bum-bum" al dubelor, bătut într-un anumit fel înainte de începe rea

colindului. Toate ferestrele tăiau cu fasciculele de lumină ale lămpilor bezna de afară, etalând pe lângă ziduri mici scene pe care dansau fulgii de zăpadă. La poartă se auzi strigătul „Căprarului”, şeful dubaşilor:

– Aciu Iacobeeee! Primeşti colindătorii?

Petru le deschise uşa de la uliță, Sofia, uşa de la casă. Camera, destul de spațioasă, aproape nu îi încăpea pe toți. Feciorii colindători sunt îmbrăcați, ca de obicei, în şube siniorite şi cioareci la fel de ornamentați în felurite motive de culoare neagră. Pe cap poartă căciuli negre cu pene de păun, peste care este înfăşurată panglica tricolorului. Dubele sunt împănate cu crenguțe de brad sau de finior şi panglici multicolore. În față, căprarul poartă un baston în mână, ca semn al şefiei pe care o deține. În stânga lui stă străițerul. El adună banii. Mai spre uşă sunt postați muzicanții şi „Iapa”. Iapa este omul mai în vârstă care adună într-un sac colacii şi cârnații. Într-o mână poartă damigeana pentru adunat țuica.

– Aciu Iacobe, ce doreşti dumneata să-ți colindăm? Ce vrem noi sau ne dai pe ghicite?

Gazda le formula tema colindului printr-o ghicitoare. Din cele treizeci de colinde cu texte care se asemănau între ele, ei, colindătorii, trebuia să o dibuie pe aceea dorită de gazdă.

– Pe ghicite vă dau, feciorii moşului, dar fiți atenți. La fiecare greşeală vă tai o bucată din cârnat. – Pe masă, alături de colac şi sticla de răchie, aştepta cârnatul proaspăt luat de la afumătoare. – Ascultați aicea: Am o strănepoată. Pe Marioara. – Marioara, cu obrajii îmbujorați, la cei 9 anişori, îşi ascunse fața ruşinată în poala Dulcăi. – Strănepoata mea, continuă Iacob, s-a dus în pădure şi s-a întâlnit cu un cerb...

Din piepturile tinere țâşni colinda. Vibrațiile atât de puternice te impresionau. Până şi flacăra lămpii pâlpâia crescând şi descrescând sub şuvoiul melodic dezlănțuit.

Iacob ridică mâna. Îi opri, retezând cu cuțitul o bucată din cârnat. Pe parcursul colindei, se mai strecurară câteva greşeli.

Jumătate din cârnat se transformă în bucăţele. Era glumeţ moşu' Iacob. Aşa făcea în fiecare an. Se juca cu ei, dându-le, bineînţeles, alt cârnat întreg.

După colind, îşi intrară în rol lăutarii, spre bucuria fetelor şi a feciorilor.

– Jucaţi şi pe strănepoata mea, le zise moşu Iacob, ciocnind cănile cu tărie cu cei din jur.

Obrajii Mărioarei se aprinseră din nou, pitindu-se cu totul în spatele bunicii. Un fecior o luă la joc. Aşa era obiceiul. În seara Ajunului, toate fetele din casă trebuiau jucate. Dar nu numai fetele. Trebuiau invitate la joc şi celelalte femei, indiferent de vârstă. Jucă şi Catinca. Nu se cuvenea să refuze, cu toate că inima ei era departe de această petrecere. Ea în sat rămăsese de acum „o văduvă", cu un copil pe care trebuia să-l crească. După plecarea colindătorilor, urmă grupul copiilor cu „Steaua", vestitorii naşterii Domnului. La urmă veniră cei cu „Vertepul", un teatrul hazliu de păpuşi. Până în zori tot satul este într-o continuă petrecere. Tot atunci, în zori, colindătorii termină satul de colindat. După ce se vor odihni, petrecerea va reîncepe la casa căprarului, iar după masă la Casa Culturală, unde va participa multă lume din sat.

Fumurile gri-albăstrii, imensele caiere ale focurilor din sobe, contrastează puternic cu căciulile de nea de pe case. Pârâul, dealul, pantele grădinilor de pe „Uliţa Mare", sunt scrijelate de tălpile săniilor. Nu numai copiii se distrează. În zilele de sărbătoare apar şi cei mai în vârstă, care îşi adaptează săniile cele mari trase de animale la diferite transporturi pe timp de iarnă. Pe ele, pe aceste sănii mari, urcă câte 10-15 persoane. Când se răstoarnă câte una, cei căzuţi se duc la vale ca bolovanii dislocaţi din coasta muntelui. Strigătele şi exploziile generale de râs taie sonor văile, până departe peste pădure.

De ce sunt luminate atâtea ferestre până târziu în noapte, spre a se reaprinde cu mult înainte de ivirea zorilor? Toată lumea ştie.

Femeile îşi țes pânza în tradiționalele războaie de țesut. Toată vara s-au certat melițele între ele de-a lungul ulițelor. De sub lama de lemn au ieşit fuioarele de cânepă şi in, care, prelucrate şi toarse apoi, vor lua forma pânzei de in din care se vor croi straiele de port şi cele de sărbătoare. Cu pânzele țesute în fiecare casă s-ar putea înconjura de câteva ori satul. Nici croitorii de şube şi cojoace nu au somn în lungile nopți ale iernii. Pieile animalelor sunt tăbăcite, transformându-se în renumitele opinci, cojoace, curele sau bocanci. Nici olarii nu se lasă mai prejos. Lutul, bine ales din toamnă, sub mâinile lor ia forma unor adevărate opere de artă. De la oale, blide, vaze, până la frumoasele cârcege, ulcioare care păstrează apa rece vara la munca câmpului. În primăvara, ele, aceste creații ale meşterilor olari, vor da o notă aparte piețelor şi târgurilor din apropiere.

Geana zorilor deschisă de după dealuri se lasă ca de obicei întâmpinată de cântecele de bun venit ale cocoşilor. Cumpenele fântânilor se închină parcă răsăritului. Peste animația de pe uliță, nicovalele fierarilor îşi transformă cioburile sonore în adevărate melodii rituale peste întinderile albe. Crăcile pomilor stau aplecate sub greutatea omătului, ca şi cumpenele fântânilor, şi ele se închină în felul lor zorilor, soarelui de iarnă care se ghiceşte după paleta portocalie a răsăritului, undeva aproape, peste dealuri.

După Marea Unire şi făurirea Statului Unitar Român, s-au înregistrat mari progrese în modernizarea şi prosperitatea societății româneşti, ca urmare a descătuşării marilor energii naționale, acumulate de-a lungul secolelor de înrobire otomană şi austro-ungară. Constituția din anul 1923 a deschis noi perspective culturii, prin dezvoltarea învățământul unitar. S-a creat o nouă legislație în toate domeniile economice, sociale, culturale şi bisericeşti.

La 15 octombrie 1922, la catedrala din Alba Iulia are loc încoronarea regelui Carol I. Aici a fost rostit neuitata proclamație

pentru țară: „Punând pe capul meu în această străveche cetate a Daciei-Romane coroana de oțel de la Plevna, pe care noi şi glorioasele lupte am făcut-o pe veci Coroana României Mari, mă închin cu evlavie celor cari în toate vremurile şi de pretutindeni, prin credința lor, prin munca şi jertfa lor, au asigurat unitatea națională şi salut cu dragoste pe cei care au proclamat-o, într-un glas şi o simțire, de la Nistru până la Tisa şi până la mare."

Reforma agrară din anul 1921, prin expropierea suprafețeleor mai mari de 100 de hectare, a împroprietărit aproape 2 milioane de familii țărăneşti. Această reformă a fost promisă de regele Ferdinand încă din 1917, pentru marea contribuție a țăranilor la războiul de întregire a neamului.

Împroprietărirea prin reforma agrară i-a propulsat pe noi trepte economice pe locuitorii de pe Valea Mureşului.

Au apărut noi hambare în curțile unde nu erau, sporind numărul animalelor. Piețele şi târgurile deveniseră neîncăpătoare de târgoveții specializați în comerț şi de sătenii care îşi vindeau surplusul mărfurilor. Birchişul se integrase din plin, ca reşedință de plasă, în noul puls al vieții, multiplicându-şi treptat strălucirea în salba nestematelor reprezentate de satele Văii Mureşului.

Cu dragoste, pricepere şi mâinile bătătorite de coarnele plugului, sătenii iau pământului tot ce acest zeu al existenței lor le poate dărui. La ambele mori de la capetele satului zilnic lungi şiruri de căruțe îşi aşteaptă rândul.

Cirezi mari de vite se îndreaptă spre păşunat o dată cu primele raze care sulițează peste dealuri. Din an în an, noi case te atrag cu ochii mari ai geamurilor, în straiul alb de sărbătoare al fațadelor.

Paştile cu ouă roşii, Ruga de la începutul toamnei din curtea bisericii, Crăciunul cu stelaşi şi colindători, îți alimentează acea sfântă stare nostalgică de înălțare şi perpetuare a vieții.

În spatele bisericii, vechea şcoală, unde au buchisit atâtea generații ale strămoşilor, a devenit Casa Culturală, după ridicarea

noii şcoli din apropiere. Corul bisericii s-a integrat şi în activităţi culturale, alături de echipa de dansuri, solişti, recitatori etc. În pas cu dezvoltarea învăţământului, funcţionează şi o bibliotecă populară. Tot mai mulţi sunt atraşi de lumina cărţilor, ca şi de conferinţele ţinute de învăţător şi preotul, pe diferite teme.

Toamna ninge cu frunze de aramă peste troiţa ridicată pe locul fostului castel. În primăvara anului 1999 s-au comemorat 90 de ani de la trecerea în eternitate a lui Alexandru Mocioni. Un grup de copaci a crescut pe fostele ruine, trăgându-şi seva din pământul pe care a strălucit castelul de la marginea pădurii. De jur împrejur, tufele de mure plâng cu lacrimi sângerii trecerea timpului. Mai jos, pe terenul puţin denivelat numit „Pescăria", trestiile şoptesc în bătaia vântului eterne cuvinte de adio, spre timpurile de mult asfinţite. Şi azi, ca dintotdeauna, de aici, de pe mica colină, semeţia Zărandului îţi fură privirea, spre pânzele albastre ale înălţimilor cu dealurile ce coboară spre a se întâlni cu Mureşul în brâul gros de plopi şi sălcii. Satul cu năframele roşii ale caselor, ţarina cu petele multicolore ale holdelor, zarea desenată cu cârduri de cocori, te cheamă să trăieşti aceste frumuseţi încărcate de istorie.

Simpozionul din 28 martie 1999, care a avut loc cu ocazia ridicării troiţei, a fost organizat de Primăria comunei Birchiş şi Asociaţia Cultural-Artistică Făgeţeana, având ca temă „Alexandru Mocioni şi drept Românilor".

În cuvântul de deschidere, primarul Ioan Guţu a evocat perioade din trecutul istoric al localităţilor Birchiş şi Căpâlnaş. A luat în continuare cuvântul domnul Todi, preşedinte internaţional al aromânilor, vorbind despre înaintaşii familiei Mocioni, plecaţi cu secole în urmă din Mescopole. Au mai dezbătut teme deosebit de interesante: profesor Dumitru Tomoni: „Alexandru Mocioni şi Astra"; economist Gheorghe Oltean: „Personalitatea lui Alexandru Mocioni"; jurist Ioan Vodicean: „George Mocioni, proprietarul castelului din Birchiş".

După sfinţirea troiţei şi parastasul de pomenire, de pe locul fostului castel, regina cântecul popular din Banat, Elena Jujescu-Todi, şi-a asociat sensibilitatea cântecului cu explozia mugurilor din ramuri, purtându-ne spre trecutul acestor locuri. Cu ochii amintirilor am revăzut liliacul înflorit ce fremăta la una din ferestrele castelului. Alexandru Mocioni la pian parcă improviza iarăşi partituri muzicale. Alături, din pânza timpului se conturau Livia şi Georgiana, cărora vărul Sandu le-a dedicat ultima sa compoziţie, „File lirice de album”.

Blestem sau ironie a destinului? Pe aleile parcului unde în momente de afecţiuni sufleteşti Eugen şi Alexandru îşi fredonau partiturile muzicale, acum se plimbă, cu ochi ficşi de paranoici, cu figuri grave sau râzând fără motiv, bolnavi psihici, locatari ai castelului de la Căpâlnaş devenit sanatoriu. În poieniţele unde altădată se zbenguiau animale aproape domestice, iepuri şi căprioare, fazani sau cerbi monumentali, se coseşte fânul. Pe sub pomii seculari unde fete şi băieţi din anturajul castelanilor îşi ţeseau idilele tinereţii, poleiţi de aurul lunii, cad frunzele moarte ale toamnei. Şi ei, pomii, într-o continuă perpetuare, mor spre a renaşte. Inevitabila trecere specifică speciei umane. Doar castelul mai dăinuie în vreme, păstrându-şi gingăşia detaliilor arhitectonice: aceeaşi faţadă luminoasă, cu treptele largi şi înalte, care duc spre saloanele interioare, luminatorul de sticlă al acoperişului priveşte cu aceiaşi ochi albaştri ai cerului holul etajului unu. Un perete este acoperit în întregime cu petele de culoare ale unui tablou. Unul dintre bolnavii de aici îşi etalase cu destul talent poate ultimele sclipiri ale geniului într-o lume pustie. Pe peretele opus îţi atrage privirea uşa din mijloc. Deschizând-o în secolul trecut, ai fi rămas plăcut surprins de rafturile bibliotecii care îmbrăcau pereţii şi de masivul birou din apropierea ferestrelor. Aici a lucrat Alexandru Mocioni. În sala de alături era farmacia mamei Caterina. Farmacia a fost ca o previziune, un mesaj al destinului adresat castelului,

care peste un secol şi jumătate va devenit spital. În unul din frumoasele saloane în acele vremuri tronau două piane, la care Eugen şi Alexandru îşi cântau partiturile preferate în aplauzele celor din jur.

Vântul toamnei de afară fredonează şi el o tristă melodie, înfiorând coroanele brazilor, dezlânate şi scheletice, neocolite de patina crudă a timpului.

Castelul din Bulci de pe malul Mureşului, aşezat pe vatra unei foste fortificaţii daco-romane, transformată în cursul vremii în cetate medievală, a devenit spital TBC într-un pitoresc cadru natural. A fost cumpărat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de către tânărul locotenent de husari Anton Mocioni. Prins în mrejele viitoarei soţii, se căsătoreşte cu văduva contelui Bela Sztaray, născută baroneasa Iosefina Bruden. Şi în acest castel se simte mâna nefastă a destinului. Nepotul Antoniu, fiul lui Zeno, nu avea urmaşi, frângându-se astfel încă o ramură din coroana marelui arbore genealogic. Privind halatele albe ale personalului medical care punctează saloanele şi aleile parcului, gândul te poartă spre atâtea victime ale TBC-ului. Eugen s-a sufocat în accesele unei tuse, căreia nu i-au dat importanţă de-a lungul anilor. George a devenit o umbră scheletică pe picioare. Alexandru a avut aceeaşi soartă, nefuncţionându-i un plămân. Moartea a pregătit coasa ascunsă în ungherele castelului şi pentru mai târziu. De aici a pornit, după ce s-a instruit, un grup de partizani în anul 1948, stabilindu-se într-o casă mărginaşă din comuna Birchiş. Nu după mult timp, fiind înconjuraţi de armată, moartea şi-a luat tributul de sângele de la tinerii ostaşi şi partizani căzuţi.

Anii au trecut ca valurile Mureşului din vecinătatea satului. În acest decor al singurătăţii, departe de tumultul şoselelor, în 1997 îşi face apariţia un vizitator mai puţin obişnuit. O femeie dădea târcoale castelului. Nimic deosebit. Turişti au mai trecut pe aici,

în grup sau de unul singur. Ciudata vizitatoare privea cu atâta insistență contemplativă parcă, parcul castelului, împrejurimile, încât a dat de bănuit, atunci când a fost zărită rătăcind printre crucile cimitirului. Cine era această stranie femeie? O rudă din încrengăturile mai îndepărtate ale familiei Mocioni, de origine americană.

Nici castelul de la Săvârşin nu a dus lipsă de asemenea vizitatori. Vine o femeie, tot din America, statul Ohio, spre a cumpăra castelul, care a aparținut în 1877 strămoşului ei, Andrei Faray, vicecomitele Aradului. Şi castelul de la Săvârşin poartă pecetea blestemului. A ars până în temelii, incendiat de răsculații lui Horea.[77]

În 1939, castelul intră în posesia unui urmaş al Mocioneştilor din Ungaria.[78]

În 1943 este cumpărat de Regele Mihai, obligat să se autoexileze în 1947.[79]

După 1970, castelul devine loc de odihnă şi agrement pentru Nicolae Ceauşescu. Nu locuieşte aici decât două zile. În Revoluția din 1989 este condamnat la moarte de către un tribunal militar.

Exregele Mihai revine din exil. Doreşte să intre în castelul ce-i fusese luat în mod abuziv. Nu reuşeşte, pretinzându-i-se 800 de milioane pentru muncile de întreținere a proprietății. Acționează statul român în judecată.

În acest timp, soseşte bogata americană, care doreşte să-l cumpere indiferent de preț. Mihai nu doreşte să-l vândă, fiind amintirea tinereții lui, dar nici nu poate intra în el, aşa cum nici femeia de peste ocean, care îşi adăugase numelui şi pe acela de Săvârşin, nu poate avea castelul. Îl contemplă îndelung, rămânând doar cu amintirile, povestite din generație în generație, despre strămoşul ei, vicecomitele Andrei Faray.

Cobor Dealul Pietrarului, îmbrățişând, ca de atâtea ori, din privire Valea Mureşului, străjuită de Munții Zărandului. Localizez

cu aproximație podul de peste Mureş, construit în 1909, drumul flancat de platanii seculari care duce spre castelul regal. La poalele Dealului Cetățuia, bogat în nestemate arheologice, un punct minuscul. Acolo este gara. Urmez cu privirea în aval brâul de sălcii ale Mureşului. Acolo undeva, în albastrul-gri al dealurilor, fostul aeroport regal de la Vărădia adaugă file de istorie, alături de vatra fostei cetăți, punct strategic de luptă al strămoşilor împotriva invaziei otomane.

Sub poalele dealurilor pe care cobor, satul dormitează, moleşit de arşița amiezii. Când umbra corpului devine minimă în lungime, ca un ac de ceasornic, spre dealurile Vărădiei, atunci este amiaza. După acest ceas se orientau plugarii de demult. Tresar. Dangătul clopotului mă poartă în lumea de basm a copilăriei. Mâine este zi de sărbătoare. Dintotdeauna, zilele de sărbătoare au fost semnalate prin muzica clopotelor. Privesc cu evlavie turnul alb al bisericii, ca un paznic solitar al înălțimilor. Notele sonore, de o muzicalitate aparte, plutesc poeste sat prin verdele crud al pomilor. Şi când moare cineva se trag clopotele. În astfel de cazuri, este o altfel de intonație. Pare un plânset sfâşietor care trece peste vale, peste cele două cimitire de la marginea satului, pierzându-se în luncă şi peste țarină cu aceeaşi întrebare de pe uliți: Cine o fi murit oare?

Comemorări, călătorii, retrospective peste arcuri de trimp.

Dăltuiri de nume, înscripții ale locurilor natale, se vor şterge încet-încet, sub patina vremii.

Asta este tot ce-i mai rămâne călătorului prin vremelnicia vieții.

NOTE

1 T. Botiş, *Monografia familiei Mocioni,* Fundaţia Carol, Bucureşti, 1939
2 *ibidem*
3 *Arhiva Bisericii*
4 xxx *Meleaguri Arădene* (Ghid turistic), 1972
5 xxx *Monografia Bisericii din Birchiş*
6 xxx *Meleaguri Arădene* (Ghid turistic), p.158
7 *Ibidem,* p.158
8 *Monografia comunei Birchiş* şi *Arhiva Bisericii*
9 xxx *Meleaguri Arădene* (Ghid turistic), 1972, p.161
10 *ibidem*
11 *Monografia comunei Birchiş*
12 *ibidem*
13 xxx *Meleaguri Arădene,* Ghid turistic, p. 157
14 *ibidem,* p. 140
15 *ibidem,* p. 139
16 I. Dohangie, *Monografia comunei Săvârşin,* p. 222
17 Ion Dianu, *Pe urmele lui Badea Cârţan,* p.21
18 *ibidem*
19 *Istoricul Bisericii Birchiş* – Arhiva
20 *ibidem*
21 Iosif Dohangie Cojan, *Monografia comunei Săvârşin,* p. 29
22 *ibidem*
23 *ibidem*
24 Badea Cârţan
*[*] fracă = 50 de grame
25 *Monografia comunei Săvârşin*
26 xxx *Meleaguri Arădene,* Ghid turistic, p. 156
27 *ibidem*
28 xxx *Meleaguri Arădene,* p. 121
29 Iosif Dohangie Cojan, *Monografia comunei Săvârşin,* p. 31-33
30 xxx *Meleaguri ardelene* (Ghid turistic), p. 212
31 *Arhiva Bisericii*
32 şubă lungă
33 şubă scurtă
34 *Memorialistica Revoluţiei de la 1848 în Transilvania,* Editura Dacia, Cluj, 1988, p. 50-108
35 *Memorialistica Revoluţiei de la 1848 în Transilvania,* Editura Dacia, Cluj, 1988, p. 50-108

36 Arhiva Bisericii – *Monografia satului Virismort*
37 Pavel Bellu, *Focul rece*, Editura Facla, Timişoara, 1981
38 T. Botiş, *Monografia familiei Mocioni*, Fundaţia Carol, 1939
39 Pavel Bellu, *Focul rece*, Editura Facla, Timişoara, 1981
40 pologesc = adună cu vârful secerii grămăjoare pentru snopi.
41 Pavel Bellu, *Focul Rece*, Editura Facla, Timişoara, 1982; *Monografia Familiei Mocioni*, Fundaţia Carol, 1939
42 *ibidem*
43 gornic = pădurar
44 ciocul cu gombot = punga cu bomboane
45 talpoane = lemnul cioplit de la temelia casei
46 progage = cimitir
47 iscopit = castrat
48 ştrec = terasament pentru linia ferată
49 salcină = snop mare de cânepă
50 lanţ = 58 de ari
51 brambura = aiurea
52 ţâpa = a da afară
53 a se hului = a se dărâma
54 spăcel = ie
55 burcă = şubă
56 simbrie = salariu
57
58 T. Botiş, *Monografia familiei Mocioni*, Fundaţia Carol, 1939
59 marvă = animale
60 Zeno Vancea, *Creaţia muzică românească*, ...
61 xxx, *Dicţionarul „Cugetarea"*, 1942
62 spaiţ = cămară
63 burcă = şubă
64 Ziarul „Făgetanul", decembrie 1999, profesorul Dumitru Tomoni
65 Arhiva Bisericii
66 ducean = prăvălie
67 podrum = pivniţă
68 lepegeu = cearşaf
69 cociş = vizitiu
70 C. C. Giurăscu, *Istoria României în date*, Editura ...., Bucureşti, 1972, p. 311
71 I. Muntean, Vasile Mircea Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul şi Marea Unire de la 1918*, Editura......., Reşiţa, 1992, p. 45
72 C. Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Editura........, Bucureşti, 1922-1924, vol. III, p. 438-442

73* Delegații de la Alba Iulia – vezi C. C. Giurăscu, *Istoria României în date*, Editura ...., Bucureşti, 1972, p. 143, 144, 152, 156

74* Ziarul „Făgețeanul", decembrie 1999, profesorul Dumitru Tomoni

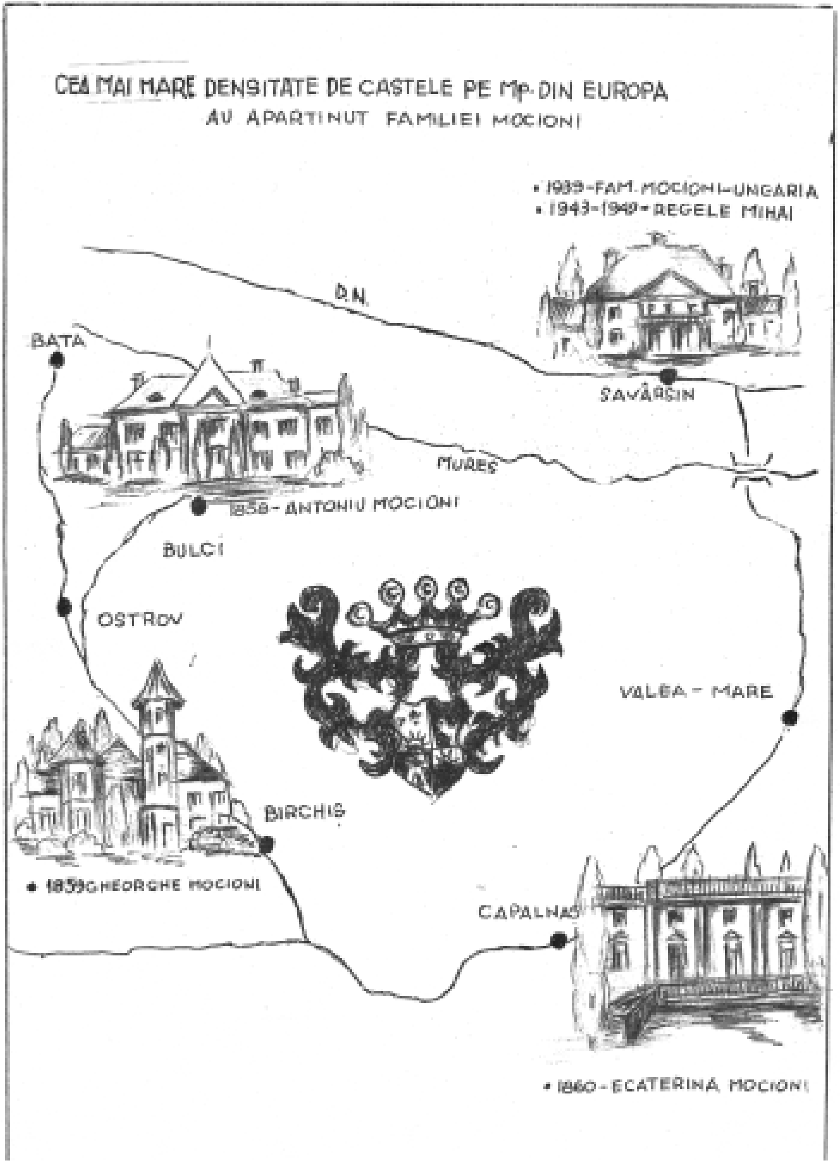
75 ** Arhiva Bisericii

76 „şuştpr" = cizmar

77 Iosif Dohangie, *Monografia comunei Săvârşin*, ...

78 Ziarul „România liberă", nr. 1616, joi, 20.VII.1995

79 ibidem

CEA MAI MARE DENSITATE DE CASTELE PE Mp. DIN EUROPA
AU APARTINUT FAMILIEI MOCIONI
• 1939-FAM. MOCIONI-UNGARIA
• 1943-1949-REGELE MIHAI
D.N.
BATA
SAVÂRSIN
MURES
1858-ANTONIU MOCIONI
BULCI
OSTROV
VALEA - MARE
BIRCHIS
• 1839 GHEORGHE MOCIONI
CAPALNAS
• 1860-ECATERINA MOCIONI